

NÉGY VEZETŐ

40

BESZÉD

ÖSSZEHASONLÍTÓ BESZÉDELEMZÉS

Emmanuel Macron

Angela Merkel

Vlagyimir Putyin

Orbán Viktor

MÉLTÁNYOSSÁG
politikaelemző központ

Bevezető

A hazai nyilvánosságban merőben szokatlan tanulmányt közöl a Méltányosság Politikaelemző Központ. Már kiindulópontjában is szokatlan. Hiszen abból indulunk ki, hogy a politikában fontosak a szavak. Ez részben szemben áll a politikusok önfelfogásával („a tetteim fontosak, nem a szavaim”); részben pedig az uralkodó közfelfogással, amely szerint kár időt pocsékolni a politikusi locsogásra. S valóban. Ha egy politikusi beszéd egyáltalán releváns a közönség számára, az biztos, hogy nem a gondolati magjai miatt.

Mi ezzel szemben úgy látjuk: szavaknak és tetteknek – legalábbis jó esetben – egysége van, s a politikus cselekedeteiben alakot öltene a szavai. Másképpen fogalmazva: azok a gondolatok, amelyeket a politikusok megfogalmaznak, visszaköszönnék tetteikben, de legalábbis alakítják, formálják, szervezik azokat. Egyáltalán nem felesleges tehát, ha a szavakat vizsgáljuk, pontosabban a politikusok beszédeit.

És a politikusok mindig beszélnek. Hol nagygyűlésen, hol nemzetközi rendezvényeken, hol baráti, hol kevésbé baráti közegben. Igényük és szükségük van arra, hogy rendszeresen megnyilvánuljanak. Mi pedig érteni véljük ezt a szándékukat, s komolyan is vesszük. Az lép meg inkább minket, mennyire kevés a politikusi beszédeket összegyűjtő és elemző kutatás.

Persze az egy nagyon elvont kiindulópont, hogy „politikusi beszéd”. Nincs olyan szuperpolitológus, aki erről – úgy általában – valamit is mondhatna. Óhatatlanul szűkítenünk kell a kört. Kikről szóljon egy ilyen elemzés? Természetesen ez már „kutatói önkény” dolga. Nyilván minden elemzőnek van valamilyen szempontja, amikor a hatalmas politikusi mezőnyből és beszédfolyamból kiválasztja a számára fontosakat.

Nekünk nagyon egyszerű szempontunk van.

Úgy érezzük, a mai Európában vannak „jól futó” politikusok. A tévedések elkerülése végett, a „jól futás” nem azt jelenti, hogy az adott politikus elismertsége osztatlanul pozitív. Inkább azt, hogy az illető politikust nem lehet megkerülni. Szeretik vagy nem, jelen van, mondanivalója a mindennapi közbeszéd tárgya.

Ilyen alapon mi úgy ítéljük meg, a mai Európában van négy, a többihez képest „jobban futó” politikus: Emmanuel Macron, Angela Merkel, Vlagyimir Putyin és Orbán Viktor. Mi őket választottuk elemzésünk tárgyául. Fontos azt is hangsúlyoznunk, hogy vizsgálatunk már csak azért is ilyen „szórt”, mert nem ideológiai vagy értékpreferenciák szerint dolgozunk. Nem szeretetünk, utálatunk vagy épp közömbösségünk fejeződik ki választásunkban. Teljesen másodlagos, hogy személy szerint mit gondolunk róluk. Ennél nagyságrendekkel fontosabb, hogy az ő gondolataik, beszédek vizsgálata által esélyünk van jobban megérteni a mai Európát és benne az egyre erőteljesebb konfliktusok természetét. Lássuk be ugyanis: a konfliktusok növekedését mindannyian érezzük, s csak nagyon ködösen tudjuk meghatározni a konfliktusok eredőjét. Mi ez utóbbira teszünk kísérletet, s a beszédek ehhez remek lehetőséget adnak. A mai európai folyamatokat akarjuk jobban érteni.

Mielőtt pár szót mondanánk a kutatás módszertanáról, felépítéséről és szerkezetéről, még egy dolog.

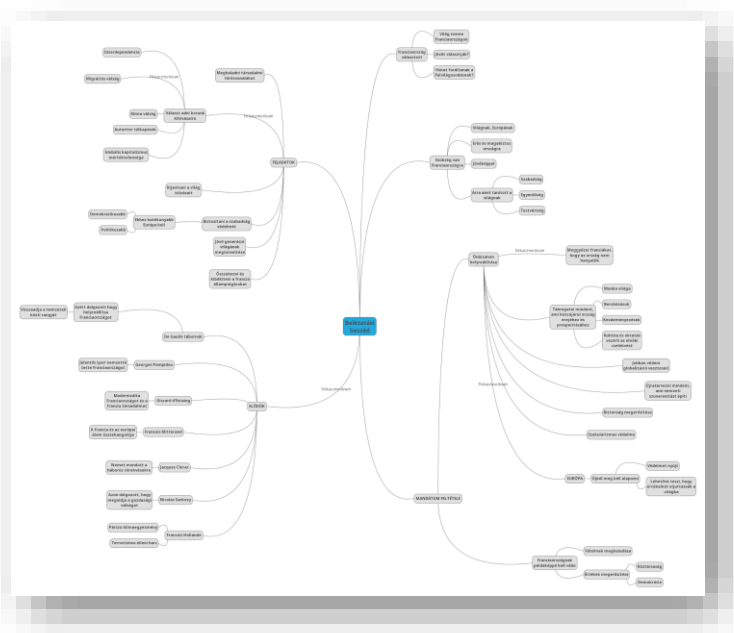
Választhattunk volna uniós vezetőket is. De – azt hisszük – az olvasó belátja: uniós vezetők nem annyira érdekesek, mint a fent nevezettek. Külön elemzés tárgya lehetne (erre most nem vállalkozunk), hogy az unió egyes tisztségviselői egyáltalán mennyiben politikusok. Az bizonyos, hogy a hagyományos (általunk elképzelt) politikusi karakterhez közelebb állnak azok, akiket mi választottunk, mint azok, akiket a köznyelv „brüsszeli bürokratáknak” nevez. Külön vizsgálat tárgya lehetne tehát, mit jelent a politikusi szerep nemzetállami és nemzetek feletti szinten, illetve hogy hogyan viszonyul egymáshoz a két szerep. Erre most nem vállalkozunk, csupán jelezzük: miközben a világ nagymértékben globalizálódik, a közéletben politikusnak továbbra is a nemzetállami vezetőket tekintik, s az ő szerepüket is vitatják napi 24 órában.

Mi ezt sem tesszük. Nem vitatjuk a fenti négy politikus megnyilvánulásait. Nem akarjuk lerántani róluk (vagy egyikről-másikról) a leplet. Csupán magunk elé tesszük a beszédeiket, és azokból következtetéseket vonunk le. Az olvasó az egyes politikusról szóló elemzések végén, illetve a konklúzióban találja ezeket a következtetéseket.

De most lássuk a kutatás felépítését és módszertani alapjait.

Módszertani bevezető

Mind a négy politikus esetében 10 beszédet vizsgáltunk, időbeli határokat nem alkalmaztunk, csak műfaji korlátokat, a mintevételbe kizárólag nyilvánosan elhangzó politikai beszédek kerülhettek be (interjúk, sajtótájékoztatók, stúdióviták nem). Három fókuszmotívumot (vezetői karakter, liberális világrendhez fűződő viszony, a bevándorláshoz fűződő viszony) határoztunk meg előzetesen, amelyeket a klaszterezés során további tematikai gócpontokra bontottunk. Elkészítettük az összes beszéd gondolattérképét, annak érdekében, hogy hatékonyabban tudjuk elvégezni a kvalitatív elemzést. Az elemzés során megvizsgáltuk a témák előfordulási gyakoriságát, a témák megközelítésének változásait, és a változások időbeli dinamikáját.

Felmértük a beszédek számszerűsíthető paramétereit is:

- Szavak száma
- Karakterek száma szóközök nélkül
- Hány különböző szót tartalmazott a beszéd
- Nyelvi összetettség
- Olvashatóság

A vizsgált tényezők közül érdemes definiálni a nyelvi összetettség, valamint az olvashatóság fogalmát. A számítási lingvisztikában a nyelvi összetettség (complexity factor vagy lexical density) azt értékeli, hogy mennyire informatív egy szöveg. Minél részletesebb egy szöveg, annál jobban értelmezhető. Ezt úgy kapjuk meg, ha a szöveg összes szavát elosztjuk az úgynevezett lexikális szavak

számával (amelyek valamilyen információval szolgálnak a szövegről). Ez megtisztítja a szöveget az olyan funkcionális (nem „tartalmas”) szavaktól, mint a kötőszók (és, mert), módosítószók (csak) stb. Az így kapott összeget százalékban fejezzük ki, minél magasabb a szám, annál összetettebb, érthetőbb a szöveg.

Az olvashatóság kategóriájánál a Gunning Fog indexet alkalmaztuk. Az index azt becsüli meg, hány évnyi formális oktatásban kell részesülni ahhoz, hogy elsőre megértse az olvasó a szöveget. Az általunk használt szövegelemző program az indexet 6-tól 20-ig terjedő skálán méri. A 6-os szint 6. osztályos olvasási szintet feltételez, a 12-es egy amerikai végzett gimnazistáét, míg a 17-es egyetemi végzettséget. Fontos megjegyezni, hogy a skálát eredetileg angol nyelvű értékelésre találták ki az Egyesült Államokban, ennek ellenére úgy gondoljuk, hogy hasznos információt nyújt a beszédek jellegéről. A Gunning Fog indexet gyakran használják annak jellemzésére, hogy egy szöveget könnyedén tudja-e értelmezni az a célközönség, amelyiknek szánják. A széleskörű közönségek számára szánt beszédek általában nem haladják meg a 12-es szintet. Ha egy beszédnek univerzálisan érthetőnek kell lennie, akkor nem haladja meg a 8-as szintet.

A vezetők típusainak besorolásánál az alábbi táblázat kategóriáit vettük alapul¹:

Vezetéstípusok	Transzformatív vezetés	Tranzaktív vezetés	Karizmatikus vezetés
----------------	------------------------	--------------------	----------------------

¹ A táblázat forrása: Metz Rudolf: A politikai vezetés értelmezési lehetőségei és gyakorlatai a demokráciában. PhD értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, Politikatudományi Doktori Iskola. A védés éve: 2018.

Identitásépít és (Kik vagyunk?)	A "mi és ők" megkülönböztetés elhalványul, kivéve a morálisan rossznak ítélt viselkedés elutasítását	A "mi és ők" megkülönböztetés elsősorban a szélesebb közösségen belül jelentkezik és feloldható	A "mi és ők" megkülönböztetés a közösségen kívülre helyeződik, a "jó" és a "gonosz" küzdelmét hangsúlyozza
Helyzetdefinálás (Hol vagyunk?)	Morális alapon értékelő	Tárgyilagos	Érzelmi alapon értékelő
Vízióalkotás (Mit szeretnénk elérni?)	Értékekre fókuszáló (moralizáló)	Feladatra fókuszáló (racionalizáló)	Érzelmekre fókuszáló (emotionalizáló)
Taktikaalkotás (Hogyan szeretnénk elérni?)	Konszenzuskereső	Kompromisszumkereső	Konfliktuskereső
Követők mobilizálása (Miért kívánják a követők mindezt elfogadni?)	Ethosz (morális karakter)	Logosz (logikai érvelés)	Pátos (érzelmi felhívás)

Emmanuel Macron

Mintavétel

Emmanuel Macron beszédeit 2017. május 14-én lezajlott beiktatásától kezdve 2018 novemberéig tekintettük át. Ezek közül tízet választottunk ki. Mintavételünket két szempont határozta meg. Az egyik szempont az volt, hogy olyan beszédek kerüljenek a mintába, amelyekből nemcsak a köztársasági elnök franciák számára felvázolt Franciaország-víziójáról kaphatunk képet, hanem arról is, hogy hogyan helyezi el ő Franciaországot globális kontextusban: milyen szerepet szán Franciaországnak a világban, illetve hogyan pozicionálja Franciaországot nemzetközi térben. Ezért kellett, hogy hazai közönségnek szánt és külföldön elhangzott beszédek egyaránt szerepeljenek az elemzés tárgyát képező megnyilvánulások között; ez lehetővé tette, hogy megvizsgáljuk, mennyire egységes az a kép, amit a vezető (kifelé és befelé) sugároz országáról. Hogy mintánk az első szempontnak megfelelően, fele-fele arányban választottunk olyan szövegeket, amelyeket belpolitikai indíttatásból írtak, illetve amelyekből a kifelé közvetített országhépről kaphatunk információkat. Az utóbbiak közül három külföldi helyszínen hangzott el, kettő pedig Macron 2017-es és 2018-as beszéde az éves nagyköveti konferencián.

A "földrajzi" aspektuson túl – azaz hogy külpolitikai vagy belpolitikai beszédről van-e szó – a második szempont az összehasonlíthatóság volt. Külön kategóriát képeznek a vizsgált beszédek körében a hagyományosan évi rendszerességgel elhangzó beszédek, melyekből Macron már kettőt is megtarthatott hivatalba lépése óta. A földrajzi szempontot itt is érvényesítettük, így került a mintába az éves ENSZ-közgyűlési beszéd csakúgy, mint a parlament nyitóülésén elhangzó felszólalás (mindegyikből kettő). Az, hogy olyan beszédeket vizsgálunk, amelyek minden évben elhangzanak, lehetővé teszi, hogy időbeli összehasonlítást végezzünk, és rámutassunk az esetleges vagy nem esetleges hasonlóságokra vagy elmozdulásokra a korábbi állásponthez képest.

Az említett két szempontnak megfelelően elemzésre kiválasztott beszédek a következők:

1. Emmanuel Macron beiktatási beszéde: 2017. május 14.
2. Beszéd a parlament ülészakájának 2017-es közös megnyitó ülésén: 2017. július 3.
3. Beszéd a 2017-es nagyköveti konferencián: 2017. augusztus 29.
4. Beszéd a prefektusok előtt: 2017. szeptember 5.
5. 2017-es ENSZ-közgyűlési beszéd: 2017. szeptember 20.
6. Kezdeményezés Európáért (Sorbonne): 2017. szeptember 26.
7. Európai parlamenti beszéd: 2018. április 17.
8. Beszéd a parlament ülészakájának 2018-as közös megnyitó ülésén: 2018. július 10.
9. Beszéd a 2018-as nagyköveti konferencián: 2018. augusztus 27.
10. 2018-as ENSZ-közgyűlési beszéd: 2018. szeptember 26.

Mint láthatjuk, a kiválasztott tíz beszédből hat 2017-es, négy 2018-as. Az aránybéli eltérést az okozza, hogy – mint jeleztük – 2018 októberének végéig tekintettük át Macron beszédeit. Láthatjuk azt is, hogy összességében három olyan, bizonyos eseményhez kötődő beszédet hasonlíthatunk össze, amely minden évben elhangzik, és rendelkezésre is áll belőle mind a 2017-es, mind a 2018-as. Ezek a parlamenti ülészak kezdetén megtartott elnöki beszéd, az éves nagyköveti konferencián elhangzott felszólalás, valamint az ENSZ-közgyűlési beszéd. A fennmaradó négy megnyilvánulást „programadó” beszédként is tekinthetjük.

A beszédeket eredeti francia változatukban vizsgáltuk, a köztársasági elnöki hivatal honlapján (www.elysee.fr) nyilvánosan elérhető leiratok alapján. Habár a honlap felhívja a figyelmet arra, hogy az elhangzott beszéd tekinthető hivatalosnak, mi az ott közölt írott verziót vettük elemzésünk alapjául.

A beszédek számszerű paraméterei

Emmanuel Macron beszédei kapcsán a tervezettség, a közönség pontos ismerete szembeötlő. Ezt az adott alkalom célközönségének befogadó szintjéhez viszonyított érthetőségi szinten lehet nyomon követni. Az 1. táblázatban láthatjuk az összes beszéd vizsgált elemének összehasonlítását. A beszédek „személyre szabottsága” különösen a nyelvi összetettség és az olvashatóság esetében

nyilvánulnak meg. Az elnökként elmondott első, az ország egészének szánt beszéde a legrövidebb, egyben nyelvileg a legkönnyebben érthető. Egy elsőéves gimnazista szintjén mozog. Az összes beszéd közül ez rendelkezik a legnagyobb fokú nyelvi összetettséggel és a legjobb olvashatósággal. Teljes mértékben megfelel annak a követelménynek, hogy a széleskörű közönség számára írt beszédek a 12-es szint alatt maradjanak, habár valamelyest meghaladja az általános közérthetőség maximum 8-as szintjét.

1. táblázat: Emmanuel Macron vizsgált beszédeinek kvantitatív tartalomelemzése

Beszéd	Szavak száma	Karakterek száma szóköz nélkül	Hány különböző szó	Nyelvi összetettség	Olvashatóság
Beiktatási beszéd	1081	7522	555	51%	9.1
Parlamenti nyitóbeszéd I.	8348	58859	2532	30%	13
Nagyköveti konferencia I.	8425	60256	2495	30%	16.3
Prefektusok	11982	87360	3023	25%	15.4
ENSZ I.	3534	24443	1335	38%	13.1
Kezdeményezés Európáért	9658	67131	2590	27%	11.9
EP-s beszéd	2563	18293	1041	41%	14.9

Parlamenti nyitóbeszéd II.	7637	540007	2345	31%	15
Nagyköveti konferencia II.	9784	70848	2586	26%	15.2
ENSZ II.	4252	29843	1482	35%	13.3

Amit mindenképp látunk, hogy minél specifikusabb közönség előtt ad elő, annál bonyolultabb a beszédek szövege. A második legkönnyebben érthető beszéde a szintén nagy nyilvánosság számára szánt, európai programadó beszédként elmondott felszólalása a Sorbonne-on, ami pont egy végzős gimnazista szintjére van kalibrálva, nyilván avval a szándékkal, hogy lefordítva a külföldi közönség számára is könnyen érthető, befogadható legyen. Az összes többi beszéde meghaladja az általános közérthetőség szintjét, kezdve az első parlament előtt elmondott beszédével, amely a többihez képest viszonylag egyszerűnek mondható, és olvashatósága megegyezik mindkét, ENSZ-közügyűlésen tartott beszédével. Érdekes módon az európai parlamenti felszólalása jóval nehezebb az olvashatóság szempontjából, megközelíti azt a magas nyelvi szintet, amely a francia köztisztviselőknek szánt beszédeit jellemzi (leszámítva első parlamenti beszédét). Egyértelműen a nagyobb figyelemre számító hazai beszédek tehát a legközérthetőbbek, ezt követik a nemzetközi közönség előtt elmondott, ezért franciáról sok nyelvre tolmácsoltak, végül azon beszédek a legkevésbé közérthetőek, amelyek a hasonló képzettségi szinttel rendelkező, többségében a híres ENA közigazgatási iskolából kikerülő köztisztviselők előtt hangzanak el. A beszédek bonyolultsága nem az idő múlásával függ össze, hanem a célközönséggel.

2. táblázat : Beszédek rangsorolása olvashatóság szerint

Beszéd	Olvashatóság
Beiktatási beszéd	9.1

Kezdeményezés Európáért	11.9
Parlamenti nyitóbeszéd I.	13
ENSZ I.	13.1
ENSZ II.	13.3
EP-s beszéd	14.9
Parlamenti nyitóbeszéd II.	15
Nagyköveti konferencia II.	15.2
Prefektusok	15.4
Nagyköveti konferencia I.	16.3

Végezetül, érdemes megfigyelni (lásd 1. táblázat), hogy ugyanazon a helyszínen elhangzó beszédek (parlamenti nyitóbeszéd, nagyköveti konferencia, ENSZ-közygyűlés) hasonló terjedelműek, valamint hogy ezekben a „beszédpárokbán” az önálló szavak aránya is megközelítőleg azonos.

A szövegek a helyzet felvázolásával, a problémák, kihívások felsorolásával indulnak. A sokszor szövevényesen elágazó, több jelenségre is kitérő gondolatmenetek rövidebben, hosszabban elvezetik a hallgatót a problémák gyökeréig, forrásáig, s minden esetben megoldási javaslattal, célkitűzéssel vagy egy már elért eredménnyel zárulnak. A szövegek a bennük tárgyalt problémákról globális és regionális áttekintést nyújtanak, láttatják, hogy ezek nem önmaguktól keletkeztek, s kezelésük is többféle – politikai, fejlesztési, oktatási – megközelítést igényel. A vizsgált időszak alatt egyre inkább árnyalódik a kép, minden beszéd valamit hozzátesz a koncepcióhoz. Minél több beszédet olvasunk, annál összetettebb világkép tárul elénk.

A beszédek ennyire tudatos szerkesztése felveti a kérdést, hogy vajon ki írja Emmanuel Macron beszédeit? A közbeszédben sokan úgy gondolják, hogy Macron felesége, azonban a hírek szerint beiktatása óta minden beszédét ugyanaz a személy írja: Sylvian Fort. A kommunikációs háttérből érkező Fort 2016-ban, már a kampány során csatlakozott Macronhoz, ami nem volt evidens, hiszen korábban jóval konzervatívabb nézeteket vallott, és mérlegelte Nicolas Sarkozy kampányában való részvételt is, ami végül nem valósult meg. Macron és Fort, habár a kampány előtt nem ismerte egymást, szoros személyes viszonyt alakított ki, állítólag hasonló az irodalmi érdeklődésük, így Fort könnyedén válhatott Macron hangjává. A beszédek születésének módszeréről annyit lehet tudni, hogy gyakran a végleges szövegek a különböző tanácsadók közötti beszélgetések eredménye, és hogy nem Emmanuel Macron írja őket; viszont, amennyiben hinni lehet a rendelkezésre álló információknak, stílusukban közel állnak Macron személyiségéhez.

Kvalitatív elemzés

Emmanuel Macron beszédeinek összevetése kapcsán a legfontosabb, amit ki kell emelni, az a beszédek tartalmi konzisztenciája. Az elemzett időszak rövidsége miatt nagyon koncentrált képet kaphatunk a számára legfontosabb témákról, értékekről, hiszen az alkalomnak, terjedelemnek és a közönségnek megfelelően minden egyes beszédében ugyanazon motívumok mentén építi fel gondolatmenetét. Nem tapasztalható eltérés a külföldi és a hazai közönség számára született beszédek között. Erősen érződik rajtuk, hogy egy szerzőtől származnak, olykor egész mondatokat, gondolatmeneteket ismétél, újrahasznosít (például a migráció kapcsán több helyütt is előkerül, hogy „a szükség útjainak a szabadság útjaivá” kell válnia). A beszédek rendszeresen visszautalnak korábbi – fontosnak tartott – nyilatkozatokra, akkor is, amikor egy beszédnek nincs “párja”, mint a parlamenti, nagyköveti vagy ENSZ-beszédek esetében. Ezen beszédekben a leggyakoribb hivatkozási pont az Európa megújítására tett javaslatáról szóló, Sorbonne-on elhangzott felszólalása.

A beszédek programadó jellegűek, és határozott nemzeti, regionális és globális vízióról árulkodnak. Értékelik a világpolitikai konstellációt, és elhelyezik ebben Európát, Franciaországot. Geopolitikai és stratégiai elemzések, hasonlóan, mint Orbán Viktor tusnádfürdői beszédei. Ha azt gondoltuk volna, hogy az a műfaj,

hangnem, amelyet a magyar miniszterelnök ezekben a beszédekben képvisel, unikális, érdemes elolvasni a francia elnök megnyilvánulásait. Macron mindegyik vizsgált beszéde hasonló koncepciót követ, ami új megvilágításba helyezi Orbán kommunikációját. A két ország vezetőjét ugyanis ugyanaz a kérdés foglalkoztatja. Hogyan lehet a nagyhatalmi és a befolyásos, nem nemzetállami szereplők mellett egy országnak nagyobb világpolitikai befolyásra szert tenni, mint amelyet mérete, gazdasága egyébiránt indokolna? Ezt Macron úgy fogalmazta meg az első nagyköveti konferenciáján, hogy a nagyhatalmak „összekötője” szeretne lenni, nem „lekötelezettje”. A szuverenitás, valamint ennek a megsokszorozására szolgáló multilateralizmus beszédeinek sarokkövei. Visszatérő elemek (tematikus gócpontok) továbbá még: a biztonság és terrorizmus, migráció, Európa, demokrácia és illiberalizmus/autoritarianizmus, globalizáció, valamint a globális egyenlőtlenségek és a fejlesztéspolitika, továbbá az oktatás, kultúra, klímaváltozás, egészségügy, kereskedelem és digitalizáció.

3. táblázat: Beszédek tematikus gócpontjai a fókuszmotívumok szerint

Vezetői kép	Migráció	Liberális demokrácia
Szuverenitás	Biztonság és terrorizmus	Európa
Multilateralizmus	Európa	Demokrácia
Európa	Demokrácia	Illiberalizmus/autoritarianizmus
Demokrácia	Illiberalizmus/autoritarianizmus	Globalizáció
	Egyenlőtlenségek	Egyenlőtlenségek
	Fejlesztés	Oktatás, kultúra
	Oktatás, kultúra	

	Klíímaváltozás	
	Egészségügy	

Ezek a fő gondolatok (s a további említett alkategóriák is) minden esetben besorolhatóak valamelyik fókuszmotívum alá (3. táblázat). A szuverenitás és a multilateralizmus elsősorban a vezetői kép kapcsán érdekes, de mindhárom fókuszmotívumhoz kapcsolódik. Európa sorsa éppúgy fontos a vezetői énkép kapcsán Macron esetében, mint a liberális világrendhez való hozzáállás szempontjából. A demokrácia és a globalizáció témái pedig egyértelműen összefüggést mutatnak beszédeiben a liberális világképről alkotott elképzelésével. A migráció témája szinte minden vizsgált nyilatkozatban megjelenik (4. táblázat), ráadásul lényegében mindegyik tematikus gócpontot érinti (lásd 3. táblázat).

4. táblázat: Tematikus gócpontok a beszédekben

	Szuverenitás	Multilaterális	Migráció	Európa	Demokrácia	Globalizáció
Beiktatási beszéd	X	–	X	X	X	X
Parlamenti nyitóbeszéd I.	X	X	X	X	X	–
Nagyköveti konferencia I.	X	X	X	X	X	X
Prefektusok	–	–	X	X	–	–
ENSZ I.	–	X	X	–	–	X

Kezdemén yezés Európáért	X	–	X	X	X	X
EP-s beszéd	X	X	X	X	X	–
Parlamenti nyitóbeszé d II.	–	X	–	X	–	–
Nagykövet i konferenci a II.	X	X	X	X	X	X
ENSZ II.	X	X	X	X	–	X

(X: Szerepel, –: Nem szerepel)

A beszédek tartalmi kiindulópontja – Szuverenitás és multilateralizmus

Emmanuel Macron beiktatási beszédében azt fogalmazta meg, hogy értelmezése szerint a francia állampolgárok arra adtak mandátumot, hogy helyreállítsa a nemzeti szuverenitást. Ugyanakkor nemzeti szuverenitás alatt nem teljesen ugyanazt érti, mint ahogy például Orbán Viktor. Ez a szuverenitás nyitott a világra, és azt igényli, hogy kollektíven képviseljék, amikor a kérdések meghaladják a nemzeti kereteket. Ennek megfelelően beszédeiben Macron rendszeresen hangsúlyozza, hogy a szuverenitásnak több szintje van. Létezik nemzeti szuverenitás, valamint multilaterális szövetségek is rendelkezhetnek önálló szuverenitással. Kiemelten foglalkozik az európai szuverenitás kérdésével. Ahogyan a Sorbonne-on tartott beszédében megfogalmazta például, egyedül Európa képes értékeik és érdekeik védelmének biztosítására. Ezért szükséges az európai szintű szuverenitás. Úgy kell megvédeni a határokat a bevándorlással szemben, hogy közben megőrzik a felvilágosodáson alapuló európai értékeiket.

A migránsválság egy hosszú távú kihívás, amely a globalizáció által kreált egyenlőtlenségekből táplálkozik. Európa sorsa össze van kötve a Közel-Kelettel és Afrikával, ezért Európának cselekedni kell. Ez szinte minden szakpolitikai ágat érint. Felelősséget s feladatokat ró Franciaországra, Európára és sok esetben a nemzetközi közösség egészére. Második parlamenti beszédében Macron felveti, hogy Nagy-Britannia kilépése az Európai Unióból felelősséget hárított Franciaországra az európai projekt terén. Habár erre nem utal, és a vizsgált időszak alatt még nem is feltétlen volt érezhető, Angela Merkel meggyengülése tovább erősítheti ezt az önkéntes kezdeményező szerepét Franciaországnak.

Macron abból indul ki, hogy ha Európa nem ragadja meg a lehetőséget arra, hogy segítsen fejlesztési kérdésekben a világ válsággócaiban, akkor valamely másik nagyhatalom fogja megtenni ezt, adott esetben ellentétes értékekkel és érdekekkel. Vagy ha mégsem, akkor Európa fogja megsínyleni az elmaradt támogatás következményeit. Stratégiája nagyban épít arra, hogy nemcsak kezelni kell a jelenlegi válságokat, hanem megelőzni a jövő kríziseit is. Ehhez tüneti kezelések helyett meg kell ismerni a válságjelenségek kiváltó okait, és azokra találni hosszú távra szóló, fenntartható megoldásokat. Mindez nem képzelhető el szolidaritás és összefogás nélkül. Napjaink kihívásai ugyanis szinte mind globális jellegűek. Nem megoldhatóak nemzetállami szinten. Éppen ezért fogalmaz úgy, hogy a változtatásokat saját országán kezdi. Az Európa számára üdvösnek tartott reformokat, egyszerűsítéseket igyekszik Franciaországban is megvalósítani.

Macron vezetői szerepfelfogása

Macron szuverenitásról szóló elképzelései szorosan összefüggnek vezetői szerepfelfogásával. Hasonló módon három területen nyilvánul meg. Vezető szerepet kíván játszani Franciaország, Európa és a nemzetközi világrend újragondolásában. Mindezt küldetésének, kötelességének tekinti – személyes felelősségének, amely abból a generációs élményből fakad, hogy az ő korosztálya már nem tapasztalta meg a II. világháború borzalmait, mi több, az ezt követően létrehozott nemzetközi rend, illetve az ebből kinövő globalizáció előnyeinek élvezője. Úgy gondolja, hogy tartozik azoknak, akik újjáépítették a nemzetközi rendet. Mint Európa Parlamenti beszédében hangsúlyozta, nem akar egy „alvajáró” generációhoz tartozni, amely elfelejtette a történelmét, s nem

hajlandó látni napjaink nyomorát. Ebből vezeti le a demokrácia védelmének feladatát is. A generációs elem a tekintetben is érvényesül nála, hogy – mint első parlamenti beszédében megfogalmazta – az európai vezetők új generációjára vár az eredeti Európa-gondolat újrafogalmazása. Természetesen saját magát is ebbe a generációba tartozónak tekinti.

2017 májusában megtartott beiktatási beszédében felidézi politikai elődeit, s mindazt, ami számára fontos tevékenységükben. Ebből kirajzolódik Macron teljes politikai programja, egyben az is, hogy vezetőként mit tart fontosnak. De Gaulle tábornokot azért tekinti példaképnek, mert azon fáradozott, hogy helyreállítsa Franciaországot a háború után, s visszaadja a nemzetek közötti rangját. Ezt maga is célként tűzi ki. A második választott francia köztársasági elnök, Georges Pompidou jelentős ipari nemzetté tette Franciaországot, míg Giscard d'Estaing modernizálta azt. Francois Mitterand a francia és az európai álmok összehangolásáért vívta ki Emmanuel Macron tiszteletét, amely szintén fontos eleme beszédeinek. Az európai gondolat megújításának alapja számára az, hogy olyan mechanizmusokat találjon, amelyek összebékítik az állampolgárokat az unió gondolatával. Véleménye szerint ugyanis nem az állampolgárok hagyták cserben az Európai Uniót, hanem a vezetők az állampolgárokat, mivel kényelmesebb volt a változatlanság. Macron többek között emiatt fogalmazta meg az európai konzultációk, vagyis annak szükségességét, hogy valódi vitát lehessen folytatni az emberekkel arról, ők mit várnak Európától. Jacques Chirac nemet mondott a háborús törekvésekre, s ehhez csatlakozik Macron egyik fő üzenetével, a béke megteremtésével. Nicolas Sarkozyt a gazdasági válság megoldásáért emelte ki, míg közvetlen elődjét, Francois Hollande-ot a párizsi klímaegyezmény tető alá hozásáért és a terrorizmus ellen folytatott küzdelméért. Mindkét pont markánsan visszaköszön beszédeiben.

Elsősorban beiktatási beszédében találhatunk utalásokat arra, merre kívánja vezetni Franciaországot, milyen célra kívánja használni mandátumát. Itt megfogalmazza, hogy helyre kívánja állítani Franciaország önbizalmát, hogy meggyőzze az állampolgárokat, hogy az ország nem hanyatlik. Meg akarja győzni a franciákat arról, hogy minden erőforrással rendelkeznek ahhoz, hogy a világ nemzeteinek élvonalában legyenek. Úgy gondolja, hogy az országnak példaképpé kell válnia mások számára, válaszolnia a világ kihívásaira, ehhez azonban kivételessé kell válnia. Meg kell haladnia félelmeit, s megerősítenie a köztársaság és demokrácia értékei iránti elkötelezettségét. Példát szeretne mutatni, saját országán túlmutató intézkedéseket hozni, egyidejűleg megbékélést

szeretne Franciaország számára, amelyet megosztottként jellemez. Második parlamenti beszédében még pontosabban megfogalmazta, hogy mi hajtja nemzeti síkon. Mint mondta: „Ami engem lenyűgöz, az az évszázadunk francia modellje. Az ország társadalmi modelljének meg kell bírkoznia a sorsbéli egyenlőtlenségek mély okaival. Azokkal, amelyek már születés előtt eldőlnék (...) láthatatlanul. Az a francia modell, amelyet én szeretnék megvédeni, azt igényli, hogy ne a születés, a szerencse vagy a networkök határozzák meg a társadalmi helyzetet, hanem a tehetség, a teljesítmény, az érdem. Nézetem szerint (...) nem azt kell elérni, hogy az emberek jobban éljenek abban a helyzetben, amelybe születtek, hanem hogy kitörhessenek belőle.”

Macron beszédeiből egyértelműen kitűnik, hogy transzformatív vezető, aki morális alapon kívánja átalakítani a körülötte levő világot. A politikai vezetést ennek eszközeként tekinti. Érzékelhetőek nála a karizmatikus vezető jelei is, az érzelmekre is hat, azonban a „mi” és „ők” közötti törésvonal beszédeiben nem meghatározó, leszámítva a morálisan elítélendő autoriter, illiberális politikai pártok, vezetők elutasítását. Ezek ellen rendre élesen kikel beszédeiben, ugyanakkor elismeri, hogy csak ezek a vezetők kínálnak ma alternatívákat, még ha véleménye szerint azok tévesek, mi több, károsak is.

Macron alapvetően konszenzuskereső, ezt mutatja a multilateralizmus hangsúlyozása is beszédeiben. Úgy gondolja, hogy szükség van arra, hogy valaki élére álljon a kezdeményezéseknek, de a problémákat csakis közösen lehet megoldani. Az unilateralizmus csak fokozza a problémákat és táplálja a nacionalizmust, visszatér ahhoz az időszakhoz, amelyiktől szeretne végleg elszakadni. Fontos számára, hogy mindenkivel fenntartsa a párbeszédet, ha az valamilyen módon elvezethet a kívánt cél eléréséhez. Habár a párizsi klímaegyezmény és az Egyesült Államok unilaterális törekvései miatt élesen bírálja Donald Trumpot, minden esetben hangsúlyozza, hogy folytatni kell a párbeszédet, és hogy az Egyesült Államok előtt mindig nyitva áll az ajtó, ha a későbbiekben újra csatlakozni kívánna az egyezményhez. Itt érdemes még megjegyezni, hogy a transzformatív vezető a deliberatív-részvételi demokráciák esetében jellemző, ami egybeesik Macron európai konzultációs javaslatával.

A vizsgált időintervallumban nem volt kimutatható változás Emmanuel Macron vezetői szerepfelfogását illetően; ha lehet, akkor még inkább elszánttá vált a tekintetben, hogy Franciaországot, Európát és a nemzetközi világrendet meg kell újítani.

Emmanuel Macron viszonya a liberális világrendhez

Második ENSZ közgyűlési beszédében Emmanuel Macron a liberális vesztfáliai nemzetközi rend válságáról beszélt. Ennek kapcsán megfogalmazta, hogy három kiutat kínáló megközelítés rajzolódik ki e válsággal kapcsolatban. Az első szerint ez egy átmeneti helyzet, a történelem egy zárójeles része, mielőtt az visszatér a normális kerékvágásba. Macron ezt nem tartja reálisnak, mivel értelmezése szerint a jelenlegi válság egy hatékonysági válság. A második út Macron szerint a saját törvény követése. Elismeri, hogy ez kecsegtető mindenki számára, mégis elítéli, mert úgy véli, hogy ez az unilateralizmus által okozott „befelé forduláshoz” és ezáltal konfliktushoz vezet, mi több, konfrontációhoz mindenkivel, mindenki kárára, még azéra is, aki a legerősebbnek érzi magát. Macron egy harmadik útban hisz, melyet egyben a legnehezebbnek is tart, s amely azt igényli, hogy a nemzetközi közösség együtt, közösen új modellt alkosson, annak érdekében, hogy egy új globális egyensúlyt találjanak.

De miből ered a világrend válsága elképzelése szerint? Abból, hogy egy hiperhatalmi modell után, néhány éve visszatért a politikába a nagyhatalmak pluralitása, s ez destabilizálta az 1989 utáni világrendet. Ezzel párhuzamosan a különböző válságok következtében számos nemzet elbizonytalanodott a „multilateralizmus mindenhatóságában”, ami az autoriter, illiberális országok felemelkedését eredményezte. Az autoriter rezsimek ráadásul sok esetben sikeresek gazdaságilag. Ezáltal, Macron szavaival élve, egyre több ország számára „lenyűgözővé” válnak, s egyre több szövetséges kérdőjelezi meg a fennálló nemzetközi rendet.

Macron úgy gondolja, hogy Franciaországnak kötelessége megtartani azokat az országokat, amelyek elcsábulnának, nem elereszteni a kezüket, hanem visszatartó erőként szolgálni, hogy a demokráciák körében maradjanak. A francia reformokat az európai átalakulás alapvető részeinek tekinti, s véleménye szerint az európai átalakulás egy közös vízió mentén a feltétele egy stabilabb világrendnek s a hatalmi rivalizálás megszüntetésének. Az újraalapozás csak szervezett európai demokratikus vitán keresztül megvalósítható. Ezért tett javaslatot a már korábban is említett demokratikus konzultációkra, hogy jobban

bevonják az állampolgárokat az európai jövőről való reflexióba. Az újraalapozás célja Európa egységének megteremtése. Úgy gondolja, hogy az Európai Unió 2024-re két pilléren fog alapulni, az egységes piacon, valamint a demokrácia és a jogállamiság értékein. Ez utóbbi kettő véleménye szerint nem lehet alku tárgya. Az autoritarianizmussal szemben a válasz nem az autoriter demokrácia, hanem a demokrácia autoritása. Az értékek terén nem lehet kétsebességes Európa.

Ma azonban Európa meggyengült, ki van téve a globalizációnak és olyan ígéreteknek, amelyek, mint a régmúlt csodaszerei, mindenre megoldást ígérnek. Ezek a gondolatok a nacionalizmus, a protekcionizmus, az identitáriusság és a visszahúzódás. Értékelése szerint ma újra visszatér az a múlt, amelyet 70 évvel ezelőtt lezártak hittek. Nem azért, mert az emberek hiszékenyek, vagy mert az európai gondolat halott, hanem mert figyelmetlenségből, gyengeségből, vakságból az európai vezetők létrehozták a fent említett gondolatok győzelméhez vezető feltételeket. Mert elfelejtették megvédeni Európát, elfelejtettek javaslatokat tenni. Mit mondanak ugyanis ezek a csoportok Európának? Azt, hogy van megoldásuk, hogy megvédik az embereket. De mik a kihívások? A kihívások mind globálisak. Csakis az európai szuverenitás újraalapozásával lehet szembeszállni velük. Jelen állapotában sem Kína, sem az unilaterializmus politikájához folyamodó Egyesült Államok nem látja Európát komoly entitásnak. Ezt meg kell változtatni, ahhoz, hogy Európa s az általa képviselt értékek határozzák meg a nemzetközi világrendet.

Európa újraalapozásánál azonban nem állnak meg Macron elképzelései. Kortárs kihívásnak tekinti a nemzetközi rend, benne a multilateralizmus újjáépítését. Ehhez úgy gondolja, hogy a világnak közösen kell szembenéznie a nemzetközi rend gyöngeségeivel. A nacionalizmust, a válságokat azok a mély egyenlőtlenségek okozták, amelyekre nem tudtak az elmúlt 30 évben megoldást találni. Ahhoz, hogy ezeket megszüntessék meg kell változtatni a jelenlegi működési módot, s be kell vonni például azon nagy, nem állami szereplőket is, akik formálják a világot, de nem vesznek eléggé részt abban, hogy csökkentsék az általuk is generált egyenlőtlenségeket. Úgy gondolja, hogy nem lehetnek az egyik oldalon azok, akik hisznek a jogállamiságban és a multilateralizmusban, a másik oldalon pedig az unilaterializmust képviselők pragmatizmusa. Az univerzális értékek nem ellentétes a népek szuverenitásával, nem szabad hozzászokni az unilaterializmushoz, mert ez a történelem elfelejtése, cserbenhagyása. A nacionalista politikát folytatók, véli Macron, visszaélnék a szuverenitás fogalmával, és arra használják, hogy lerombolják azokat univerzális értékeket,

amelyekért politikai elődeik megküzdöttek. Ezért tartja generációs feladatnak a multilateralizmus megvédését.

Emmanuel Macron migrációs politikája

Második nagyköveti beszédében Macron úgy fogalmazott, hogy a migrációs válság valójában nem migrációs, hanem politikai válság. Ennek kezelését is a már korábban említett transzformatív vezetői elv szerint képzei el, erkölcsi alapon, összhangban értékeikkel. A menekültek védelmét morális és politikai kötelességnek tekinti. Ugyanakkor tudatában van annak, hogy ez kihívás Európa minden országa számára, mert, mint fogalmaz, „meg vannak gyengítve a szabálytalan áradattól 2014 óta”. Többször is hangsúlyozza a különbséget a gazdasági menekültek és a menedékre jogosultak között, hozzátéve, hogy természetesen kötelességünk mindenkinek az életét és méltóságát megóvni, azonban Európának meg kell védenie határait. Ilyen szempontból némiképp meglepő lehet magyar szemmel olvasni a bevándorlásra vonatkozó mondatait, hiszen idehaza egy olyan kép él a francia köztársasági elnökről, mint aki – Angela Merckellel karöltve – feltétlen támogatója a migrációnak. Ez messze nincs így. Nem hisz Macron a feltétlen nyitottságban, ez, mint mondta, csak félelmet provokál és növeli az intoleranciát.

Macron úgy gondolja, hogy a válság főleg a mélyreható regionális destabilizációból ered, de vannak, mint a 3. táblázatban láthattuk, más kiváltó okok is, mint a klímaváltozás, a politikai, vallási és etnikai konfliktusok, gazdasági és társadalmi problémák. Míg Szíria kapcsán a háború és a terrorizmus okoz kihívást, Líbiában az ember, drog és fegyverkereskedelem, amely a terrorizmus finanszírozásának melegágya. Ezzel szemben Afrikában elsősorban fejlesztési, oktatási, egészségügyi feladatok hárulnak Franciaországra, Európára és a nemzetközi közösségre, amennyiben el akarják kerülni, hogy a demográfiai helyzet és a klímaváltozás ne okozzanak tömeges migrációt a jövőben. Úgy gondolja, hogy ha elbuknak a fejlesztéspolitika terén, akkor ők maguk kövezik ki a szükség útjait Európába. S ha aztán nemzeti szinten nem tudják kezelni a már ott lévő embereket, az növeli az idegengyűlöletet és rombolja a társadalmi kohéziót. Ilyen szempontból kritikus Franciaország eddigi integrációs stratégiájával szemben; úgy gondolja, hogy hiányzik belőle a szándék, s nincs

kitalálva a megfelelő módszer sem. Mindez abból ered, hogy korábban folyton csak tüneti kezelést alkalmaztak, nem néztek a kiváltó okok mélyére.

A bevándorlás kérdését Macron nem egyszerűsíti le pusztán politikai vagy gazdasági kérdésre. Fontos továbbá megjegyezni azt is, hogy nem köti össze a bevándorlás kérdését a népességfogyás vagy munkaerő kérdésével. Nem erőforrásként tekint a bevándorlókra, még akkor sem, ha támogatja a fiatalok közötti eszmecserét, azt, hogy a tehetségek Franciaországba menjenek tanulni. Beszédeiből úgy tűnik, hogy inkább helyben kívánná segíteni a migrációt kiváltó okok megszüntetésében, multilaterális együttműködéssel. A szuverenitás és a biztonság vezérli e tekintetben külpolitikáját. Az, hogy a fent említett országok független demokráciákként s hosszú távon képesek legyenek önállóan gondoskodni saját biztonságukról és jólétükről (ez által közvetetten a világról is). Nem titkolja, hogy e két elemet egy nagyobb cél szolgálatába állítja. Egy megnövekedett befolyás alapjává kívánja tenni, amely saját szavai szerint a francia értékrend körül fogalmazódik meg. Ez is összefügg avval, hogy kötelességének tekinti újjáépíteni a megrendült világrendet. A biztonságon, szuverenitáson túl Franciaországnak hallatnia kell identitását. Tudnia kell kicsoda, és kivé szeretne válni.

Végző soron Macron koncepciója, mivel úgy véli, nincs és nem is lesz olyan, hogy nulla vándorlás, a migrációs áradatok hatékony kontrollálása. Ehhez helyben kell kezelni a problémákat, majd a migrációs utak minden állomásán, a tranzitországoktól a célországokig meg kell teremteni azt az infrastruktúrát, amely hatékonyra és emberségesen kezelhetővé teszi azok befogadását, akik valóban jogosultak arra, és gyors visszaküldését azoknak, akik a nemzetközi jog szerint nem jogosultak menekült státuszra.

Összefoglaló

A rettenthetetlen

Előzetesen arra számítottunk, hogy a vizsgált másfél éves időtartam túl rövid ahhoz, hogy nagyobb változás történjen a három vizsgált fókuszmotívum területén. Ezt a beszédek tartalmi elemzése megerősítette. Ha érzékelhető

valamilyen változás, az leginkább a gondolatok alaposabb kifejtésében ragadható meg. Ahol rendelkezésre áll két összehasonlítható „beszédpár”, a másodikban (avagy a későbbiben) a köztársasági elnök mindig megerősíti, hogy a nehézségek ellenére nem lehet meghátrálni, és újra meg újra hangsúlyozza annak szükségét, hogy folytassák a megkezdett munkát, új elemekkel bővítsék-finomítsák a már felvázolt koncepciót.

Kreatív kezdeményező

A beszédek rendkívüli konzisztenciát mutatnak, mind nyelvi, mind stílári, mind tartalmi szempontból. Tervezett, tudatos, nem utolsó sorban nagyszabású koncepciót láthatunk, amely a Macron által célként kitűzött öt éves elnöki ciklus arculatát, törekvéseit tükrözi. A koncepció célja kihasználni a nemzetközi világrend megrendülését, átalakulását Franciaország nemzetek közötti szerepének megerősítésére, oly módon, hogy napjaink jelentős válságai kapcsán kezdeményező szerepet vállal. Macron nem titkoltan vezető szerepet kíván játszani a nemzetközi világrend újragondolásában, ahogyan a hazai reformjavaslatait mintának szánja az európai megújuláshoz. Általános jellemzője vezetői felfogásának, hogy úgy gondolja, Franciaországnak példát kell mutatnia. Elképzelése szerint akkor tud vonzóvá válni modellje más országok számára, ha Franciaország gazdaságilag és kulturálisan kiemelkedővé válik. Belpolitikai reformjait és a francia diplomáciát ennek szolgálatába állítja. Ha Franciaország gazdaságilag erős, és élére áll a technológiai innovációnak, akkor szellemi útmutatását is elfogadják a nemzetközi szereplők, és hajlandóak lesznek partnerként kezelni az országot multilaterális kezdeményezései kapcsán.

Macron transzformatív vezető, aki morális alapon kívánja formálni a világot. Javaslatait a francia, európai, illetve az univerzális értékek védelme motiválja. Miközben a globális egymásrautaltság fontos szerepet játszik, hogy kezdeményezőként lép föl, és hangsúlyozza, hogy a nehezebb sorsú országok biztonságának, jóllétének biztosítása Európa biztonságának és jövőjének záloga, proaktív kezdeményező szerepét arra is szeretné használni, hogy visszaállítsa Franciaország korábbi rangját a nemzetek között. Magyar szemszögből ugyan Franciaország nagyhatalom, mégis nem is tartozik a legbefolyásosabb aktorok közé, francia perspektívából azonban nagyon másként fest az ország világpolitikai pozíciója. A Macron által felvázolt kép egy befolyását elvesztő, posztgyarmatosító országról szól, amely mai napig küzd evvel az örökséggel.

Felelősséget, lelkiismeret-furdalást érez korábbi szerepéért, ugyanakkor szeretne visszakapaszkodni egy nagyobb világpolitikai befolyással bíró pozícióba. Azzal, hogy az Egyesült Államok az unilaterális politika mellett kötelezte el magát, olyan nemzetközi helyezkedés indult be, véli Macron, amelyben Franciaország megvalósíthatná ezt a célkitűzését.

Egy generáció élén

Kezdeményező szerepéből adódóan Macron saját fogalmakat, saját nyelvet alkot, megpróbálván betörni az európai szinten nagyon is érzékelhető vezetői "űrbe". Napjainkban ugyanis hiányoznak az államférfi karakterű vezetők, akik anno meghatározták a nemzetközi rendet. Emiatt is tekinti generációs feladatnak az európai gondolat és a nemzetközi rend megújítását. Visszatérő eleme beszédeinek, hogy nemzedéke tartozik azon politikugenerációnak, amelyik megteremtette a második világháború utáni nemzetközi rend, valamint az azóta is tartó európai béke alapjait. Avval tartozik nekik, hogy nem felejtik el tevékenységüket, és megújítja ezt a rendet s ezeket az alapokat az ő szellemiségükben, reagálva napjaink kihívásaira. Ennek megfelelően generációjának feladataként tekint a demokrácia védelmezésére, az európai szuverenitás megőrzésére, valamint arra, hogy a jövő generációi számára élhető világot hagyjanak hátra. Az ENSZ és az Európai Unió kapcsán is amellelt foglal állást, hogy napjaink válsága a jelenlegi vezetők lelken szárad, mert a nemcselekvés politikája kényelmesebb, mint a *status quo* megváltoztatása. Úgy véli, politikai bátorság kell a megújuláshoz, fel kell hagyni a cselekvésnek álcázott technikai mismásolással, a bürokrácia térhódítását vissza kell szorítani, és közelíteni kell az európai, illetve az univerzális értékeket az állampolgárokhoz.

Az új humanizmus víziója

A Macron által elképzelt Európa a jelenleginél hatékonyabb, demokratikusabb és politikusabb. Hatékonyabb, mert visszaszorítja a bürokráciát; demokratikusabb, mert az állampolgári konzultációk révén nagyobb beleszólást ad az európai választóknak az uniós politikába; végül pedig politikusabb, mert nem fél vezetni s cselekedni a technokraták teszetoszaságával szemben, és mert úgy gondolja,

hogy meg kell védeni az európai értékeket azokkal szemben, akik a nemzeti szuverenitást az univerzális értékek lebontására használnák.

A vizsgált beszédekben mindazonáltal Macron nem foglal állást a föderalizmus vs. nemzetállam kérdésében. Erre, miközben kiterjedt programot vázol fel az európai megújulásra, egyetlenegyszer sem utal – ahogyan a nemzetközi világrend terén sem a liberalizmus és demokrácia közötti törésvonal mentén értelmezi a kialakult helyzetet és a fejleményeket, hanem a multilateralizmus és unilateralizmus fogalompárjával. Alig említi a liberális demokráciát, két összetevőjének viszonyára egyáltalán nem reflektál; a liberális rend is csupán két kontextusban jelenik meg beszédeiben: az illiberális kísérletek elítélésekor és az unilateralizmussal szembenállítva. Az Egyesült Államok egyoldalú szerepvállalását például a multilateralizmus meggyengítéseként elítéli, ugyanakkor saját szavai szerint sokkal inkább tünetnek tekinti az Egyesült Államok politikáját, semmint okozatnak. Nem az Egyesült Államok és a hasonlóan cselekvő szereplők miatt gyengült meg a multilateralizmus, hanem a kortárs kapitalista globalizmus, valamint a hozzá kapcsolódó liberális vesztfáliai modell megrendülése miatt. Úgy gondolja, hogy miközben globalizáció és a multilateralizmus számtalan előnnyel járt, napjaink gazdasági, társadalmi, politikai rendje válságban van. Macron szerint emiatt a nemzetközi közösségnek együtt egy új humanista világpolitikai modellt kell alkotnia, annak érdekében, hogy egy új globális egyensúlyt találjanak. Ebből is látszik, hogy nem kíván belehelyezkedni a hagyományos narratívákba, hanem minden téren saját modellt kíván alkotni. A szuverenitás és a multilateralizmus gondolatai kulcsmotívumai beszédeinek, mivel úgy gondolja, hogy a globális kihívásokat csakis sokszintű szuverenitással és szuverén államok együttműködésével lehet kezelni.

Menekültstratégiai csavar

Emmanuel Macron viszonya a menekült kérdéshez összetett. A menekültek védelmét morális és politikai kötelességnek tekinti, elítéli démonizálásukat, ugyanakkor szigorú álláspontot képvisel a határok védelmét illetően. Egyáltalán nem híve a feltétlen befogadásnak. Megkülönbözteti a gazdasági menekülteket azoktól, akik valóban politikai menekültek, és hosszú távú stratégiában gondolkodik azért, hogy a migrációs hullámok elindulását helyben tudják megakadályozni a háború, a terrorizmus, az éhínség felszámolásával. Hozzáállása szinkronban van transzformatív vezetői szerepével.

Módszertani megfontolások és a beszédek számszerű paraméterei

Vlagyimir Putyin hosszú karrierje során számos, komoly politikai jelentőséggel bíró beszédet mondott el, így nehéz kihívás volt kiválogatni az elemzés szempontjából legfontosabb beszédeket. Elsősorban arra törekedtünk, hogy az orosz államfő jelenlegi gondolatait rekonstruáljuk, ezért a közelmúlt került fókuszba, de megkerülhetetlen volt bemutatni azt is, hogy milyen világnézettel kezdte el elnöki pályáját, és azt is, hogy milyen úton jutott el jelenlegi világképéhez. Éppen ezért első két elnöksége (2000–2008) idejéből is bekerültek a mintába beszédek, de nagy részük a harmadik és negyedik ciklusából (2012–2018 és 2018–) származik.

Putyin legfontosabb, legnagyobb közönségnek szóló, legátfogóbb és legtartalmasabb beszédeit három fórumon mondja el: az ENSZ plenáris ülésein, a parlamenti éértékelőkön, valamint a Valdaj Klub plénuma előtt. Először ezekből a beszédekből válogattunk. Az ENSZ előtt négy alkalommal szólalt fel orosz elnökként: 2000-ben, 2003-ban, 2005-ben, valamint 2015-ben. Ezek közül a [2003-as](#) és a [2015-ös](#) beszédet foglaltuk bele a mintába. Egyrészt a 2000-es és a 2005-ös beszéd régebbi, így Putyin korábbi gondolatait tükrözik, amelyekre nem kerül a vizsgálatban nagy hangsúly; másrészt 2003-ban adta a legtartalmasabb, legjellemzőbb képet arról, mit is gondol a világról (2000-ben még kevés lényeges állítása volt, 2005-ben pedig gyakorlatilag megismételte a 2003-as állításait, gyakran közvetlenül utalva a korábbi beszédre).

A parlamenti éértékelők az utóbbi időben leginkább a hazai, gazdasági jellegű problémákra reflektálnak, de a harmadik ciklus elején ez nem így volt. Ekkor inkább általánosabb témákat érintett Putyin: [2012-ben](#), [2013-ban](#) és [2014-ben](#) olyan témák kerültek középpontba, mint a nyugati típusú demokráciák, a migráció, Ukrajna és Szíria problémái, Oroszország viszonya Európával és Amerikával. Ezt a három beszédet éppen ezért vizsgálni fogjuk. Csakúgy, mint a Valdaj Klub előtti [2014-es](#), [2016-os](#) és [2017-es](#) beszédeit. 2014-ben adta a

legátfogóbb, legalaposabb leíratát annak, hogy mit is gondol a világról, 2016-ban és 2017-ben pedig ezt aktualizálta a legújabb konfliktusok és események (Észak-Korea, Szíria, Donald Trump megválasztása) értelmezésével.

Az említett beszédek mellett két különleges beszédet is kiemeltünk. Az egyik a 2007-es Müncheni Biztonsági Fórumon adott elhíresült [beszéd](#), amely fordulópontot jelentett Putyin karrierjében: itt fejtette ki részletesen, hogy miért és hogyan fordul el az Egyesült Államok által dominált egypólusú világrendtől. Ezenfelül 2014-ben adott, a Krím *de facto* annektálását a Duma előtt megindokló [beszédét](#) sem hagyhattuk ki a mintából, hiszen ez a nemzetközi rendszert érintő legradikálisabb és legnagyobb port kavarázó lépéséről szól, ennek indoklásában pedig rengeteg érdekes információt találhatunk arról, miért is gondolta úgy, hogy be kell avatkoznia az évtizedek óta fennálló nemzetközi rendbe.

Kizárólag előre elkészített, szerkesztett és angol nyelvre lefordított beszédeket elemeztünk. Ezek az orosz elnök hivatalos honlapján megtalálhatók, jó minőségű fordításban, így megfelelő alapot képeztek a kutatáshoz. A spontán vagy spontánabb beszédeket és nyelvi interakciókat tudatosan kihagytuk, mivel azok kutatási kérdéseinket tekintve tartalmilag kevésbé voltak relevánsak. Emellett, meglátásunk szerint, Vlagyimir Putyin egyik elsődleges személyiségjegye a részletekre való kiemelt odafigyelés, ami előre megírt beszédeiben kézzelfogható, így kiváló kutatási alapot biztosít.

Az 1. táblázat az elemzett beszédeket tekinti át a módszertani bevezetőben ismertetett kvantitatív szempontok alapján. Látható, hogy Putyin mindig viszonylag összetett beszédeket mond; választékosan beszél. Legösszeszedettebb beszédeit az ENSZ-ben mondja el, ugyanis ott korlátozott időkeret áll rendelkezésére, nagyon pontosan kell fogalmaznia, nem kalandozhat el, és nincs ideje megismételni többször ugyanazt a gondolatot. De nem csupán ezekre az alkalmakra készül, látható, hogy az elemzett beszédek mindegyikét gondosan megtervezte, és komoly politikai lehetőséget lát bennük, pláne, ha többféle közönségnek szólhat. A kifejezetten hazai közönség előtt elmondott beszédek (parlamenti évértékelők, Krím annektálása utáni beszéd) terjedelemben és összetettségben is rendkívül hasonlóak, és kimutathatóan eltérnek a többi, inkább a nemzetközi közönség felé irányzott beszédektől (ezek közül kilóg a müncheni konferencián elmondott beszéd, de a Valdaj klubban és az ENSZ-ben mindig komplexebb, viszont rövidebb beszédeket mondott el, mint a hazai plénum előtti megnyilvánulások).

során.)

1. táblázat: Vlagyimir Putyin elemzett beszédeinek kvantitatív adatai olvashatóság szerint rendezve

Beszéd	Szavak száma	Karakterek száma szóköz nélkül	Hány különböző szó	Nyelvi összetettség	Olvashatóság
München 2007	4680	53157	1625	34,7%	9,2
Krím annektálása utáni beszéd 2014	2821	31690	1282	45,4%	9,9
Parlament 2014	4839	33609	1931	39,9%	10,8
Valdaj Klub 2017	2581	29657	1346	52,2%	11
Parlament 2012	6350	43651	2219	34,9%	11
Valdaj Klub 2014	3286	36228	1506	45,8%	11,3
Parlament 2013	5614	39166	2029	36,1%	11,4
Valdaj Klub 2016	1835	20324	1044	56,9%	11,6
ENSZ 2015	1668	11481	960	57,6%	12,2
ENSZ 2003	1204	8719	684	56,8%	12,3

Vlagyimir Putyin vezetési stílusa

Az elemzett Putyin-beszédekből rengeteget megtudhatunk az orosz államfő vezetéssel kapcsolatos elképzeléseiről. A legbeszédeesebb mégis az, hogy miről nem beszél Putyin: gyakorlatilag egyáltalán nem említ saját magát (és pártját) kívül orosz politikai szereplőt. Igaz ugyan, hogy a beszédek nagy része nemzetközi közönség előtt hangzott el, de a parlamenti éwertékelőkben sem találunk utalást az ellenzékre, alternatív megközelítésekre Oroszország vezetésével, politikájával kapcsolatban. Nem vitatkozik belföldi riválisaival, gyakorlatilag tudomást sem vesz róluk. Ezzel egybevág, hogy a leggyakrabban használt szava a „mi” névmás (és annak ragozott alakjai); gyakorlatilag úgy beszél az orosz népről, mint egy egységes közösségről, amelynek szándékait és érdekeit ő kimerítően ismeri és megfelelően képviseli. A belföldi közönségnek elmondott beszédekben (parlamenti éwertékelők) gyakran utal arra is, hogy a nép felhatalmazta és folyamatosan megerősíti őt vezetői pozíciójában (a „támogatás” az egyik leggyakrabban használt szó ezekben a beszédekben).

A kép, amit Putyin magáról fest, miszerint az orosz nép egységesen mögötte áll, és ő személyesen érzi, hogy mire van az oroszoknak szüksége, a karizmatikus vezér klasszikus vezetői típusához áll közel. Grandiózus, hosszú távú terveket és alapos átalakításokat vázol minden megnyilvánulásában, mutatván, hogy cselekvőképes, megvan a képessége és a lehetősége a környezet folyamatos formálására (erre utal az is, hogy az egyik leggyakrabban használt szókapcsolata a „kell tennünk”, tehát folyamatosan akcióterveket vázol fel, nemcsak helyzetet értékel, hanem a helyzet megváltoztatására is képes és alkalmas személyként prezentálja magát). Erre a vezetéstípusra jellemző módon jelöli ki ellenfeleit is: belföldi riválisait teljesen figyelmen kívül hagyja, de a nemzetközi térben annál inkább talál vetélytársakat, ellenfeleket. Szerepelnek köztük konkrét riválisok is (pl. terrorista szervezetek vagy – 2007 után – az Egyesült Államok és szövetségesei), de az ellenfelek kijelölése alapvetően ideológiai alapon történik. A beszédekben önmagáról felvázolt kép alapján Putyin (az orosz nép támogatásával) nem csupán egy közösséget, hanem egy világnézetet képvisel, és ez a világnézet e kép szerint minden orosz világnézete is egyben.

A Putyin-beszédek ezen tulajdonsága kétféleképpen is árulkodik az orosz államfő vezetési stílusáról. Egyrészt saját közösségét egységesnek állítja be, amelyet ő maximálisan képviselni tud, és amelynek az ellenségei vagy ellenfelei nem a közösségen belül, hanem azon kívül keresendők. A világ illetén értelmezése a karizmatikus vezető egyik alapvető ismertetőjele: a politika a konfliktusok tere, amelyben saját közösségüket meg kell védeniük, álláspontjukat, érdekeiket érvényesíteni kell. Felhatalmazásuk éppen arra szól, hogy a közösséget a konfliktusos, kaotikus világban jó irányba vezessék, és a külső ellenségekkel szemben hatékonyan lépjenek fel. Putyin beszédeiben konzekvensen ezt a vezetési modellt vázolja fel azzal, hogy az orosz népen kívülre helyezi ellenfeleit.

Ahhoz, hogy megértsük, Putyinnek honnan fakad kétségtelen belpolitikai stabilitása, fontos leszögezni, hogy az általa kiépített hatalmi struktúra sokkal inkább nevezhető horizontálisnak, semmint vertikálisnak. Ennek okai elsődlegesen Oroszország földrajzi kiterjedéséből, népességszámából és összetételéből adódnak: egy ekkora „birodalmat” nehéz összetartani egyetlen vertikális struktúrában. Ebből fakadóan Putyin hatalmának alapját erős szövetségben és laza kapcsolódásban álló erőcentrumok képezik, melyek közül a legjelentősebb csoport az ún. szilovikoké („siloviki”), melyet a rendvédelmi erők és a titkosszolgálatok jelenlegi vagy mára üzletemberekké vedlett képviselői alkotnak. Ennek az olykor kaotikusnak tűnő, de valójában jól irányított politikai térnek („szisztéma”) a tetején van Putyin elnöki adminisztrációja, mely hivatalosan tartja fenn a rendet, körülötte pedig az elnök belső köre, amely a szofisztikáltabb megközelítést igénylő, kevésbé a világ szeme előtt zajló ügyeket hivatott kezelni. Bár azt gondolhatnánk, hogy Putyin szava szent és azonnal végrehajtandó, az alsóbb szinteken található rendszerszintű korrupció (és az orosz „oblomovi” bürokrácia hagyománya) az esetek jelentős részében ezeket felpuhítja, vagy egyenesen kioltja, eltéríti.

Ebből fakadhat olykor az az érzése az embernek Oroszországgal kapcsolatban, hogy bár van egy deklarált felső akarat, a dolgok mégsem haladnak. Ennek kiváló példája a 2014-es Szocsiban megtartott téli olimpia, ahol kiütközött, hogy bár az elnök egy zökkenőmentes és profi szervezést várt el, pénz nem számít alapon, ennek ellenére oly mértékű volt a kivitelezés során a [korrupció](#), hogy a végére többszörösére emelkedő költség ellenére is szinte az utolsó pillanatig nem volt biztos, hogy nem torkollik-e egy nemzetközi PR-katasztrófába a szervezés. Másik közkeletű tévhit, hogy az elnök minden ügyön rajta tartja a szemét. A valóság ezzel szemben az, hogy Putyin a legritkább esetben tud mindenről, főleg

geopolitikailag terhelt időszakokban, amikor is a belső ügyekre jutó kisebb figyelem rendre csak a tűzoltásra terjed ki, mint például 2010-ben, a [Moszkva környéki tűzegtűzek](#) idején (a világváros hetekig füstbe burkolózott, és népegészségügyi katasztrófa fenyegetett). A tüzeket sikerült megfékezni, részben az időjárásnak köszönhetően, részben Szergej Sojgu, az „örökös rendkívüli ügyek” miniszterének (magyar katasztrófavédelem megfelelője) aktív és professzionális közbelépésének, ami Sojgut egy felívelő pályájára ültette az orosz politikában. Bár úgy tűnt, Putyin kézben tartja a helyzetet, valójában egy évtizedek óta tudott és megoldatlan probléma eskalációját tudta megállítani, többek közt szerencsével.

Putyin belpolitikai stabilitásának kulcsa a globális vezetői képéből fakadó népszerűség, illetve a lojális adminisztráció és belső kör, melyek révén szinte kizárólag olyan ügyekbe kell beavatkoznia, amelyek már érintik megítélését. Összehasonlítva a mindenkori amerikai elnök globális és belpolitikai ügyek közötti időmegosztását, mindez irigylésre méltó, és részben ebből is fakad Putyin erős láthatósága és növekvő befolyása a világpolitikában. Ennek egyértelmű hátulütője viszont, hogy a belpolitikában mesterségesen fenntartott nyugalom Patyomkin-faluja mögött súlyos problémák húzódnak, és egyre nehezebben fenntartható. Ennek jó példája a 2011–12 telén lezajlott [moszkvai és szentpétervári tüntetések](#), melyek a 2012. márciusi elnökválasztást előzték meg, és Dimitrij Medvegyev visszavonulásának híre, azaz a „tandem” nyílt beismerése váltotta ki. Oroszország soha nem állt közelebb egy 2004-es ukrán narancsos forradalomhoz hasonló változáshoz, mint azon a télen. Ezt Putyin is belátta, és innentől új időszámítás kezdődött az orosz politikában: a szilovikokat hozva helyzetbe, szemben a mérsékeltbb reformpárti liberálisokkal, aminek egyenes következménye lett a Krím elfoglalása, az ukrán polgárháború támogatása, a szíriai fegyveres beavatkozás vagy a politikai ellenfelekkel való leszámolás (például: [Nyemcov-gyilkosság](#)). Putyin továbbra is a világpolitikában látja az orosz boldogulás kulcsát, és nem a belső reformokban, melyek mindig is magukban hordozzák a változást, amely egyértelműen a rend ellenében hat.

Az orosz elnök vezetési elképzeléseiről az is árulkodik, hogy az általa lefestett konfliktusos világban milyen módon kell rendezni a konfliktusokat. Putyint a média rendszerint az erő hívének állítja be, olyan vezetőnek, aki minden vitás esetet valamilyen erőfitogtatással (legyen az verbális, katonai vagy anyagi erődemonstráció) kíván megoldani. Az elemzett beszédek nem erre engednek következtetni: Putyin következetesen a nemzetközi jogi formák jelentőségét hangoztatja, az államok és egyéb aktorok egyoldalú cselekvéseit elítéli. Már

„nyugatbarát” időszakában is ezt tette az Egyesült Államok iraki beavatkozása kapcsán: „Az iraki válság megoldásával kapcsolatos heves viták ellenére a jogi szféra és az ENSZ irányába terelődik a konfliktus kezelése. Oroszország álláspontja ezzel kapcsolatban konzisztens és világos: kizárólag az ENSZ közvetlen segítsége Irak helyreállításában adhat esélyt arra, hogy az iraki nép dönthessen saját sorsáról. Hangsúlyozom, hogy kizárólag az ENSZ aktív és gyakorlatias segítsége juttathatja az iraki gazdaságot és társadalmat olyan pozícióba, hogy Irak elfoglalja új és méltó helyét a nemzetközi közösségben.” (2003-as ENSZ előtt elmondott beszéd).

Később, még a Krím megszállása utáni beszédben is a nemzetközi jogi normák minden körülmények közötti betartásáról beszélt. Bár elismeri, hogy a nemzetközi politika az államok közötti erőviszonyok szerint alakul, és folyamatosan hangsúlyozza, hogy a nemzetközi szabályrendszert pragmatikusan, az aktuális kihívásoknak megfelelően kell kialakítani, az így kialakított szabályokhoz mindig ragaszkodna. Mindeközben nemzetközi riválisait az ezzel ellentétes, jogi normákat figyelmen kívül hagyó, erőn alapuló cselekvéssel azonosítja: „Nyugati partnereink, élükön az Egyesült Államokkal, a nemzetközi jogra fittyet hánynak tevékenységük során, és a fegyverek törvénye szerint élnek. Mára feltétel nélkül elhiszik, hogy különlegesek, és a világ sorsáról egyedül ők határozhatnak; kizárólag nekik lehet igazuk. Úgy cselekednek, ahogy épp tetszik nekik: fegyveres beavatkozások szuverén államok ellen, szövetségek kialakítása azon az elven, miszerint „aki nincs velünk, az ellenünk van”. Annak érdekében, hogy agressziójuk legitimnek tűnjön, az illetékes nemzetközi szervezeteket arra kényszerítik, hogy a megfelelő engedélyeket megadják számukra, és amikor ez valamiért nem sikerül, egyszerűen figyelmen kívül hagyják az ENSZ BT és általában az ENSZ álláspontját.” (a Krím annektálása után elmondott beszéd, 2014)

Olvashatjuk mindezt úgy, hogy mivel Oroszország jelenleg nem a legerősebb hatalom a világon (az Egyesült Államok vagy Kína mindenképpen jelentősebbnek számít), Putyin csak a jelenlegi viszonyok között a jogi normák védelmezője, és ha ő kerülne a legerősebb pozícióba, nem törődne a piedesztálra emelt szabályokkal. Szavait szintén lehet úgy értelmezni, hogy olyan normákra hivatkozik, amelyeket maga nem tart be, csak arra ügyel, hogy normakövetőnek tűnjön. Ettől függetlenül tény, hogy rendkívüli alaposággal tartja be a formális normákat, és ennek a ténynek rendszerint hangot is ad. Azokat, akik véleménye szerint áthágnak a nemzetközi jog által kiszabott kereteket, folyamatosan kritizálja.

Putyin nem állítja, hogy a fennálló nemzetközi normarendszer tökéletes lenne, annak folyamatosan pragmatikus megújítására szólít fel. Mégis úgy gondolja, hogy a fennálló rendszer jobb, mint a különböző nemzetközi szereplők egyoldalú cselekvései. A rendszer felülvizsgálata folyamatos, szerves folyamat kell hogy legyen az orosz államfő szerint, és, mivel az érdekellentétek teljesen sohasem feloldhatók a konfliktusos világban, kompromisszumok mentén kell haladni. Ez az álláspont az egyébként karizmatikus Putyint a tranzaktív vezető típusába sorolja: a nemzetközi közösségen belüli problémákat enyhíthetőnek és enyhítendőnek látja kompromisszumos megoldások mentén, a szabályokat folyamatosan betartva.

Vlagyimir Putyin és a migráció

Oroszország földrajzi helyzete és világpolitikai szerepe okán egészen speciális módon érintett a migrációban. A hatalmas országban jelentős muszlim kisebbség él (pl. Csecsenföldön vagy Dagesztánban), amelynek integrációjával régóta küzdenek a különböző rezsimek. Ezekre a problémákra ritkán utal Putyin az elemzett beszédekben, hiszen egyik alapvetése, hogy közössége egységes, nincsenek belső konfliktusok az orosz társadalomban. A muszlim kisebbség (és más kisebbségek) hiányos integrációjának elismerése ezen alapvetés feladását jelentené. Így az orosz társadalom integrációjáról mint befejezett folyamatról beszél, jellemzően megemlítve, hogy az Orosz Föderáció sokszínű, de békés és harmonikus együttélésen alapul, az eltérő vallások kölcsönösen tisztelik egymást, és a gyűlöletkeltő szélsőségek egyáltalán nem játszanak szerepet az orosz politikai életben.

Putyin ezt a képet gyakorta kontrasztba állítja a nyugat-európai helyzettel. Utalván Merkel híressé vált [kijelentésére](#), megállapította, hogy Nyugat-Európában többek szerint véget ért a multikulturalizmus korszaka, és a szélsőséges vélemények egyre inkább teret nyernek. Putyin szemlélete szerint ez a hiányos integráció a nyugati rendszerek válságtünete. A válságot azonban elsősorban nem a migrációnak tudja be, hanem sokkal inkább bizonyos értékek elsikkadásának. A nyugati demokráciákban például szerinte a rezponzív demokrácia visszaszorul, az éltek elszakadtak az általuk képviselt néptől, a szabad piacot egyfajta oligarchia váltotta fel, az államok és regionális

szervezetek egyenlősége helyett pedig az erősek dominanciája lett jellemző. Az értékeik mellett immár nem elkötelezett nyugati államok saját érdekeiket sem tudják képviselni, mert valamilyen rövid távú politikai megfontolás vagy egy helytelen ideológiai irány miatt olyan lépéseket tesznek, amelyek saját országaiknak is károsak. Látható, hogy Putyin beszédeivel a nyugati polgárokat is meg kívánja szólítani, és arról kívánja meggyőzni őket, hogy vezetőik elárulták azokat az értékeket, amelyeket ők a legfontosabbnak gondolnak, ezért nem bízhatnak bennük.

Putyin azért is festi ezt a képet a Nyugat vezetőiről, hogy önmagát velük szembe tudja állítani: ő valóban országa érdekeit képviseli, nem ideologikus, hanem pragmatikus szempontok vezérlik, és komoly demokratikus felhatalmazása (és a rezponzív demokrácia iránti elkötelezettsége) miatt a rövidtávú politikai szempontokat is félre tudja tenni, hogy megvédje népét. A migráció ugyan ebben a képletben csak érintőlegesen szerepel, de közvetve rengeteget beszél a témáról, ugyanis kiemelkedő beszédeinek központi témája a terrorizmus és ezzel kapcsolatban a szíriai konfliktus. Oroszország geopolitikai helyzeténél fogva kezdettől érintett a szíriai konfliktusban (az Aszad-rezsim egyike az oroszok néhány közel-keleti szövetségeseinek, fennmaradása fontos stratégiai célja Oroszországnak), és a csecsenföldi feszültségek miatt régre visszanyúló tapasztalata van a muszlim szélsőséges csoportok által elkövetett terrorcselekményekkel kapcsolatban.

A hosszú távú érintettség miatt ez a téma Putyin korai és jelenlegi megnyilvánulásaiban egyaránt prominens szerepet tölt be. Már a 2000-es évek elején, amikor orosz vezetőhöz (és későbbi önmagához) képest nyugatbarát politikát folytatott, a terrorizmus elleni küzdelemmel kapcsolatban kritizálta a nyugati hatalmakat (élükön az Egyesült Államokkal). Az orosz tapasztalatok figyelmen kívül hagyását és az egyoldalú, agresszív beavatkozást már 2003-ban sérelmezte, de összességében a Nyugat szándékait és elköteleződését üdvözölte és támogatta; úgy érezte, a terrorizmus elleni harc (az USA vezetésével) jó irányba halad. 2007-ben, Nyugat-ellenes fordulatát beharangozó müncheni beszédében már elhibázottnak vélte a terrorizmus kezelését: a globális problémák (így pl. egyes régiók szegénysége), amelyek kiváltják a terrorizmust, csak egyre mélyültek (meglátása szerint a Nyugat tevékenysége ehhez hozzájárult), így a felszíni, agresszív kezelés nem orvosolta a problémát, sőt, mélyítette a térség elszegényedett lakóinak Nyugat-ellenességét, tovább sodorva őket a szélsőséges terrorista szervezetek karjaiba.

2007-ben Putyin még csupán tévedésnek állította be a Nyugat terrorellenes lépéseit, de 2014-re már szándékosságot vélt felfedezni mögöttük. Véleménye szerint a nyugati vezetők hatalmi érdekeiket szem előtt tartva támogatnak bizonyos szélsőséges szervezeteket (Szíria esetében az Aszad-rezim ellen harcolókat), ezzel szándékosan életben tartják, sőt megerősítik a terroristákat. „Az egyoldalú diktátumok (...) a feszültségek enyhítése helyett eskalálják a konfliktusokat, a szuverén és stabil államok megerősítése helyett a káoszt terjesztik, és demokrácia helyett nagyon furcsa és vegyes társaságot támogatnak, kezdve a nyíltan fasiszta nézeteket vallóktól egészen a muszlim szélsőségesekig. Miért támogatnak ilyen embereket? Azért, mert eszköznek tekintik őket céljaik eléréséhez, azonban mindig megégetik magukat ezzel a politikával, és előbb-utóbb visszavonulót fújnak”. (A Valdaj Klubban elmondott beszéd, 2014)

A beszédek alapján Putyin Nyugat-ellenes fordulatának egyik okaként beazonosítható, hogy a terror elleni globális harcban úgy látta, a Nyugat nem partnere. A szíriai konfliktus során ráadásul saját geopolitikai pozícióját látta fenyegetve a Nyugat által nyíltan vagy fedetten támogatott csoportok által, ezt pedig egyidejűleg élte meg személyes (az orosz közösség ellen irányuló) és ideológiai (a szélsőségeket, különösen az erőszakra hajlamos politikai szervezeteket feltétel nélkül elutasító politikát aláaknázó) támadásként.

A Putyin által felvázolt világrend

Az elemzett beszédekben közös pont, hogy Vlagyimir Putyin komoly hangsúlyt szentel a fennálló világrendnek és annak, hogy ő miként értékeli azt. Ez a kérdés rendkívüli mértékben foglalkoztatja, amit jól mutat az, hogy a „nemzetközi”, a „globális” és a „rendszer” szavakat igen gyakran használja, nem ritkán egymáshoz kapcsolva őket. Fontos továbbá kiemelni, hogy a világról alkotott képe hatalomtechnikai szempontból felosztható „egyszerű és bonyolult partnerekre”; például Csecsenföld vagy Ukrajna ügyei számára jól körülhatárolható és koherens problémakört alkotnak, ezzel szemben az Egyesült Államok vagy Kína egy más, szofisztikáltabb és komplexebb megközelítést kíván szerinte. Míg Ukrajna egyszerű és számára jól érthető ellenfél, az USA egy rendkívül komplex, de semleges partner (még a szankciók ellenére is), addig Kína egy rendkívül bonyolult, de baráti partnerként jelenik meg Putyin világképében.

Putyin életútját ismerve az első megérzésünk az lenne, hogy a 2007-es müncheni beszéd nagy törést hozott az általa felvázolt világrendben. 2007 előtt a Nyugat nézeteivel többé-kevésbé egybevágó álláspontot képviselt, majd utána éles váltással szembefordult ezzel a világképpel, és egy sajátos, a Nyugattal élesen szemben álló világot vázol fel. Erre enged következtetni egy, Putyin beszédeit kvantitatív módon elemző [tanulmány](#) is, amely megállapítja, hogy az Európai Unióról ekkortájt kezdett el a korábbi rendkívül pozitív hangvétel helyett hirtelen erősen negatív módon nyilatkozni az EU-ról. És valóban, bár kritikát már a 2003-as ENSZ előtt elmondott beszédben is megfogalmazott a nyugati országokkal kapcsolatban, jóval barátságosabb kontextusban beszélt róluk, mint 2007 után. Ebben a váltásban szerepet játszott az is, hogy Putyin 2008–2012 között miniszterelnöke, és nem elnöke volt Oroszországnak, és az úgynevezett tandemben kormányozták együttes erővel Oroszországot Dmitrij Medvegyevvel, aki ezalatt az elnöki pozíciót birtokolta. Bár hivatalosan alárendelt viszonyban volt ezalatt, informálisan Putyinnak jelentős kontrollja volt az elnök felett, közben pedig ideológiai újrarahangolással és a macsó globális vezető képének kialakításával foglalkozott. Ez már akkor is előre jelezte 2012-től kezdődő harmadik elnökségének gyökeresen eltérő voltát vezetői attitűdjét illetően, az első két elnöki ciklusához képest.

A felszínt megkaparva azonban azt láthatjuk, hogy ez a törés talán nem is olyan éles, mint amilyennek első pillantásra gondolhattuk, legalábbis miniszterelnöki éveire vonatkozóan, és inkább egy alapvetően stabil állásponton belüli manőverezésről van szó: a lényeg nem változott, a részletek és az egyes szereplők megítélése igen. Egyrészt a már idézett tanulmány rámutat arra, hogy 2008-ban, a gazdasági válság idején Putyin igen negatív színben tüntette fel az EU-t, az Oroszországot is minden bizonnyal érintő gazdasági problémákat a hibás uniós politikára visszavezetve. 2009-ben azonban az EU renoméja Putyin beszédeiben visszakérül a korábbi (nem kifejezetten magas, de nem is feltétlenül alacsony) szintre, és azóta is alig romlott. Hasonló a helyzet az Egyesült Államokkal: 2000 óta folyamatosan inkább semleges, mintsem ellenséges vagy barátságos hangnemben beszél az USA-ról. Figyelemreméltó Ukrajna gyorsan romló megítélése a Majdan téri eseményeket követően (ez egyáltalán nem meglepő, hiszen az oroszbarát kormányt egy egyértelműen nyugatbarát, Putyinnal ellenséges rezsim váltotta), valamint az elmúlt néhány évben Kína egyre pozitívabb megítélése.

A 2003-as beszédet összevetve a 2015-ös, szintén az ENSZ-ben elmondott beszéddel azt is láthatjuk, hogy több elem maradt meg Putyin korai világrendről alkotott képéből a mai napig, mint amennyi átalakult. A különbség csupán annyi, hogy 2007-ig úgy érezte, a nyugati országok partnerek lehetnek abban, hogy az általa elképzelt világrend valósuljon meg, míg 2007 óta saját elképzeléseit nem tartja összeegyeztethetőnek a nyugati vezetők által képviselt nézetekkel. Számos közös kulcselem van a két beszédben felvázolt ideális világrendben. Egyrészt mindkét alkalommal az ENSZ munkáját alapvetően pozitívan ítéli meg, amelyet azonban óvatosan, pragmatikusan meg kell reformálni, hogy hatékonyabbá váljon a folyamatosan változó világban. Mind a két beszédben a világot teljesen sohasem feloldható érdekelletétek szövevényes rendszereként írja le, amelyben azonban józan ésszel mindenkinek kedvező kompromisszumos megoldások találhatók (ilyen volt az ENSZ megalapítása is). Mindkét alkalommal arról is beszél, hogy az országok, kultúrák közötti különbségeket el kell ismerni, ezek nem tüntethetők el, az uniformizálási kísérletek kudarcra vannak ítélve (2015-ben konkrétan utalva az arab tavaszra). Az egyoldalú, anarchikus cselekvés helyett az államok és regionális szervezetek közös fellépését szorgalmazta mindkét alkalommal a globális problémák megoldása érdekében.

Szintén kiemelendő közös pont gyakorlatilag minden jelentősebb Putyin-beszédben, hogy az orosz államfő a történelmi tanulságokból vezeti le nézeteit. Szinte minden beszéd elején vagy kiemelt pontján áttekinti az aktuális kérdés történelmi fejlődését (pl. az ENSZ-ben elmondott beszédek esetében az ENSZ tevékenységének történetét), ezzel kontextusba helyezi mondanivalóját. A történelmi háttér aktuális álláspontját alátámasztó bemutatásával azonnal egy olyan érvet rak állítása mellé, amellyel a kizárólag jelenben élő ellenfeleit nehéz helyzetbe hozza. A történelmi szemlélet azt is bizonyítja a közönség számára, hogy Putyin nem a rövid távú politikai érdekek alapján dolgozta ki a javaslatait (még akkor is, ha ez a valóságban lehet, hogy így történt), hanem jóval nagyobb időhorizontot tart szem előtt. Ezt tovább erősíti az, hogy a világrenddel kapcsolatos javaslatainak alappillérei évtizedek óta változatlanok.

Akadnak azonban témák, amelyekkel kapcsolatban legalább hangsúlyeltolódás figyelhető meg az orosz államfő karrierje során. Az egyik téma, amely 2007-től kezdve kapott egyre nagyobb szerepet beszédeiben, és a 2014-ben a Valdaj Klub előtt elhangzott beszédben csúcsosodott ki, az az unipoláris világrend elítélése (érdekes, hogy amikor erről beszél, rendszerint előre elnézést kér az „őszinteségéért”). Az oroszok fénykoraként megélt hidegháborús időszakot

(amikor a Szovjetunió volt a világ egyik superhatalma) Putyin pozitív színben tünteti fel (egy olyan világrendként, amelyben a két superhatalom a nyílt konfliktustól félve, néhány kisebb összeütközést leszámítva hamar elfojtotta a kialakuló regionális és globális háborúkat). Putyin itt is rezonál – mint oly sokszor máskor – az orosz „néplélekre”, amely a Szovjetuniót nem egy agyaglábakra, terrorral felépített ingatag ideológiai képződményként látja, hanem úgy, hogy az orosz birodalom („imperija”) ekkor érte el valaha volt legnagyobb kiterjedését. És a birodalmi nosztalgiát Putyin nem csak a retorika terén eleveníti föl, Ukrajna esetében ez területi annexiót is eredményezett (Krím félsziget nemzetközi jogot és normákat sértő visszacsatolása az Orosz Föderációhoz).

Ezzel állítja szembe az 1990 után kialakult egypólusú világot, az Egyesült Államok dominanciáját. Ez a dominancia véleménye szerint kiszámíthatatlanságot és káoszt eredményezett, az egyes államok sorsa ki van téve az USA (és nyugati szövetségesei) aktuális politikai érdekeinek. Ebben a világban az Egyesült Államokkal való barátság jelenti a legitimitást: aki jó viszonyt ápol az aktuális amerikai vezetéssel, az elfogadott lesz, függetlenül attól, hogy valójában milyen ideológiát képvisel (lehet az szélsőséges iszlám vagy akár fasizmus is). Az USA korlátlan hatalmától megrészegült, saját magára is veszélyes lett, ezzel tovább növelve a veszélyérzetet a világban, ami fegyverkezéshez és paranoiához vezet. A politikai érdekek a gazdaságot is átszövik (például a [ciprusi válság](#) esetében, amikor a többnyire orosz tulajdonban lévő betéteket használta fel az EU konszolidációra), ami a növekedést korlátozza az orosz államfő szerint. Bár Putyin elismeri, hogy ez a rendszer is jobb, mint a teljes anarchia, véleménye szerint egy többpólusú világ nagyobb biztonságot és kiszámíthatóságot jelentene. Természetesen Oroszország egyenrangú pólusként szerepelne ebben az új világban, de a Távol-Keletet, különösen Kínát mint új, különösen gazdasági erőre építő pólust is ki szokta emelni.

Putyin káosztól való ódzkodása részben személyes élményekből táplálkozik, részben pedig újfent az orosz „néplélekre” reagál, és fontos kitérőt kíván, mert a rendhez és erőhöz („vlaszty”) való viszonya alapvetően befolyásolta, elnöki karrierje legelejétől, hogy mit gondol a világról. Putyin KGB-s pályafutásának csúcsa a [drezdai kiküldetése](#) volt, leszámítva az FSzB vezetőjeként eltöltött évet. A nyolcvanas évek NDK-ja hermetikusan volt elzárva az akkor Európában zajló forradalmi változásoktól, egészen az utolsó napokig, és ez igaz volt a fiatal Putyinra, aki az ekkor már évek óta zajló szovjet peresztrojkából semmit sem látott vagy érzett a keletnémet diktatúrában. Számára a Moszkvából érkező hírek, az

egyre nagyobb szabadság és annak mindenféle következményei leginkább egy hanyatló birodalom szétesésének rémképét rajzolták fel, szemben kortársaival, akik testközelből élték meg a kibontakozó demokráciát. Amikor a berlini fal leomlása után már nemcsak a hírekből, hanem testközelből is megtapasztalhatta a szabadságot, az számára egy dühös és romboló tömeg képében jelent meg: a drezdai tüntetők a KGB-rezidenciával szemben lévő Stasi (NDK titkosszolgálat) székházát felgyújtották, és a soron következő Putyin munkahelye volt. Putyin folyamatosan kommunikált Moszkva felé, hogy iránymutatást kérjen, de nem jött válasz, „Moszkva hallgatott”. A majdani elnök jobb híján egy szál pisztollyal és a dzsúdó elsajátítása óta rá jellemző hideg nyugalommal közölte a tömeggel, hogy szovjet felségterületre nem léphetnek, és tűzparancs van érvényben. A kiállítás vagy csak a vak szerencse Putyinnak kedvezett, viszont az életrajzok szerint ekkor fogalmazódott meg benne először, hogy otthagyja a szolgálatot, mely a hazát, de leginkább Vlagyimir Putyint árulta el aznap Drezdában. Innentől fogva Putyin mottójává vált a rend, annak megkövetelése és megteremtése. Az első elnöki kampányát is ez dominálta, kezdve a „rendtételt” Csecsenföldön (2. csecsen háború) vagy az államot foglyul ejtő oligarchák közt ([Hodorkovszkij-Ügy](#)).

A személyes élményen túl a rend és erő imádata az orosz történelmet a legelejétől végigkísérte, legyen szó Nagy Péter vagy a bolsevik forradalom „erejéről”, vagy a szovjeturalom „világpolitikai erejéről”, és bár olykor a kifejezés vagy a jelentés történelmi korszaktól függően változott, annak jelentősége ugyanolyan erős maradt, ahogyan társadalmi beágyazottsága is. Amit ma látunk putyini világpolitika címén, leegyszerűsítve ennek a „vlasztynak” a globális orosz exportja.

Kína kapcsán valós változás figyelhető meg Putyin világképében. Míg a 2000-es évek elején szinte tudomást sem vett Ázsiáról (a közel-keleti terrorveszélyt nem számítva), a 2008-as válság óta beszédeiben egyre gyakrabban említi ezt a régiót mint legdinamikusabban fejlődő világpólust. Folyamatosan hangsúlyozza, hogy nem kíván a Nyugattól teljesen elfordulni, de egyre kevésbé lehet figyelmen kívül hagyni azt a potenciált, amit Kína jelent, és ahogy a nyugati országok, úgy Oroszország is egyre szorosabbra kívánja fűzni kapcsolatait a Távol-Kelettel. A nyugati, politikailag motivált szankciók ráadásul ösztönzik is új partnerek keresésére, Kína pedig alkalmas erre, és készségesen együttműködik az oroszokkal a közös érdekek mentén. Kína erősödése ráadásul a Putyin által megálmodott többpólusú világrend kialakulása szempontjából is pozitív fejlemény.

Az egypólusú világrend egyre erősebb elítélése és a Távol-Kelet fontosságának kiemelése mellett szintén egyre inkább jelenlévő elem Putyin beszédeiben a szuverenitás és a helyi a kormányok jelentőségének hangsúlyozása. A 2000-es évek elején még kifejezetten pártolta a Nyugat által kezdeményezett államépítéseket, 2014-ben viszont már egyértelművé tette, hogy az általa legitimnek ítélt kormányokat kell közvetlenül támogatni, más szervezeteket, mozgalmakat nem. Ez nyilvánvalóan a szíriai konfliktusra adott reakció, melyben a Putyin által legitimnek tartott vezetés oroszbarát (hasonló volt a helyzet Ukrajnában), így az általa javasolt elv az orosz érdekek érvényesítését segítik elő. Ezzel összefügg, hogy az orosz államfő egyre szkeptikusabb a Nyugat közel-keleti politikája iránt, egyre inkább úgy gondolja, hogy a helyzet szándékos súlyosbításáról, nem pedig tudatlanságból elkövetett hibasorozatról van szó. Az azonban stabil álláspontja, hogy az amerikaiak közel-keleti beavatkozását nem kívánja pártolni.

Putyin Kínához való közeledésében fontos szerepet játszik Churchill egyik híres mondása: „Amit nem tudsz megakadályozni, annak állj az élére!”. Putyin tisztában van vele, hogy a Moszkvától oly távol eső Szibériát kizárólag úgy tudja megvédeni Kína (akár katonai, akár gazdasági) befolyásától, ha széles körű partnerséget alakít ki a világvezetői babérokra törő országgal. Pragmatikus vezetőként és hosszú távban gondolkodó stratégaként olyan kölcsönös függőségeket alakít ki Pekinggel (pl. Szibéria Ereje földgázvezeték, bányászati koncessziók stb.), melyek ideig-óráig képesek konzerválni a hatalmi *status quó*t a távol-keleti és közép-ázsiai régiókban. Ennek ellenére viszont hiba lenne azt feltételezni, hogy Putyin barátként tekint Kínára: józan hatalmi érdekből partner a jelenben, a jövőben viszont az összeütközés elkerülhetetlen.

Összefoglaló

Vlagyimir Putyin korunk meghatározó világpolitikai aktora, beszédeinek minden sora arról árulkodik, hogy ezzel tisztában van, és felelősségének tudatában használja is felszólalásait a közvélemény és a döntéshozók befolyásolására. Személyiségéből fakadóan az előre megírt beszéd a leghatásosabb eszköz, amit hatékonyan alkalmazhat céljai elérésére. Az orosz államfő vezetési stílusa alapvetően a karizmatikus vezető alaptípusához hasonlatos: erős, osztatlan felhatalmazást érez saját közössége (az orosz nép) felől, amelyet arra használ fel,

hogy aktív cselekvőként lavírozzon a konfliktusokkal teli világban, ahol ideológiai és érdekellentétekkel rendelkező riválisokkal kell folyamatosan megküzdenie. Az elemzett beszédek alapján a felmerülő konfliktusokat sokkal inkább tranzaktív vezetőként kívánja megoldani: a formális szabályokat mindig betartva, azokat pragmatikusan kezelve, a közös problémákra kompromisszumos megoldásokat keresve navigál a nemzetközi térben.

Putyin a migrációra alapvetően mint nyugati problémakörre tekint, de elsősorban a migráció biztonságpolitikai aspektusait (közel-keleti konfliktusok, iszlamista terrorizmus) tartja fontosnak, a civilizációs szempontokat ritkán érinti. Ennek oka, hogy az általa felvázolt Oroszország-kép (az oroszok békésen élnek együtt minden különbségükkel, és egységesen támogatják a putyini politikát) összeegyeztethetetlen lenne azzal, ha az iszlám és a bevándorlók integrációja problematikus lenne; beszédei alapján ez az integráció teljesen harmonikus, az orosz társadalomban nem okoz problémát a civilizációs konfliktus.

Az idő előrehaladtával Putyin egyre inkább úgy véli, hogy a Nyugat maga okozza a migrációhoz vezető konfliktusokat, köszönhetően túlságosan rövidlátó politikájának. A Nyugat terrorellenes politikája tehát az orosz államfő szerint önveszélyes is; meglátása szerint a migráció csupán tünete a Nyugat elhibázott közel-keleti politikájának. A Közel-Kelet kezelésével kapcsolatos nézeteltérés pedig az egyik fő mozgatórugója annak, amiért Putyin a 2000-es évek elejétől kezdve egyre inkább neheztel a Nyugatra, ugyanis úgy érzi, hogy ő folyamatosan hasznos, kompromisszumos, a közös érdekekre fókuszáló és pragmatikus javaslatokat tett le a Nyugat asztalára (felhasználva Oroszország történelmi tapasztalatait), de ezek süket fülekre találtak. A közel-keleti politika (amit közvetve köthetünk a migráció kérdésköréhez) tehát a Nyugathoz való viszonyát alapvetően befolyásolja hivatalba lépése óta.

Putyin az általa elképzelt világrenddel kapcsolatban alapvetően konzervens álláspontot képvisel a beszédeiben, de az évek során néhány, részletkérdésnek nem nevezhető ügyben változtatott is a véleményén. Az orosz államfő egy, a változó világ igényeihez óvatosan, szervesen alakított rendszert irányzott elő mindig is, amelyben a résztvevők többé-kevésbé egyenlők, pragmatikus döntések születnek, és az államok egyoldalú cselekedetei háttérbe szorulnak; ez a rendszer pedig történelmi tapasztalatokból építkezne. Ebbe a világrendképbe egyre kevésbé tudja beilleszteni az Egyesült Államokat és az EU-t, viszont egyre jobban beleillik a megerősödő Kína és a Távol-Kelet. Ezért alakult alaposan át a

liberális világrendről alkotott képe: míg korábban úgy látta, a liberális világrendbe betagozódva egyenlő fél lehet Oroszország, az elmúlt tíz évben úgy érzi, a jelenlegi erőviszonyok mellett ez nem lehetséges; ezért a fennálló egypólusú rendszert egy kiegyensúlyozottabb, többpólusú világgal váltaná fel, amelyben az Egyesült Államok (és a liberális Nyugat) dominanciája megszűnne.

Az alábbi 2. táblázatban az látható, hogy beszédeiben bizonyos vissz-visszatérő témáról (ezeket nevezzük tematikus gócpontoknak) mikor és miként nyilvánult meg Putyin. A '-' jelzés azt jelzi, hogy nem érinti a beszédben a témát, a '+' jel azt, hogy ugyan szóba kerül, de nem központi kérdés, a '++' pedig azt, hogy hangsúlyos elemként jelent meg a beszédben. A migráció nem lényeges jelenség Putyin világképében, a világrend és a nemzetközi jogi normák viszont állandó és hangsúlyos elemek, csakúgy, mint a biztonságpolitikai megfontolások, élükön a terrorizmussal. Érdekes az a trend, hogy míg korai (Nyugathoz közeledni vágyó) időszakában a szuverenitásról gyakorlatilag egyáltalán nem beszélt, 2012-től lényeges fogalommá vált a putyini szótárban. A hazai közönségnek szánt parlamenti beszédekben a világrendről csak érintőlegesen beszél, de a nemzetközi közönség előtt (egy kivétellel) mindig nagy hangsúlyt fektet erre a témára. A demokrácia fogalmával nem sokat foglalkozik beszédeiben az orosz államfő, Krím annexiója után a helyi népszavazás kapcsán sulykolta a helyi demokrácia fontosságát, illetve 2012-ben aktuális megválasztása kapcsán beszélt a demokratikus intézmények fontosságáról, de többnyire inkább kerüli a demokrácia témakörét.

2. táblázat: Beszédetek tematikus gócpontjai

Beszéd	Migráció	Szuverénitás	Nemzetközi jog	Világrend/ Nemzetközi rendszer	Terrorizmus	Demokrácia
ENSZ 2003	-	-	++	++	++	-
München 2007	-	+	++	++	++	++

Parlamenti 2012	+	++	-	+	-	++
Parlamenti 2013	++	+	+	+	+	-
Parlamenti 2014	-	++	++	-	++	-
Krím annektálása utáni beszéd 2014	-	++	++	+	+	++
Valdaj Klub 2014	-	++	++	++	++	+
ENSZ 2015	+	+	++	-	++	+
Valdaj Klub 2016	+	+	+	++	++	+
Valdaj Klub 2017	-	+	+	++	+	+

Vlagyimir Putyin elsősorban eurázsiai politikus, csak utána európai, és csak legvégül orosz politikus. Alapvető célja az Orosz Föderáció világhatalmi státuszának visszaállítása arra a szintre, amelyet a Szovjetunió képviselt a globális politikában. Számára a legfontosabb, hogy Oroszország egyenlő partnerként ülhessen az asztalnál, a nemzetközi normák egységes alkalmazását szeretné elérni. Rendkívüli módon ügyel a szabályok formális betartására, de az azok által szerinte biztosított lehetőségeket maximálisan kihasználja saját mozgásterének

növelésére. Minden beszédéből kitűnik, hogy számára rendkívül fontos a történelmi szemlélet; az aktuális helyzetet sosem önmagában, hanem akár évszázados távlatokban értelmezi. Ennek megfelelően nemzetközi politikája hűen követi összes elődjét egészen vissza a cárokig, és reflektál a több évszázados orosz kisebbségi komplexusra a Nyugattal szemben. Moszkva egyfelől mindig is gyanakvással tekintett a Nyugatra, másfelől rendre azt másolva törekedett elérni vagy túlszárnyalni, de ez sosem sikerült. Ezért azóta és ma is a Nyugatot okolja, nem pedig saját ázsiai birodalmi attitűdjét, mely nem csak az egységes orosz nemzetállam megszületését akadályozta meg, hanem a hőn áhított Nyugat életszínvonalának elérését is.

Mintavétel

A német kancellárt illetően nyolc évet, azaz a 2010–2018 közötti időszakot jelöltük meg. Ez alatt az idő alatt meglehetősen sok beszéd megtartására került sor, így a 10 beszédre való szűkítés szempontja az volt, hogy a) a beszéd keltett-e nemzetközi visszhangot; b) a beszédből vázolható-e Angela Merkel Európára vonatkozó víziója; c) foglalkozik-e a beszéd világpolitikai kérdésekkel. Arra is figyeltünk, hogy a mintavételben szerepeljen olyan beszéd is, amelyben Merkel reflektál a bevándorlás problémájára, illetőleg a 2015-ös menekültválságra.

Az EU-val kapcsolatos kérdések a fontosabb beszédekben szinte mindig előjöttek, igaz, nem egyforma hangsúlyokkal. Görögország hitelválsága, majd a görög válságból kicsúcsosodó euróválság a német politika napirendjét is erőteljesen meghatározta, a német szövetségi parlament alsóháza (Bundestag) többször is foglalkozott az eurómentő csomaggal, így ebben a kérdésben a német kancellár sem kerülhette meg az állásfoglalást. 2015 után a menekültválság, illetve a bevándorlás lesz hangsúlyosabb témája a németországi politikai napirendnek, és ez szintén visszaköszönt a politikus beszédeiben. Kerestünk olyan beszédet is, amelyből kiolvasható a politikus vezetői szerepfelfogása, ez azonban korlátozottan tehető meg, mert Merkel erről a témáról nagyon ritkán beszélt.

Alapvetően kizártuk azokat a beszédeket, amelyek hazai használatú, speciális, erősen szakpolitikai témákat tartalmaznak. A multikulturalizmusról szóló beszéd ilyen, de minthogy a bevándorlással foglalkozik, és nagy nemzetközi feltűnést keltett, belekerült a mintába.

Mivel a vizsgált beszédek egy részét a politikus a német szövetségi törvényhozás alsóházában mondta el, parlamenti műfaj révén időnként sor került bekiabálásokra, közbeszólásokra, amelyek akár el is téríthették volna az eredeti gondolatmenettől. Ez azonban nem volt jellemző a kancellárra. Különösen a

gondolattérképeken látszik, hogy Merkel a beszédeit a rendszerben való tudatos gondolkodás jellemzi: egy-két vezérgondolat, alapvetés megfogalmazása után egy-egy nagyobb témakört részletez, vázolja a szükséges és tervezett intézkedéseket, majd a beszéd végén visszatér a kiindulópontokhoz.

Merkel beszédeiről általában véve megállapítható, hogy céljuk a felelősségteljes, nyugodt, megfontolt és egyúttal nyugalmat árasztó politikus imidzsét kialakítani, megerősíteni. A beszédek során személyisége higgadtságot, nyugalmat közvetített, és az elmondott szövegek tartalma is ezt tükrözte. Az is jellemző, hogy kerülte az ellenfeleit élesen sértő, bántó, durva kifejezések használatát, és a személyeskedés sem tartozott verbális eszköztárába. Gyakran pártok felett álló politikusként mutatkozott, beszédeiben arra törekedett, hogy a német társadalom minél nagyobb részéhez tudjon szólni. Beszédeiben szeretett olyan témákhoz nyúlni, amelyekben számíthatott a német közvélemény nagy részének támogatására, az európai egység támogatása kifejezetten ilyen volt, már csak azért is, mert több neves elődje (pl. Konrad Adenauer, Willy Brandt, Helmut Kohl) is elkötelezett európai politikusnak számított, volt tehát ezen a téren mire építeni.

Merkelnek nem erőssége a magával ragadó, érzelmekkel teli szónoklat; ő ezért sem egy karizmatikus vezető. A megfontolt, nyugodt vezető imázsát építette szónoklatai révén is. Stílusa igazolást nyert hosszú éveken át: Merkelnek 2015-ig kifejezetten magasak voltak a népszerűségi indexei a németországi lakosság körében, a 2013-as választási kampányban a CDU elsősorban Merkel ezen imázsával tudott győzelmet aratni.

Merkel 2018. október 29-i bejelentése után – miszerint nem jelölteti magát újra a CDU elnökének, és a mostani ciklus vége után nem kíván a kancellári tisztségért sem indulni – sok kommentátor, elemző már a Merkel politikai örökségét igyekszik bemutatni, elemezni. Ezen hagyaték európai dimenziójának megértéséhez a fontosabb beszédek bemutatása, elemzése is hozzásegít.

A beszédeket alapvetően a német szövetségi kancellári hivatal honlapján (<http://www.bundestkanzlerin.de>) elérhető leíratok alapján vizsgáltuk, de felhasználtuk a német szövetségi parlament alsóházának, a Bundestag (<https://www.bundestag.de/>) plenáris üléseinek egyes szó szerinti jegyzőkönyveit is.

A beszédek számszerű paraméterei

Merkel beszédeinek a bevezetőnkben említett kvantitatív módszerrel való elemzésekor figyelembe kell venni a német nyelv azon sajátosságát, hogy a főnevek előtt határozott vagy határozatlan névelőnek kell lennie, így ezekben a beszédekben különösen gyakorta előfordul a határozott névelő és az azzal együttesen megjelenő jelzett szó vagy jelző (pl.: „az európai”); ezek a névelők a német nyelvben nemtől, számtól függően különböző alakokat vesznek fel. Vagyis a német nyelvben három határozott névelő is van nemtől függően, és a többes számra is külön (alakilag a nőneművel megegyező) határozott névelő létezik. Ebből a „der”, „die”, „das” határozott névelők a leggyakrabban előforduló szavak, de ennek önmagában még nincs tartalmi relevanciája. Úgyszintén nagyon gyakori a „van” („sein”) létige használata. Ennek ragozott alakja sokszor nem jelent tartalmi hangsúlyozást, viszont a kétszavas kifejezések gyakoriságából már lehet következtetni a beszéd tartalmi hangsúlyaira.

A vizsgált szövegekben az „európai” vagy „Európa” szó nagyon gyakran fordul elő, amely így a kormányfő elemzett beszédeinek egyik tematikus gócpontjának tekinthető.

1. táblázat: Angela Merkel vizsgált beszédeinek kvantitatív tartalomelemzése

Beszéd	Szavak száma	Karakterek száma szóköz nélkül	Hány különböző szó	Lexikális sűrűség (összetettség)	Olvashatóság (Gunning Fog Index)
Az euróválságról (2010)	1173	22506	1173	33.7%	10
Az euróválságról (2011)	3724	24197	1266	34%	10.3

Prágai beszéd (2012)	2109	13247	752	35.7%	10.6.
EP-beszéd (2012)	3421	22456	1132	33.1%	10.4
A BAMF 60. évfordulójáról (2013)	2377	15871	974	41%	11.6
A müncheni biztonságpolitikai beszéd (2015)	2332	15873	1006	43.1%	12.1
EP-beszéd (2015)	2103	13512	814	38.7%	10.2
T20-beszéd (2018)	1855	12547	832	44.9%	11.5
EP-beszéd (2018)	2816	17743	976	34.7%	10.9

Az 1. táblázatból kitűnik, hogy a vizsgált beszédek határozott célja a könnyű befogadhatóság, vagyis általában kerülnek a nagyon bonyolult megfogalmazásokat, illetve a túl komplex mondanivalót, és lexikális sűrűség – vagyis hogy a névelőkön, töltelékszavakon kívül milyen arányú a valódi tartalom – sehol sem haladja meg a 45 %-ot. Merkel beszédeire általában is igaz, hogy nem szoktak tartalmazni két-három vezérgondolatnál többet. Különösen akkor nem, ha a beszédek célközönsége a hazai publikum. Ilyenkor a parlamenti beszédek

tartalmi komplexitása 33 és 34 %. A szakmaiabb közönség előtt mondott beszédek – müncheni biztonságpolitikai, T20-beszéd – tartalmilag már egyértelműbben komplexebbek, de még ezek lexikális sűrűsége sem lépi át az 50%-ot. A müncheni biztonságpolitikai beszédre nem igaz, hogy nagyon tudatosan törekedett volna a kancellár egy-két kulcselem kiemelésére, ott számos nemzetközi témát érintett, tehát ezúttal kevésbé volt tekintettel a közérthetőségre.

2. táblázat: Beszédek rangsorolása olvashatóság szerint

Beszéd	Olvashatóság
Az euróválságról (2010)	10
EP-beszéd (2015)	10.2
Az euróválságról (2011)	10.3
EP-beszéd (2012)	10.4
A prágai beszéd (2012)	10.6
EP-beszéd (2018)	10.9
T20-beszéd (2018)	11.5

A BAMF 60.évfordulójáról (2013)	11.6
A müncheni biztonságpolitikai beszéd (2015)	12.1

A Merkel-beszédek Gunning Fog index szerinti érthetősége (olvashatósága) is megerősíti azt a megállapítást, hogy a német kancellár kerülni szokta a nagyon bonyolult, mondanivalóval túlzsúfolt szövegeket. A beszédek mindegyikének olvashatósági szintje 10 körül mozog, vagyis amerikai kezdő középiskolás tanulási/tudási szintjéhez igazodik. Feltűnő, hogy a nagy figyelmet kapott beszédek (pl. az euróválságról szólók) sem különösebben bonyolultak, vagyis minél több választópolgár megszólítása is lehetett a cél. A müncheni biztonságpolitikai beszéd tér el ettől valamelyest a maga 12-es szintjével, annak megértéséhez már végzett középiskolai szintre van szükség. Ezt nem csak a szakmai-politikai közönség indokolja, hanem maga a téma is: Merkel ezen beszédének megértéséhez a külpolitikai események folyamatos figyelemmel kísérése és némi történelmi tudás is szükséges. Hasonlót mondhatunk a T20 agytröszt előtt mondott, geopolitikai jellegű beszédről is. Jellemző azonban az, hogy a vizsgált beszédek nagy része a lehető legszélesebb közönséghez szól, és Merkelre amúgy sem jellemző, hogy nagyon belemegy a szakpolitikai részletekbe. Ez a metódus nem pusztán azt szolgálja, hogy minél több embert érjen el, hanem megfelel annak a vezetői felfogásnak, miszerint kancellárként a kormány általános politikájának a meghatározása és képviselése az egyik fő feladata, a szakpolitikai kérdések intézése, képviselése elsősorban a miniszterek, államtitkárok feladata. Ez persze nem meglepő hozzáállás, de az figyelemre méltó, hogy a beszédek is igazodnak ehhez a szerepfelfogáshoz, illetve szereposztáshoz.

A nyilvános információk szerint [Merkel beszédírói csapatához](#) tartozik Eva Christiansen gazdasági szakértő, aki a kancellár egyik közvetlen vezető munkatársa, és a kancellári hivatal médiatanácsadói részlegében is tevékeny. A német Manager Magazin [Németország harmadik legbefolyásosabb](#)

[asszonyának](#) aposztrofálta 2018-ban. [Egy másik értesülés szerint](#) Merkel beszédeinek tervezetét sok szakértőből álló csapat állítja össze, a tervezetet a kancellár átnézi, belejavít, vagy további kiegészítéseket kér, és az is előfordul, hogy nem sokkal a beszéd megtartása előtt változtat a szövegen. Merkel nem szeret mindent szórul-szóra felolvasni, a leírt beszédet csak segédeszköznek tekinti.

A tíz beszéd kvalitatív elemzése

3. táblázat: Beszédtek tematikus gócpontjai a fókuszmotívumok szerint

Vezetői kép	Migráció	Liberális demokrácia
Demokrácia	Integráció	Európa
Európa	Multikulturalizmus	Szabadság
	Kötelességek	Emberi méltóság
	Jogok	Jogállamiság
	Globalizmus	
	Európai együttműködés	

4. táblázat: Tematikus gócpontok jelenléte az egyes beszédekben

	Multilateralizmus	Migráció	Európa	Demokrácia	Globalizáció
Az euróválságról (2010)	-	-	x	-	-
A multikulturalizmusról (2011)	-	x	x	-	x
Az euróválságról (2011)	-	x	x	-	-
Prágai beszéd (2012)	-	-	x	-	x
EP-beszéd (2012)	-	-	x	x	-
A BAMF 60.évfordulójáról (2013)	-	x	-	-	-
A müncheni biztonságpolitikai beszéd (2015)	x	-	x	-	x

EP-beszéd (2015)	-	x	x	-	x
T20-beszéd (2018)	x	-	x	-	x
EP-beszéd (2018)	x	x	x	x	x

(X: Szerepel, -: Nem szerepel)

A beszédek tartalmi kiindulópontja: Európa

Nemcsak a kiválasztott, de más beszédekben is megfigyelhető Angela Merkel Európa, pontosabban az Európai Unió melletti megingathatatlan elkötelezettsége. Ebben építhetett elődjei munkájára, különösen Helmut Kohléra, akinek kancellársága idején vezették be az Európai Unióban a több tagállamra – így Németországra – is kiterjedő közös európai valutát, az eurót. A lisszaboni szerződés elfogadására (2007), vagyis az EU újabb reformjára már Merkel kancellársága idején került sor. Hivatali idejét végigkísérték az Európai Uniót érintő nagy ügyek, válságok, így ezekre folyamatosan reflektált is a nyilvános szerepléseiben. De más okból sem tehetette meg, hogy ne foglalkozzon kiemelten az Európai Unió ügyeivel: az általa vezetett Németország az EU legfontosabb, legnagyobb befolyással bíró tagállama. Vagyis Merkel számára egyáltalán nem közömbös, hogy milyen irányba alakul az EU általános és szakpolitikai irányvonala. A merkeli irány a fő vonalakban pedig egyértelmű: szükség van az EU föderatív irányultságú reformjára, vagyis az EU hatásköreinek bővítésére, akár a tagállamok hatásköreinek megnyirbálása révén. Az EU-val kapcsolatos gondolatait egy külön fejezetben fogjuk rekonstruálni és elemezni.

Merkel vezetői felfogása

A 3. táblázatból látszik, hogy a beszédekből éppenséggel Merkel vezetői felfogásáról lehet a legkevesebbet megtudni: ő erről a témáról az előadott beszédeiben nem szokott beszélni. Vezetői stílusa tehát nem is annyira a beszédeiből, mint inkább a politikai környezetből ismerhető meg.

Mint már az elején említettük, ő nem egy karakteres, magával ragadó szónok, vagyis nem egy mindent eldönteni akaró, vezéregyéniség. Általában véve is megállapítható róla, hogy a nagy pátosz, a nagy érzelemkitörés, a szimbólumok, hasonlatok használata viszonylag ritka nála, ellenben a fegyelmezettség, a témához való ragaszkodás, a tények tiszteletének a hangsúlyozása inkább a meghatározó. Kifejezetten technokrata személyiségnek tűnik. Kivételek ugyanakkor akadnak, az euróválságról tartott 2010-es parlamenti beszédében beláthatatlan következményeket helyezett kilátásba a közös valuta összeomlása esetére. Mégis, attól, hogy a beszédei többnyire nem mondhatóak különösebben izgalmasnak, és maga Merkel sem egy karizmatikus személy, figyelemre méltó, hogy immáron 2005 óta van kancellári tisztségben. Az azóta a kancellári pozícióban eltöltött 13 év többpártrendszer körülményei közepette komoly teljesítmény, ráadásul a Németországi Szövetségi Köztársaság 1949 utáni eddigi történetének ő lesz az egyik leghosszabb ideje hivatalban lévő kancellárja. Ha kitölti a mostani parlamenti ciklust, a rekorder Helmut Kohl 16 éves kancellári idejét is elérheti. Merkel ezzel a hosszú hivatali idővel cáfolja azt a közhelyet, hogy csak nagyon jól kommunikáló politikusok képesek hatalomra jutni és ott hosszú ideig megmaradni a mai mediatizált, gyors, hatásos üzenetekre fogékony média- és internetes térben. A közvélemény nagy része sokáig el tudta fogadni, hogy Merkel nem éppen egy kiemelkedő rétor, és 2015-ig nagyon is értékelte, hogy nyugaltságot, higgadtságot, megfontoltságot sugároz a fellépése. Merkel elődje, a szociáldemokrata Gerhard Schröder jóval színesebb, érdekesebb kommunikátornak számított, de ő Merkelhez képest csak hét évet (1998–2005) tudott eltölteni a tisztségében. Helmut Kohlnak sem volt kimondottan erőssége a hatásos médiaszereplés, ennek ellenére eddig mégis ő töltötte be a leghosszabb ideig a kancellári tisztséget.

A mindenkori német kancellár vezetési stílusát a személyi kvalitások mellett befolyásolja a német politikai rendszer és politikai kultúra. Németország föderális állami mivolta miatt az ország irányítása tagolt: 16 tartománya a német

alaptörvény által biztosított, jelentős belső önállósággal rendelkezik, különösen a közigazgatás és az oktatás területén, saját parlamenttel és kormánnyal. A tartományok által delegált képviselők közül áll a szövetségi parlament felsőháza (Bundesrat), amely képes blokkolni, lassítani számos törvény elfogadását. A kancellárnak lehet ugyan többsége a törvényhozás fontosabb részében, az alsóházban (Bundestag), és ha szerencséje van, a mögötte álló koalíció még a Bundesratban is többségbe kerül, de a tartományok különálló sajátos érdekeire is figyelnie kell, s nem egy tartományi miniszterelnöknek komoly szava van az országos politikában is. Mivel egy német kormány tipikusan koalíciós kormány, a koalíciós partnerek érdekeire is figyelemmel kell lennie a szövetségi kormány vezetőjének; a döntés-előkészítésben fontos szerepet kapnak az érdekvédelmi szervezetek (pl. a munkaadói kamarák, szakszervezetek, parasztszövetségek), következésképp a mindenkor kormány vezetőjének erre is figyelemmel kell lennie. Mindebből az következik, hogy Németország kancellárja – ha belpolitikailag sikeres akar lenni – egész egyszerűen nem engedheti meg magának a túlzottan autoriter, parancsolgatós stílust, ugyanis fontos partnerekkel kell az országon belül együttműködni a törvények előkészítése, elfogadtatása érdekében és azért, hogy a kormányzás minél zavartalanabban működjön.

Németországban tehát az tud sikeres politikus és kancellár lenni, aki tranzaktív vezetői stílust képvisel. Képesnek kell lennie a szükséges kompromisszumok megkötésére és/vagy arra, hogy igazáról képes legyen meggyőzni a tőle szervezetileg közvetlenül nem függő politikustársait. Merkel azért is tudott ilyen sokáig hatalmon maradni, mert bár nem volt hatásos szónok, de a német politikai rendszer sajátosságait nagyon is értette, és alkalmazkodott is hozzájuk. Egy ilyen bonyolult struktúrában a nem karizmatikus, ellenben megegyezésre törekvő vezetőtípus nemhogy hátrány, de kifejezetten erény.

Ez az attitűd azonban Merkelnél nem jelent határozatlanságot. Az euró megmentésének szükségességét illetően például nem ismert kompromisszumot, a 2010-es és 2011-es parlamenti beszédei egyértelműen tükrözik ezt az eltökéltségét. Az euroszeptikus erők európai térnyerése, a Brexit sem ingatta meg abban a hitében, hogy Európa csak egységesebb Európai Unió esetében tudja felvenni a versenyt az olyan erős globális szereplőkkel, mint USA, Kína vagy India. Merkel globális témákban éveken át következetesen kiállt álláspontja, vagyis a szabadkereskedelem, a nemzetközi szervezetek fontossága és az EU átalakítása mellett. Ettől még 2015 után belpolitikai meggyengülése, népszerűségének csökkenése sem tudta letéríteni.

Angela Merkel viszonya a liberális világrendhez

A liberális demokráciáról, világrendről nemcsak a kiválasztott beszédekben nem szolt kifejezetten, de más beszédeiben sem. [A 2012-es prágai beszédben](#) kiemelte a szabadság fontosságát, amely áthatja az európai értékeket. A minden egyes embert megillető méltóság, mondta Merkel, átszövi a különböző jogrendszereket, „ez az összekötő kapocs, amelyben a szabadság, demokrácia, emberi jogok, sajtószabadság és mindaz kifejlődik, amiből Európa áll. Így (...) az Európai Unió továbbalkotása zajlik, a béke európai művének megalkotása mellé az európai értékek létrehozása lép.” A szabadság e kontextusban tehát összekapcsolódott a fogalmilag meg nem határozott méltósággal és e narratívában a méltóság alapozza meg az EU-t megalapozó értékeket és szabadságjogokat.

Merkel szabadságfelfogásáról egy [2012-es európai parlamenti beszéde](#) alapján is képet alkothatunk. A szabadság egy olyan meghatározást kapott, amely lehetővé teszi a jólétben és békében való életet. Európai perspektívába helyezve a német kancellár a szabadságot Európa alapjának nevezte. A szabadság további formái a merkei felfogás szerint: a kifejezés és a gyülekezés szabadsága, a vallás-, a szólás- és a sajtószabadság.

Ezen szabadságjogokat tartalmilag nem részletezte, csak felsorolásszerűen említette. A szabadság terjedelméről szintén nem volt szó, vagyis nem derült ki, hogy a szabadságnak szerinte milyen korlátai vannak, vagy kellene hogy legyenek. A szabadság és a szabadságjogok megemlítésének tehát deklaratív célja volt, és az európai projekt s egység pozitívumát volt hivatott kiemelni.

Merkel a szabadságot geopolitikai dimenzióba helyezte: szerinte ha európaiként a béke, szabadság, igazságosság értékeit kívánjuk a világban képviselni, akkor osztoznunk kell a közös értékeken. Miközben az EU 500 millió lakosával szemben Kínának 1.3 milliárd feletti, Indiának 1.2 milliárd fős lakossága van, és nekik más elképzeléseik vannak ezekről az értékekről, mint Európának. Ezért is fontos megállapodni, melyek azok a dolgok, amelyeket európaiként közösen kell elvégeznünk – tette hozzá Merkel.

A keresztény emberkép és a német alkotmány alapján a szabadságot az emberi méltóságból vezette le [a multikulturalizmusról tartott 2010-es beszédében](#). Felfogása szerint a keresztény emberkép az emberi méltóságról szól, és utalt a német alaptörvény 1. cikkére, amely leszögezi, hogy az emberi méltóság érinthetetlen. Értelmezésében a keresztény emberkép azt is jelenti, hogy minden egyes ember fontos, jogosult a védelemre, és jár neki az esélyegyenlőség. [Az Európai Parlament előtt tartott 2018. novemberi beszédében](#) pedig az európai szolidaritás felől közelítve a jogállamiság mellett állt ki. A szolidaritás alatt általános értéket, a tagállam saját jól felfogott érdekének képviselését és a másokkal szembeni felelősséget értette. Utóbbiból vezette le a beszéd következő gondolatmenetét, amely a jogállamiságról szólt: „Aki a jogállami elveket az országában kiüresíti, aki a civil társadalom és az ellenzék jogait megrövidíti, aki a sajtószabadságot korlátozza, az nemcsak a saját országában veszélyezteti a jogállamiságot, hanem egész Európában”. Ezt a gondolatát a továbbiakban nem bontotta ki, és nem lehetett megtudni ebből a beszédből, hogy jogállamiság alatt mit ért a politikus: a szabadságjogok állami szervek által biztosított védelmét, az államhatalom szerveinek az írott joghoz és szokásokhoz való kötöttségét vagy [az EU alapszerződésének](#) a jogállamiságra csak utaló 2. cikkelyét. Némi fogódzó lehet, hogy egy Orbánnal tartott 2015-ös budapesti sajtótájékoztatón világossá vált, hogy Merkel nem tud mit kezdeni az orbáni „illiberalizmussal”, mert a CDU-nak a keresztényszociális, konzervatív mellett liberális gyökerei is vannak. Egy [2018-as parlamenti beszédéből](#) kiderült, hogy jogállamiság alatt a szabályokhoz kötöttséget is érti, [2011-es mongóliai beszédében](#) pedig kijelentette, hogy egy jogállamban nem szabad a polgárokat kizárni a szabadságból és a jogokból.

Merkel több alkalommal is beszélt a globalizmusról, a globális világrendről, a multilaterális kapcsolatokról, miként az általunk kiválasztott: a T20 globális agytröszt előtt és [a müncheni biztonságpolitikai fórumon](#) elmondott beszédében is. Mind a két beszédből kiderült, hogy a politikus híve a szabadkereskedelemnek, a nemzetközi gazdaságot illetően tehát liberális felfogást képvisel, de nem korlátlan liberalizmust: bizonyos fokú regulációt szükségesnek tart. Merkelnél a liberális világrend a szabadságjogokat, a globális struktúrákat és a kereskedelmi kapcsolatokat jelenti; a szabadkereskedelmet a globális együttműködés alapjának tartja.

A T20 globális agytröszt rendezvényén elmondott beszédben a globális együttműködés, a globalizáció támogatása állt a középpontban. „A globális kérdések csak globálisan oldhatóak meg” – jelentette ki Merkel. Akár ez is lehetne

ennek a beszédnek a jelmondata. A német kancellár a globalizációt az élet természetes részének tekinti, és több lehetőséget lát benne, mint kockázatot. Szerinte a szoros nemzetközi együttműködés biztosíthatja a békét. Ezért nem meglepő, hogy – vélhetőleg Trumpra is utalva, de nevét ki nem mondva – sajnálkozását fejezte ki a nemzetközi megállapodások és intézmények meggyengülése miatt. „Semmi sem jobb a multilaterális megközelítésnél, annak érdekében, hogy a globalizáció alakítását ne olyan szereplőknek adjuk át, akik kizárólag a maguk érdekei és nem a közjó jár az eszükben” – fogalmazta meg a globalista nézőpont hasznosságát a német politikus. Ezt még azzal is alátámasztotta, hogy a németországi jólét nagy része a globális kereskedelemnek köszönhető, vagyis Németország kiemelkedően sokat profitált a globalizmusból.

Merkel szükségesnek tartotta még az ENSZ politikai, pénzügyi, anyagi, és személyzeti támogatását, mert az befektetés számtalan ember nézőpontjából nézve. Szerinte az ENSZ szervei nélkül a menekült- és a terrorhelyzet még rosszabb lenne. Az ENSZ ilyen politikai támogatása is aláhúzza Merkel globalista szemléletét, amelyből az következik, hogy a nemzetállamok önmagukban nem, csak egymással képesek a világ olyan problémáit megoldani, mint a klímaváltozás, a környezetszennyezés vagy a nemzetközi terrorizmus.

E fejezet összegzéseként azt mondhatjuk, hogy Merkel a liberális világrend alatt a nemzetközi szervezetek fontosságát, a szabadkereskedelem támogatását érti. A demokrácia világszintű terjesztésének igényével nem állt elő a kiválasztott beszédekben, ugyanakkor a jogállamiság és az emberi méltóság tiszteletét kiemelkedően fontosnak mondta.

Merkel és a migráció

A jugoszláv, török és más nemzetiségű vendégmunkások NSZK-ba való beáramlása, azaz az 1950-es, 1960-as évek óta eltelt időszakban a német politika mind fontosabb témája a más országból, kultúrából érkezettek integrálása a németországi társadalomba, amelynek 82 milliós lakosságából 16 millió fő migrációs háttérű, ahogy arra a kancellár a Szövetségi Migrációs és Menekültügyi

Hivatal (BAMF) hatvan éves fennállása alkalmából elmondott [2013-as beszédében](#) felhívta a figyelmet.

Nagy feltűnést keltett a CDU ifjúsági szervezete, a Junge Union rendezvényén megtartott [2010-es „multikultis” beszéde](#), amely egyrészt a bevándorlók integrálásáról, másrészt a multikulturalizmus helyzetéről szólt. Egyetértett [Christian Wulff köztársasági elnök 2010. október 3-i beszédében](#) mondottakkal, miszerint az iszlám Németország része. Merkel itt rögtön behozta az integráció kérdését, megemlítve, hogy Frankfurt am Mainban az öt év alatti gyermekek közül hátról kettő migrációs háttérű, és hogy a migrációs háttérű gyermekek száma növekedni fog. Nem bizonyult realitásnak, hogy az 1960-es években Németországba behozott vendégmunkások majd elmennek, mondta, majd hozzátette: „És természetesen az a feltevés, hogy csináljunk már egy multikultit, és éljünk így egymás mellett, és örüljünk egymásnak, ez a feltevés kudarcot vallott, teljes kudarcot” – fogalmazott Merkel, nagy tapsot kapva. Ezért döntött úgy – folytatta –, hogy az integráció témáját a kancellári hivatalba viszi, mert ez a társadalomnak az egyik legfontosabb kérdése.

A szó szerinti idézetből látható, hogy Merkel nem pontosan a multikulturalizmus kudarcáról, hanem az erre vonatkozó feltevés, kiindulópont kudarcáról beszélt. Úgy fogalmazott, hogy „ez a feltevés vallott kudarcot”, nem pedig úgy, hogy multikulti kudarcot vallott. Ennek ellenére számos médium úgy számolt be a beszédéről, hogy Merkel kudarcnak minősítette a multikultit ([Spiegel Online](#), [ARD Tageschau](#), [BBC](#)). Ebből levonható az a következtetés, hogy a sajtóbeszámolók – beleértve a német nyelvűeket is – nem interpretálták teljes pontossággal a kancellár szavait, így a közvéleményben a multikulti bukása maradt meg ebből a beszédből, minden más feledésbe merült. Ugyanakkor a nem elég pontos tudósításért nem csupán a média volt a felelős, mert a következő mondatokban Merkelnek lett volna a lehetősége arra, hogy a multikultira vonatkozó feltételezés bukásáról szóló mondatot egyértelműbbé tegye, kibontsa, részletezze, és akkor azt is elmondja, hogy attól még, hogy a feltételezés nem működik, maga a multikulturalizmuson alapuló társadalom nem bukott meg – csak hogy erre nem került sor. Ehelyett azzal folytatta, hogy vannak sikeres integrációs példák, sok minden viszont nem sikerült. Azzal, hogy nem magyarázta meg a kancellár alaposabban, mit gondolt a multikulturalizmusról, lehetőséget adott szavainak az imént bemutatott interpretálásra.

„Multikultis” beszédében a „támogatni és követelni” (*fördern und fordern*) alapelvét is megfogalmazta Merkel a bevándorlók integrációjával kapcsolatban. Eszerint a bevándorlóknak is és a befogadóknak is vannak kötelességei. A bevándorlóké: megtanulni németül, elkötelezni magukat a német törvények és az Alaptörvény mellett, a kényszerházasság tilalmát be kell tartani. A befogadóké (azaz a németeké): nyitottnak lenni a bejövők iránt, esélyt kell adni nekik.

A migráció Merkel véleménye szerint nem terhelheti meg túlzottan az ország szociális rendszerét, ugyanakkor az országnak szüksége van bevándorló specialistákra, nem engedhető meg, hogy ezek a tehetséges szakemberek elkerüljék Németországot. Vagyis Merkel nem volt híve a korlátlan bevándorlásnak, ugyanakkor az ország munkaerő-szükséglete miatt a jól képzett idegen szakemberek bevándorlását szükségesnek tartotta. A [2013-as beszédében](#) is megemlítette, hogy az EU-n kívüli területekről több ezer magasan képzett szakemberre számítanak. A menekültjog elismerése mellett ez a megközelítés a bevándorlók olyan szűrését jelenti: a német állam a német gazdaság számára hasznos, magasan kvalifikált külföldi munkaerőt látja szívesen. Merkel tehát a “hasznot hajtó” bevándorlásnak volt a híve, nem pedig a korlátlan bevándorlásé. Olyannyira nem, hogy még 2015-ben [egy síró bevándorló kislánynak bizonygatta](#), hogy Németország nem tud mindenkit befogadni.

A 2013-as beszéd a migráns eredetű lakosság és a többségi társadalom közötti együttélés alapelveit vázolta, de a köztük lévő vallási, nyelvi, életmódbéli különbségekből adódó konfliktusok feloldásáról már nem szólt, ehelyett a beszéd tekintélyes része a BAMF tevékenységével foglalkozott, vagyis az integráció közigazgatási kezelése állt Merkel gondolatainak centrumában. A hivatal feladatai között említette a menekültügyi eljárás lefolytatását, a bevándorlók számára tartott integrációs kurzusokat, a migrációs kérdések tudományos kutatását és a bevándorlás nyilvántartását.

A merkeli szemléletben a menekültválság, a bevándorlás a globalizmus természetes része, amelyet megállítani nem, de szabályozni és Németország számára kedvezőbb mederbe terelni nagyon is lehet. A 2015-ös menekültválság óta Merkel beszédeiben hangsúlyosabbá válik, hogy a menekültpolitikát még erőteljesebben kellene szabályozni európai szinten, vagyis azt minél inkább kivenni a tagállamok kezéből. Ezt a szemléletet tükrözte [az Európai Parlament előtt 2015-ben elmondott beszéde](#) is. Merkel a következőkben vázolta a javaslatát a migránskrízis kezelésre:

- Európa csak együttesen képes fellépni a migráció kiváltó okainak megszüntetése érdekében, és csak együttesen lehet az EU külső határait védeni, a hotspotokat felállítani.
- Az uniós menekültügyi eljárást szabályozó dublini rendelet elavult, az új eljárásnak a méltányos teherelosztáson kell alapulnia.

A kancellár leszögezte, az internet korában illúzió a bezárkózás, és a menekülthullámot a globalizált világ természetes velejárójának tartotta, amely elől nem lehet kitérni. De ebben a beszédében sem szegődött a korlátlan bevándorlás hívévé, hanem az ellenőrzött bevándorlás mellett tette le a voksát (lásd az EU külső határain felállított ún. hotspotokat).

A menekültválság kapcsán – mint más európai válság esetében is – Merkel az európai integráció fokozását tartotta a jó megoldásnak, vagyis a menekültügyi eljárások még komolyabb összehangolását az európai országok között, ahogy azt 2018-ban a Frontex megerősítése kapcsán [ki is fejtette](#).

Merkel és Európa

Merkel nemcsak az európai értékek mellett áll ki, de az EU további átalakítását is fontosnak tartja, és erre vonatkozóan több beszédében is javaslatokat fogalmazott meg.

A 2011. márciusi Bundestag-beszédének a középpontjában még mindig az eurót fenyegető veszélyek elhárítása, pontosabban az euró stabilitásának megteremtése, az ehhez szükséges reformok álltak. Merkel alapelveként leszögezte: „Az euró, a gazdasági-és valutaunió az európai egyesülés kulcsterülete. Erről nem lehet lemondani politikai és gazdasági okokból. Németország profitál az euróból. Németország úgy profitál az euróból, mint egyetlen másik európai uniós ország sem”. Merkel tehát a németek jólétét összekötötte az euró meglétével, stabilitásával, és ahogy a 2010-es beszédben megfigyelhető volt, ezzel az érveléssel igyekezett a német közvéleményt biztosítani, hogy a sok milliárd euróra rúgó német kötelezettségvállalás az euró stabilitása érdekében elkerülhetetlen. Megismételte, hogy az eurónak nemcsak

gazdasági értelme van, az euró az Európai Unióban meglévő szoros összekapcsolódás és összefonódás gazdasági és politikai kifejeződése. Vagyis az eurót Merkel nemcsak valutának, hanem európai szimbólumnak is tekinti. [A 2012-es prágai beszédében](#) az eurót az európai integráció egy további résznek, a bizalom megnyilvánulásának nevezte, és érzékeltette – bár tudvalevő volt –, hogy a valutauniót politikai uniónak kell követnie, mégsem hangolták össze megfelelően a gazdaságpolitikákat.

A 2011-es parlamenti beszéd fő üzenete az volt, hogy meg kell erősíteni az eurózóna tagállamai közötti együttműködést, és e tekintetben az Európai Uniónak nagyobb mozgásteret kell adni, ebből pedig az következik (bár ezt szó szerint nem mondta ki a beszédben), hogy az EU-t a tagállamok hatáskörének rovasára kell erősíteni, amennyiben az eurózóna fennmaradása és stabilitása a tét. Merkel fölvázolta az eurózóna stabilitási paktumát, melynek egyes elemeit azzal indokolta, hogy azok vezethetnek el egy erős és versenyképes Európához. Merkel szemlélete szerint a felemelkedő ázsiai hatalmakkal való versenyfutásban Európa csak jelentős átalakításokkal állhatja a sarat, és ehhez szükséges, hogy az EU növelje belső egységét.

Az EU átalakítása

A 2012-es prágai beszédben az európai értékekről és az EU átalakításáról is elmondta az elképzeléseit. 20-30 éves távlatban gondolkodva Merkel kijelentette, hogy az EU és a nemzeti-tagállami hatásköröket lépésről lépésre közössé kell tenni, vagyis „Európának kell adni” a hatásköröket, amennyiben ez Európát „jobbá” teszi. Példaként említette az EU-n kívüli államokkal kötendő szabadkereskedelmi megállapodást, melyek esetében az EU-nak nagyobb az érdekérvényesítő képessége, mint a 27 tagállamnak külön-külön (Horvátország beszéd elhangzásakor még nem volt EU-tag). Merkel elgondolása szerint a közössé tett európai ügyeket az Európai Bizottságnak egyfajta európai kormányként kellene ellátnia. Két kamarát kell felállítani: az elsőben az állam- és kormányfők felügyelik a nemzeti hatáskörben lévő ügyeket, és eldöntik, hogy a közös európai ügyeket kormányok közötti együttműködés keretében kell-e elintézni, vagy pedig ezeket a Bizottságnak kell átadni (példaként említette az európai hatáskörű schengeni rendszert). Az Európai Parlament pedig felügyelné a közössé tett kompetenciák

gyakorlását, de nem lenne hatásköre azon ügyekben, amelyek a nemzetállamokra tartoznak. Az Európai Bíróság feladata e kompetenciák jogi felügyelete lenne. A későbbiekben az európai kormány létrehozására vonatkozó ötletét Merkel nem részletezte és forszírozta, legalábbis a nyilvánosság előtt nem.

A merkeli gondolatvilágban az EU-nak a tagállamok fölé helyezése a pozitív európai értékek szervezeti keretbe foglalását jelenti. Ez lehetővé teszi, hogy az EU ne egy terpeszkedő birodalomként tűnjön fel, hanem a béke és a szabadság hordozójának.

Az Európai Parlament előtt 2012-ben elmondott beszédében fontos elvi alapvetés előzte meg az EU megreformálására vonatkozó gondolatait. A beszéd – igaz, szó szerint ki nem mondott – üzenete pedig az volt, hogy Németország egyértelműen kiáll az Európai Unió mellett, sőt annak erősítésében érdekelt, de elvárja a német elvárások figyelembe vételét.

Merkel beszédei nem pusztán a nyers érdekérvényesítésről szólnak, hanem az európaiság, az európai értékek igenléséről. A görögországi hitelválságból, az euróválság fordulataiból Merkel nem azt a következtetést vonta le – mint pl. az euroszeptikus pártok –, hogy az Európai Unió nem képes megfelelni a kihívásoknak, hanem hogy az EU egységét szorosabbra kell fűzni. Ez azt jelenti, hogy növelni kell az EU hatáskörét a tagállamok rovására, s egy kvázi föderatív Európát kell létrehozni. Erről szólt prágai beszéde.

A felszólalás elején Merkel ismételten összekapcsolta Németország és az EU sorsát, amikor is kissé patetikusan fogalmazott: „Mi, németek sosem fogjuk elfelejteni, hogy hazánk boldog fejlődése nem választható el az Európai Unió történetétől”. Majd egy mondatral megágyaz a beszéd tárgyának, vagyis a valutaunió német szempontú reformjának: „Mi németek tisztában vagyunk az Unió jó jövője iránti felelősségünkkel. Ebben a szellemben alakítja ki Németország szövetségi kormánya politikáját hazánk és Európa számára” – fogalmazott szó szerint a német kormányfő.

Ez a rész megmutatja, hogy a német kormány nem pusztán Németország, de az EU számára is kialakított politikával rendelkezik. Vagyis a német kormánypolitika alapvetően nem olyan viszonyban gondolkodik, amelyben az ország mintegy elszenvedi az 500 milliós EU részeként annak döntéseit, és ehhez viszonyul az ország valamiképpen; hanem Németországot az EU olyan részének tekinti, amely

elég erős ahhoz, hogy az EU egészére vonatkozó, általános politikai irányt adjon, és arra érdemi befolyást gyakoroljon. Ez az ambíció a már elemzett 2011-es Bundestag-beszédből egyértelműen kijön: Merkel a német belpolitikát és az európaiakat nem választja szét mereven, sőt országát – ahogy az ebben a beszédben is – szorosan összekapcsolja az EU-val.

Merkel elismeri, hogy a tagállamok nemzeti szuverenitását illetően óvatosan kell eljárni, vagyis tisztában van azzal, hogy nincsenek meg a politikai feltételei egy európai „szuperállam” létrehozásának. Ezen óvatosság nemcsak a többi tagállam nemzeti szuverenitásra való érzékenysége miatt volt indokolt, hanem mert Németországban is akadtak olyan politikusok, akik a német szövetségi parlament hatáskörét féltették az EU túlzottan nagyra növő hatalmától. És itt nem a szélsőséges vagy az ún. populista politikusokra kell gondolni. Például 2016 júniusában több [vezető német politikus](#) – Sigmar Gabriel, az SPD elnöke, gazdasági miniszter, Norbert Lammert, a Bundestag elnöke (CDU) vagy Horst Seehofer, a CSU elnöke – [helytelenítette](#) Jean-Claude Juncker, az Európai Bizottság elnökének azon bejelentését, miszerint az EU és Kanada közötti szabadkereskedelmi megállapodásból (CETA) kihagyják a nemzeti törvényhozásokat, így a német parlamentet is.

Merkel magáénak vallja azt a felfogást, mely szerint a monetáris uniót, a szorosabb gazdasági együttműködést szorosabb politikai együttműködésnek, szorosabb európai egységnek kell követnie. Nem sugallta, hanem határozottan kifejtette, hogy Európa erősebb összetartozása a világ más régióinak is a példájává válhat. Ebből az következik, amit más beszédeiben már láthattunk: Merkel globális látásmódjának lényege, hogy Európa a világpolitika színpadán csak akkor képezhet valódi súlyt, hogyha egységesebbé válva növeli a versenyképességét. Ennek az egységesebb, föderatív Európának a modelljét vázolta fel beszédében a kancellár.

Az Európai Parlament 2018. novemberi plenáris ülésén megtartott beszédében további részletek derültek ki az EU-t érintő reformelképzeléseiről. Nemzetközi figyelmet kiváltó kezdeményezéssel élt, és javasolta egy külön európai véderő felállítását. Igaz, az ötlet nem új, már évek óta napirenden van az európai uniós politikai szintéren (lásd például a tervezett európai védelmi uniót és ügynökséget), Merkel 10 éve is felvetette ennek szükségességét, de Trump elnök politikája – amely ez évben kis híján az EU-val való kereskedelmi háborúba torkollott – még inkább felerősítette az erről való gondolkodást. Ebben a beszédben a kancellár

az európai hadsereg ötletét azzal vezette elő, hogy Európa csak úgy tudja az érdekeit megvédeni, ha egységesen lép fel, csak így tudja Európa elérni, hogy a globális színpadon meghallják a szavát.

Az európai szolidaritás kapcsán megemlítette azt is, hogy Európa csak együttesen tud a világban hatékonyan fellépni. Ahhoz, hogy Európa hatékonyan lépjen fel, át kell alakítani Európát, és elkezdte sorolni, milyen további lépésekkel lehetne az Európai Uniót megreformálni. Szónoklatában tehát az európai szolidaritásból levezette Európa átalakításának szükségességét.

Felvetette, hogy amennyire az európai szerződések és körülmények lehetővé teszik, le kell mondani az EU-ban az egyhangú döntésekről. Ennek persze olyan következménye lenne, hogy a nagyobb tagállamok (köztük a németek és a franciák) – amennyiben megállapodnak egymással – a kisebb tagállamokat könnyebben le tudnák szavazni az EU tanácsaiban. Nem tűnik ezért jelenleg valószínűleg, hogy a kisebb tagállamok beleegyeznének az Alapszerződés ilyen irányú módosításába, legfeljebb akkor, ha ezért komoly ellentételezésben részesülnek. Merkel reformjavaslata elfogadásának politikai korlátairól nem beszélt.

A vizsgált beszédek alapján rekonstruálható Merkel elképzelése a megreformált EU-ról, mégpedig (nem minden elemét említve) a következőképp:

- Az Európai Bizottság európai kormányra alakulna át, a közös ügyek intézőjévé.
- Az Európai Parlament, megerősített szerepkörrel, az európai ügyek fölött gyakorolna felügyeletet.
- Közös menekültügyi eljárásra van szükség, meg kell erősíteni a Frontexet, ennek érdekében további nemzeti hatásköröket kell az EU-nak átadni.
- Európai biztonsági tanácsot kell létrehozni, ebbe nem mindegyik EU-tagállam delegálhatna tagot, ahogy most az Európai Bizottság esetében.
- Csökkenteni kell az egyhangú döntéseket az EU szerveiben
- Európai védelmi haderőt kell létrehozni.

Összegzés

A reformátor

Itt most nem arra gondolunk, hogy a kancellár az evangélikus egyháznak a tagja, hanem arra, hogy az EU-t ért különböző válságokra (görög hitelválság, euróválság, migrációs válság) és külső kihívásokra (szíriai polgárháború, Iszlám Állam, ukrajnai válság, Oroszországhoz fűződő viszony, Trump politikája) az Európai Unió megerősítésével, föderalizásával kívánt választ adni. Egy európai kormány megalakítása, az Európai Parlament megerősített szerepe, a közös európai véderő - ezek mind egy összeurópai állam irányába mutatnak, még ha Merkel sosem kívánta felszámolni az európai tagállamok szuverenitását.

Az EU reformja Angela Merkel külpolitikájának kiemelt része volt 2010 után, ez a beszédeiben is tükröződött. Csakhogy átalakítási terveihez – mivel ezek az EU Alapszerződéseit érintették és a többi tagállam hozzájárulását igényelték – Németország egyedül kevésnek bizonyult, ezért szövetségeseket keresett azok megvalósításához. Ennek ellenére nem véletlen, hogy Merkel szükségesnek látja az Európai Unión belüli döntéshozatali folyamatokban az egyhangú döntések csökkentését: egyfelől könnyebben lehetne döntéseket hozni az EU szerveiben, másfelől Németország is könnyebben tudná érvényesíteni többségi szavazás esetén szavazati súlyát. Angela Merkel kezdeményezései, javaslatai egyértelművé teszik, hogy országának a megerősített Európai Unióban is vezető szerepet szán. Csakhogy az EU nagyobb szintű átalakításához – pl. az egyhangú döntések csökkentéséhez – már az EU Alapszerződéseit is módosítani kellene, vagyis ehhez önmagában még a német–francia összefogás sem elegendő. A menekültügyi politikában pedig az elmúlt években éles szembenállás alakult ki a Merkel által is képviselt német és a közép-európai felfogás között.

Az európai föderalista

A merkeli föderalista felfogás nem egyenlő a nemzetállamok eltüntetésével, ő maga is elismerte, hogy a tagállamok szuverenitására figyelemmel kell lenni és a szubszidiaritás miatt sem kell minden döntést európai uniós szintre telepíteni.

Nincs szó tehát egy EU-szuperállamról, ugyanakkor a tagállamok kisebb súlyt képviselnének egy megerősített Európai Unión belül. Csakhogy létezik olyan félelem, hogy mivel ebben a megerősített EU-ban Németországnak lenne a legnagyobb súlya, a megnövelt hatalmú Unió lényegében német érdekeket kényszerítene a kisebb tagállamokra. A német dominanciától való félelem kormányfői-államfői szinten nyilvánosan nincs kimondva, ehelyett a vita – pl. a magyar politikai színtéren, Orbán Viktor narratívájában – átalakul a „brüsszeli” föderalisták/globalisták és a szuverenisták közötti küzdelemmé. Merkel beszédeiből kiderül, hogy ő egyértelműen a globalista megközelítés híve, így az ez elleni magyar kormányzati kommunikáció Merkel uniós elképzelései ellen irányul, nem beszélve a menekült- és bevándorláspolitikában tanúsított nyílt véleménykülönbségekről.

A kancellár a patriotizmus híve, de a bezárkózó nacionalizmust elveti, a német nemzeti érdekeket egy egységesebb, megerősített Európai Unióban látja biztosítottak. Merkel horizontja túlmegy az európai határokon: az EU-nak azért is kell egységesebbnek, erősebbnek kell lennie, akár időnként a nemzetállamok rovására is, hogy a nagy versenytársakkal – a feltörekvő Kínával, Indiával vagy az USA-val – szemben képes legyen helytállni a világpolitikai színtéren.

A liberális rend védelmezője

Merkel a nemzetközi közvélemény egy részében Trump megválasztása után a liberális nemzetközi rend utolsó védelmezőjének számított. A bevándorlásellenes, globalizációkritikus, populistának nevezett politikai pártok felemelkedése, Trump megválasztása és a Brexit sem ingatta meg globalista meggyőződésében. Merkel a nemzetközi béke zálogának tartja az Európai Uniót, a nemzetközi szervezeteket, a nemzetközi kereskedelmet, és a német nemzeti érdekeket is leginkább az EU és nemzetközi globális szervezetek (pl. ENSZ) keretében és a nemzetközi kereskedelemben látja leginkább érvényesíthetőek. A merkeli felfogásban – ellentétben a közép-európai kisebb államokéival, pl. a magyaréval – a (német) nemzetállam és a globalizmus egymás szövetségesei.

Merkel európai hatása

Merkel személye és az ismertetett gondolatai szimbolizálják azt az európai politikust, aki határozottan elutasítja a nemzeti bezárkózást, a protekcionizmust, és a nemzetközi, köztük az európai együttműködés kiszélesítésében, az EU egységesebbé tételében hisz. Mindez szemben áll az EU hatalmát már most túlzónak tartó, Európa több országában is jelen lévő euroszeptikus erők nézeteivel. A 2019-es európai parlamenti választás színterén a gondolatok egyik pólusán Merkel, illetve az általa vallott európai eszme áll majd a politikai csatásorba.

Mintavétel

Időintervallumként Orbán Viktor esetében tíz évet jelöltünk meg, mivel ez már megfelelő időkeret ahhoz, hogy tendenciákat és súlyponteltolódásokat, -változásokat mutassunk ki a beszédek témaspektrumát illetően. A mintavétel tekintetében a bőség zavarával küszködtünk. Miután kizártuk az alkalomszerűen elhangzó beszédeket, még mindig három olyan beszédcsoporthoz maradtunk, amely évről évre elhangzik, azonos apropó kapcsán és közel azonos terjedelemben: tusványosi beszédek, évértékelő beszédek, kötcsei beszédek.

A Kötcsén elhangzó beszédek azonban nem nyilvánosak; szövegük gyakran kiszivárgott, de korántsem lehet összeállítani egy elemzésre alkalmas, tíz évre visszatekintő korpuszt. Marad tehát a tusványosi beszédek és az évértékelő beszédek sorozata. Bár az évek során Orbán Viktor meglehetősen kitágította az évértékelő beszéd műfaji határait, és azok egyre kevésbé szorítkoztak az elmúlt év értékelésére, mégis gyakran megőrizték retrospektív hangvételt, miközben a tusványosi beszédek sokkal perspektivikusabbak voltak, és szélesebb témahorizontot mutattak fel, ezért a végső választás az elmúlt tíz év tusványosi beszéd-sorozatára esett.

Ha random módon válogattunk volna a különböző típusú megnyilvánításokból (ünnepi beszédek, parlamenti vezérszónoklatok, brüsszeli beszédek és a három említett beszéd), akkor nehezen vehetnénk elejét annak a feltételezésnek/gyanúnak, hogy tendenciózusan válogattunk ki olyan beszédeket, amelyek igazolnak valamilyen prekonceptiót, vagy valamilyen előzetes elemzői szándékot támasztanak alá. Így viszont lehetővé válik, hogy azonos helyen elhangzó, azonos léptékű és azonos helyi értékű beszédeket vessünk össze tíz éves terminusban.

A beszédek számszerű paraméterei

Beszéd	Szavak száma	Karakterek száma szóköz nélkül	Hány különböző szó	Nyelvi összetettség	Olvashatóság
2008	3341	22004	1384	41.4%	13.1
2009	1742	11757	831	47.7%	13.9
2010	3167	20530	1346	42.5%	13.8
2011	4568	30826	1831	40.1%	15.8
2012	6248	41061	2324	37.2%	15.1
2013	6688	44714	2392	35.8%	15.7
2014	4070	27548	1688	41.5%	16.3
2015	2823	18861	1311	46.4%	13.9
2016	5263	34762	2029	38.6%	17.5
2017	5501	36336	2087	37.9%	15
2018	4732	31413	1848	39.1%	13.1

2. táblázat: Orbán Viktor vizsgált beszédeinek olvashatósági rangsora

Beszéd	Olvashatóság
2008	13.1
2018	13.1
2010	13.8
2009	13.9
2015	13.9
2017	15
2012	15.1
2013	15.7
2011	15.8
2014	16.3
2016	17.5

Nyelvi összetettségben és az olvashatóságban nem láthatunk különösebb eltéréseket. A szövegek hossza ugyan jelentős eltéréseket mutat egymástól, azonban nem látni semmilyen egyértelműen kirajzolódó mintázatot ezek mögött.

Visszatérő beszédelemek besorolása fókuszmotívumok szerint		
Vezetői kép	Liberális világrend	Migráció
Vezetői attitűd	Múltértelmezés és korszakváltás	Migráció
Identitásépítés	Geopolitika	
Eszmék harca	Unió és Európa	
Mintakövetés vagy mintaformálás		

Visszatérő beszédelemek jelenléte a beszédekben

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Identitásépítés	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Vezetés	-	X	X	X	X	X	X	-	-	-
Eszmék harca	X	X	X	X	-	X	X	-	-	-
Múltértelmezés és korszakváltás	-	X	X	X	X	X	-	-	-	-
Mintakövetés vagy mintaformálás	-	X	X	X	X	X	-	-	-	-
Geopolitika	-	X	X	X	X	-	-	-	-	X
Unió és Európa	X	X	X	X	X	-	X	X	X	-
Migráció	-	-	-	-	-	-	X	X	X	X

Identitásépítés

Az identitásépítés két legkönnyebben kimutatható eszközkészlete az *ők* és *mi* elhatárolására irányuló tételek, valamint az ellenségkép-konstruálás. E két elem dinamikáját és változó képleteit vizsgáltuk meg a beszédek szövegében.

Ők és mi			
Év	Ők	Mi	Példák a szövegből
2009	Baloldal (neoliberalizmus)	Jobboldal	“Szerintem az európai jobboldalnak az a feladata, hogy véget vessen a neoliberális pénzügyi körök által finanszírozott agresszív ideológiai kísérleteknek. Ha az ideológiai kísérlet lényegét össze akarom foglalni, akkor ez egy kisczarda antitézis: se Isten, se haza, se család. “
2010	Idealisták	Értékőrzők	“...az ideológiák valójában az értékek ellen hatottak az elmúlt néhány évtizedben. Ezért nekünk most nem rendszerré szervezett ideológiákra, hanem bizonyos elemi, erkölcsi értékek rehabilitálására van szükségünk...”

2011	Nyugat-Európa	Közép-Európa	“Közép-Európa összenövését is a látomásaink között említhetjük. Ha a közép-európai államok mindegyike, elsősorban most a visegrádi négy államról beszélünk, kellő időben fölismeri, hogy a most létrejövő új európai gazdasági korszaknak súlypontja nem Nyugaton lesz, hanem Közép-Európában, amit én erősen hiszek, akkor egy soha nem látott, szoros közép-európai együttműködés jöhet létre”
2012	Dogmatikus integrálók	Nemzetek reneszánszának szószólói	“...szembe kell nézni az európai nemzetek reneszánszával. A nemzeti érzés nemcsak a volt kommunista vagy a szovjet birodalomból kiszakadt országokban horgadt föl, hanem a hagyományos nyugati területeken is. Ma újra van angol, sőt skót nemzeti reneszánsz, ott van a nemzeti érzés megerősödése a hollandok vagy éppen a görögök szívében is.”
	Nyugat-Európa	Közép-Európa (a XX.sz. vesztese és bűnbakja)	“Közép-Európa kétségkívül a XX. század nagy vesztese volt. De nemcsak vesztese, hanem a nyugatiak szemében bűnbakja is.” “...a Nyugat eladta azt a szabadságot, ami nem is volt az övé, hanem a miénk volt.”
2013	Nagyhatalmak	Magyar nemzet	“A nagyhatalmak szándéka világos. Az a kérdés, hogy miután Magyarország nem nagyhatalom, vajon a mi törekvéseinkben van-e egy ugyanolyan állandó elem, mint amit az előbb a nagyhatalmak esetében azonosítottam. És nyugodtan mondhatom, hogy van. Nem más, mint ennek a nagyhatalmi törekvésnek való ellenállás.”

	Nem nemzeti kormányok	Nemzeti kormányok	„Ez jól mutatja, hogyha nem ideológiai szempontból beszélünk arról, hogy mikor vannak Magyarországnak nemzeti kormányai, hanem, mondjuk, a gazdasági számokból próbáljuk ezt megfejteni, akkor jól látható, hogy melyek azok az időszakok, amikor egyébként olyan kormányai vannak Magyarországnak, amelyek arra törekednek, hogy a nálunk megtermelt értékből minél több a mi hatáskörünkben maradjon, a miáltalunk fölhasznált értéként álljon rendelkezésre.”
2014	A liberális világrend őrzői	Rendszerépítők	„megkeressük, megpróbáljuk megtalálni a Nyugat-Európában elfogadott dogmáktól és ideológiáktól elszakadva, tőlük magunkat függetlenítve azt a közösség-szervezési formát, azt az új magyar államot, amely képes arra, hogy a mi közösségünket évtizedes távlatban versenyképessé tegye a nagy világversenyfutásban.”
2015	Migránsok	Európaiak/ magyarok	„Európa az európaiaké maradna. Ezt szeretnénk. Azért csak szeretnénk, mert ehhez a többiek szándéka is kell, de van valami, amit nem szeretnénk, hanem akarunk. Akarjuk, mert csak tőlünk függ: meg akarjuk őrizni a Magyarországot magyar országnak.”
	Baloldal	Nemzetiek	„míg a magyar baloldal 2004-ben a külhoni magyarok ellen uszított, ma tárt karokkal ölelné keblére az illegális bevándorlókat. Ezek az emberek, ezek a politikusok egész egyszerűen nem szeretik a magyarokat, és azért nem szeretik őket, mert magyarok.”

2016	Migránsok	Európaiak	„Márpedig a migráció a migránsok személyén keresztül testesül meg, ezért nekünk, bármennyire is együtt érzünk velük, és áldozatnak látjuk őket, a kerítésünknel meg kell őket állítani, és világossá kell tenni, hogy aki jogszerűtlenül lép be, azt a jogszabályok szerint börtönbe kell zárunk, vagy ki kell utasítanunk Magyarországról.”
2017	Muszlimizálók	keresztények	„És a harmadik fontos dolog, ami történik, pedig az, hogy most készítik elő Európát arra, hogy átadja a területét egy új, kevert, muszlimizált Európának. Ennek a politikának a tudatos, lépésről lépésre történő végrehajtását látjuk.”
	Kerítésbontók	Kerítésőrzők	„A magyarországi ellenzék ezzel szemben nyíltan hirdeti, hogy ők le fogják bontani a kerítést, és a bevándorlókat be fogják engedni az országba, egyet fognak érteni az Európába történő teljes és kötelező szétosztásával a migránsoknak.”
2018	A nyílt társadalom hívei	Keresztény alapokon nyugvó Európa	„Erre azt a választ adhatjuk, én legalábbis ott keresem a választ, hogy először is megtagadta a gyökereit, és egy keresztény alapokon nyugvó Európa helyett a nyílt társadalom Európáját építi. A keresztény Európában a munkának becsülete volt, az embernek méltósága volt, a férfi és a nő egyenlő volt, a család a nemzet alapja volt, a nemzet Európa alapja volt, az államok pedig garantálták a biztonságot.”

A neoliberalizmus mint vírus (2009)

Pregnáns ideológiai identitáskészlet jellemzi a 2009-es beszédet, egyetlen oppozíciós tengellyel, amely következetesen végigvonul a beszéden (bal-jobb tengely). Nem végez további ideológiai bontást, az európai baloldalt egy egységként kezeli, és az európai jobboldal esetén sem beszél irányzatokról, és egyetlen konkrét pártot sem említ. Bár a szereposztás világos, nem hagy kétséget afelől, hogy melyik oldal képviseli a negatív pólust Európa elmúlt évtizedében, mégsem képez egyértelmű bűnbakot a baloldalból, inkább áldozatként írja le, mely, miután történelmi küldetését teljesítette, kiüresedett, céltalanná vált, és elkövette azt a hibát, hogy megújulási kísérletei során magába fogadta a neoliberalizmus eszméit, ezáltal megfertőződött. A célkeresztben tehát valójában nem a baloldal, hanem a neoliberalizmus áll, és az európai jobboldal küldetése, hogy megtalálja e mótely ellenszerét. Orbán végig az európai jobboldal szószólójának beszédpozíciójából beszél, a hazai kihívásokat csak mint az európai problémahalmaz részproblémájaként pozicionálja.

A cselekvőképes értékmegőrző (2010)

A kétharmados győzelem után a potens vezető szemszögéből világítja meg Magyarország és a világ történeteit, és egy kis ideológiaellenességgel fűszerezve fogalmazza meg a teeendőket. Nincs erős oppozíciós keret, nincs kontrasztos ellenségkép, kevés az identifikációs szabad vegyérték, ami az erős és aktív társadalmi támogatottság fényében nem is meglepő.

A korszakváltás krónikása (2011)

Erőteljes közép-európai azonosságtudat jellemzi a beszéd narratíváját, melynek központi motívuma a korszakváltás. Szinte minden jelenséget a korszakváltás szemüvegén keresztül szemlél, és a korszakváltás magyarázóerejével operál az összes felvetett témánál, ugyanakkor ezúttal sincs markáns ellenségkép, az adósságteher/államadósság jelenik meg leküzdendő ellenfélként, amelynek szintje, ha átbillen egy ponton, dominószerű összeomlást eredményez. Nem kínál túl sok azonosulási pontot a beszéd, egyedül talán csak a változás, a világmozgás közös élménye nyújt némi kapcsolódási felületet.

A század vesztese (2012)

2012-ben még erősebben van jelen a közép-európai identifikáció, végig Közép-Európa nevében beszél, Közép-Európát egy egységként kezeli, és Nyugat-Európával szemben pozicionálja, kevés esetben emeli ki ebből az egységből Magyarországot. Közép-Európát a XX. század bűnbakjaként állítja be, mely egyben a század nagy vesztese is volt, de meggyőződése, hogy Közép-Európa lesz a kilábalás motorja. Megjelenik ugyanakkor a nemzetek reneszánszának víziója, mely a integráció dogmáját kezdi el szétfeszíteni. Továbbra is puha ellenségképekkel/ellenpontokkal operál a beszéd: Nyugat-Európa, dogmatikus integráció, államadósság.

Világnemzet (2013)

Közép-Európa mint ágens újra megjelenik ebben a beszédben, de csak az említés szintjén, a közép-európai identitáskonstrukció szinte teljesen eltűnik, helyét a nemzetvezetői, a szuverenitás őrzője, a rendszerépítő szerepkészlet veszi át. Ez kiegészül egyfajta nemzetegyesítő küldetéstudattal is, mely életre hívja a világnemzet fogalmi képletét, mely újra és újra felbukkan a további beszédekben. Brüsszel mint ellenségkép tovább szálkásodik, Orbán gyakorlatilag alkalmatlannak nyilvánítja az Uniót a válságkezelésre.

Az új világ (2014)

A beszéd végig azt sugallja, azt taglalja, hogy itt egy új világ születik, itt egy új Magyarország épül, és szélesre tárva ennek az új világnak a szimbolikus kapuit, mindenkit hívogat, akinek fontos a nemzet egysége és a közösségi értékek, és kész hozzájárulni egy sikeres ország, egy versenyképes nemzet létrehozásához. Igen szélesre nyitja az érzelmi azonosulás felületét. A beszéd jóval konfrontatívabb, mint az eddigiek. Jelen van a liberális világrend, mint az az ellenséges közeg, amely a rendszerépítés ellenszelét jelenti, és vissza akarja lökni az országot a korábbi pangás állapotába. A civilek ellen már frontális támadást intéz, ami a soft power elleni küzdelem nyitó etűdjét jelentette.

Ellenség a kapuknál (2015)

A migrációs narratíva megjelenésével egyszerre erősödik fel az európai és a magyar identitás, az ők és mi közötti határvonal még sosem volt ilyen határozott. Az újkori népvándorlás egy olyan konstrukció, melyben a migránsok (akik

elárasztanak) és az európai baloldal (mely támogatja az árasztást) egy platformra kerülnek, és tőlük kell megvédeni az európai kultúrát a Délről és Nyugatról érkező nyomás kettős szorításában. Tehát egy kultúravédő beszédpozíciót vesz fel, a védelem két dimenzióját nyitja meg:

- „azt szeretnénk, ha Európa az európaiaké maradna”
- „meg akarjuk őrizni a Magyarországot magyar országnak”

Összességében tehát egy erősen fenyegető képet ír le, és négy konkrét területet említ (multikulturalizmus, terrorizmus, munkanélküliség, bűnözés), ahol frontot kell nyitni ahhoz, hogy meg lehessen védeni az embereket – rögtön négy identifikációs slotot nyitva a hallgatóság számára.

Bizonytalanság és félelem (2016)

A 2016-os beszéd felépítése jóval kuszább és csapongóbb, mint a korábbiaké, néhány elindított szálnak nincs kifutása, némelyik pedig a semmiből bukkan elő, sok a beékelődő altéma. Ez azért is meglepő, mert alapvetően csak két fő tematikai gócpont vonul végig a szövegen (migráció és Unió), ezekből indulnak az érvelési szálak. Az emocionális gyújtópontja a szövegnek: a félelem. A félelem, amit a kiszámíthatatlanság és a bizonytalanság okoz. Tehát ami ellen küzdeni kell, az a bizonytalanság, és ha száműzni tudjuk a bizonytalanságot az európai életvilágból, akkor megszűnik a félelem. Ennek egyik módját Orbán a denacionalizálás felszámolásában látja, mert van, amivel szemben Brüsszel nem tud védelmet nyújtani, de a nemzetállamok igen. A beszéd azoknak nyújt azonosulási lehetőséget, akik biztonságra és stabilitásra vágynak, a mindennapi élet kiszámíthatósága a legfontosabb számukra (ők elég sokan vannak), és hisznek abban, hogy ezt leginkább saját államuk tudja biztosítani számukra.

Szövetség és népakarat (2017)

Az évtized elején meglehetősen puha ellenségképekkel operáltak a beszédek, és ahogy haladunk előre, annál konkrétabbak lettek, majd egyre összetettebb és markánsabb konstrukciók rajzolódtak ki, egészen merész elméletekkel megspékelve. 2017-re ez odáig fejlődik, hogy egy olyan szövetség kerül célkeresztbe, mely a brüsszeli bürokraták elitje és a Soros-birodalom között kötött, és legfőbb célja, hogy előkészítse Európát arra, hogy átadja a területét egy új, kevert, muszlimizált Európának. Ezzel a szándékkal az európai emberek véleményét állítja szembe (közvélemény-kutatási adatokkal alátámasztva), vagyis a népakaratra. De itt van egy változás: 2016-tól kezdődően már nem csak

a magyar nép akaratára (választott vezetőként ez adja magát), hanem az európai nép akaratára hivatkozik, az ő védelmükben lép fel; az elégedetlenek szószólója, az alternatív Európa hangja akar lenni.

A korszakalkotó (2018)

Orbán ismét egy megnyert választáson van túl, ugyanahhoz az identifikációs készlethez nyúl amihez 2014-ben, csak most nem rendszerépítésre hívja meg a választókat, hanem korszaképítésre. Meg is magyarázza, mit ért korszak alatt: „egy sajátos és jellemző kulturális közeg. (...) egy szellemi természetű rend”. Miután 2010-től az emberek kivehették a részüket egy új rendszer építéséből, majd 2014-től e rendszer stabilizálásából, ezúttal egy születőben lévő új korszak kialakításában vehetnek részt, mely olyan nagy célokat tartogat, amelyek korábban elérhetetlen távolságban voltak (Magyarország az öt legversenyképesebb ország közé tartozzon Európában, váljon energiatfüggetlenné stb.).

Vezetés

A vizionárius (2010)

Olyan vezető képe rajzolódik ki, aki mindennél fontosabbnak tartja, hogy egy megnyert választás után képes legyen kézzelfogható víziót nyújtani a választóknak, aki elsődleges feladatának tartja, hogy motiválja a lakosságot, arra, hogy energiákat mozgósítson. A hit redisztribúciójának képessége áll a vezetői kép középpontjában.

A cselekvőképes úttörő vezető (2011)

A múltértelmezés és a mintakövetés dimenziójában az rajzolódik ki, hogy Orbán mint vezető vissza akarja szerezni az autonóm cselekvés és kezdeményezés lehetőségét. Az ország száz év hátrálás után, már nem elszenvedni akarja a történelmet, hanem formálójá akar lenni, az általa felvázolt korszakváltás aktív részese kíván lenni, már nem mintakövető, hanem mintaadó akar lenni, az

átrendeződés nyertesévé akar válni, és ennek akkor látja esélyét, ha ő egy közép-európai integráció egyik főszereplője lehet (ld. Ők és mi táblázat/2011).

Az emberek hatalma (2012)

Miközben a korábbi beszédeiből csak indirekten lehetett következtetéseket levonni Orbán Viktor vezetői felfogásáról, a 2012-es beszédéből egy komplett vezetői krédót is kivonatolhatunk, méghozzá némi történeti levezetéssel fűszerezve, kettős opozíciós keretben. A beszéd egyik fő vonalát folytatva Közép-Európa és Nyugat-Európa szembeállításával fogalmazza meg, hogy „a hatalom személyes természetét illetően a közép-európaiak még jobb ösztönökkel rendelkeznek, mint a nyugatiak”, mert Nyugaton a jóléti rendszerek és a konjunktúra arra szocializálták a lakosságot, hogy nincs kiemelt jelentősége a vezetők szerepének, mert kormányok jönnek és mennek, de a fő irány marad, az elvek és intézmények garantálják a jólétet és a stabilitást. Tehát Orbán az elvek és intézmények primátusát állítja szembe a felelős vezetők szerepével, és egyértelműen ez utóbbi mellett teszi le a garast. Mindezt azzal indokolja, hogy Közép-Európában sokkal nagyobb a jelentősége annak, hogy ki kerül hatalomra, mert az egyik oldal romba dönti az országot, a másik meg rendbehozza.

A politikai felelősséget állítja érvelése középpontjába, az egyik végpont pedig az intézmények, a másik az emberek, és azt állítja, hogy ha leértékeljük a személyes döntések szerepét, és helyét az intézmények és elvek veszik át, akkor a hibás döntéseket nincs kin számonkérni, miután intézményeket és elveket nehéz felelősségre vonni. Ez a mentalitás felelőtlen cselekedetek hosszú sorához vezetett Európában (magát a válságot is ezzel okadatozza), és miután a felelősség kérdése elmosódik, az emberek elégedetlensége arctalan, alaktalan indulattá formálódik.

A politikai vezető hatalmát közvetlenül a népből vezeti le, a népakarat megtestesítőjeként írja le. Ezzel a toposszal azt állítja szembe, hogy a nyugati társadalmak nem a nép hatalmát, hanem az elveknek és intézményeknek a hatalmát valósítják meg. Magyarázattal is szolgál, hogy miért tesznek így: mert a Nyugat félelemvezérelt. A vezetőkhöz és a néphez fűződő viszonyát, mindmáig a II. világháborús tapasztalat határozza meg, ezért idegenkedik a küldetésstudattal rendelkező vezetőktől, és ezért zárja határozott korlátok közé a népakaratot.

A szuverén vezető (2013)

Implicit módon van jelen egy olyan vezetői szerepfelfogás, hogy a szuverén nemzetvezető célja nem is lehet más, mint ellenállni a nagyhatalmi törekvéseknek. A nagyhatalmak természetükből adódóan ki akarják terjeszteni a befolyásukat más országok erőforrásaira, és egy ország akkor lehet erős, ha ellen tud állni ennek, sőt maga próbálja meg kiterjeszteni a befolyását más országok erőforrásaira.

A provokatőr (2014)

Orbán Viktor beszédeiben mindig érzékelhető egy provokációs hajlam, egy tesztelő szándék, hogy felmérje, mire hogy reagál a szélesebb közönség, felmérje, meddig mehet el a szavak szintjén. Ez a jelenség ebben a beszédben éri el egyik zenitjét. A 2015-ös beszédben még vissza is utal arra, hogy nehéz volt olyan témát találnia, amely a 2014-ben magasra tett mércét megugorva versenyképes inzultus lehetne a mai nyugati főáram számára – felidézve ezzel az illiberális államról tett kijelentésének zajos fogadtatását. Jóval offenzívebben és karcosabban kritizálja az Uniót és a Nyugatot, mint bármelyik európai vezető, és ezzel alágyújt annak a kurucos hagyománynak, amely mindmáig markáns vonása a magyar „népléleknek”. Az inkriminált mondatok és gondolatok előtt – önmaga untelmanjaként – többnyire ő maga hívja fel a figyelmet arra, hogy szellemi értelemben blaszfémia, amit most ki fog fejteni, kellő hangsúlyt, kellő feszültséget kölcsönözve azoknak a beszédrészeknek, amelyeket ki akar emelni.

Áttetsző önbizalom (2015)

Bár a 2015-ös beszéd a korábbiaknál offenzívebb, hangneme lényegesen harciasabb és kategorikusabb, mégis jelen van – az argumentációs mezőben – egy bizonyos fokú bizonytalanság. A korábbi beszédekben Orbán Viktor végig ex cathedra beszél, alanyi kijelentéseket tesz, és többnyire nem érzi szükségét, hogy – saját érvein kívül – bármilyen külső támaszt keressen érveinek. Ebben a beszédben többször is előfordul, hogy tekintélyes emberek kijelentéseire támaszkodva fogalmazza meg véleményét, kutatási adatokat idéz, a befejező részben pedig a nemzeti konzultáció eredményeit citálva, az emberek válaszaira alapozva fogalmazza meg saját álláspontját. Ez arra utal, hogy a miniszterelnök nem teljesen van meggyőződve állításai kredibilitásáról vagy azok meggyőzőerejéről, ezért érzi úgy, hogy érdemes beiktatni külső hitelesítési tényezőket.

Eszmék harca

Centrumban az erő (2009)

Mint ahogy azt már kifejtettük, ebben a beszédben végig egyetlen oppozíciós tengelyt állít fel, és nem végez további ideológiai bontást, egyetlen konkrét pártot sem említ. Egy lineáris leágazása van ennek konstrukciónak: külön tárgyalja a hazai baloldal és jobboldal szerepét. Azt állítja, hogy hazai viszonylatban a baloldal kudarca politikai és gazdasági válságot, ez pedig vákuumot eredményezett, és életre hívott két szélsőséget: a liberális baloldalt és a szélsőjobboldalt. Megjelenik tehát a centrális erőter tételle, amelyet ezúttal nem fejt ki, és nem bontja ki ennek stratégiai konzekvenciáit, de tudjuk, hogy ez a tétel alapjaiban határozza meg a következő egy évtized hazai pártpolitikai mozgásirányát.

Arccal az ideológiáknak (2010)

Orbán Viktor gondolkodásában általánosságban is jelen van egyfajta ideológiaellenes attitűd, és ennek egyik szelíd megnyilvánulása, amikor szembeállítja az értékeket az ideológiákkal, és azt állítja, hogy a Nyugat hanyatlásának oka, hogy az ideológiák az értékek ellen hatottak, és az ázsiai országok felemelkedése azzal magyarázható, hogy azok ragaszkodtak bizonyos alapértékekhez.

A jóléti államnak befellegzett (2011)

Nincs erős ideológiai zsánere a 2011-es szövegnek, a fogyasztási versenyen alapuló jóléti társadalmat temeti, az államelvű nemzeti gazdaságépítés alternatíváját, a munkaalapú társadalom koncepcióját állítja vele szembe. Ugyanakkor a koncepció nincs kibontva, csak annyit tudunk meg róla, hogy az erős állam elengedhetetlen előfeltétele. Maga Orbán is óvatosságra int a jövőre vonatkozó elképzeléseket illetően, mivel még nem látható, hogy a most letűnt korszak után milyen irányba indul el a világ.

Állam és nemzet (2012)

Erős motívuma a beszédnek a liberális piacelvűség elleni vádbeszéd, aminek megágyaztak a világválság akkori hullámverései a mediterráneumban, és az ezzel kapcsolatos negatív kilátások okozta európai klíma. A piac mindenhatóságába vetett hitet kárhoztatja a reálgazdaság tönkretételéért, a spekulánsok elszabadulásáért. Állam és piac viszonyának teljes újragondolását vetíti előre; a nemzetek reneszánsza ezen a ponton kapcsolódik össze az erős állam szükségével, és együtt válnak – az orbáni logika szerint – a válság megoldókulcsává.

Az illiberális állam (2014)

Ebben a beszédben hangzott el Orbán ominózus kijelentése, miszerint illiberális államot épít. A kijelentés nagy karriert futott be, szélteben-hosszában bejárta világsajtót, feltehetően a miniszterelnök legtöbbet idézett mondata volt az elmúlt tíz évben. Ez azért is érdekes, mert Orbán feltehetően nem a Zakaria²-féle értelemben használta a fogalmat, ez kiderül a szűk kontextusból és az utólagos nyilatkozatokból. Orbán olyan államot akar, amelyben az emberek személyes érdeke és a közösség a nemzet érdekével szoros összefüggésben áll, és a nemzet nem pusztán egyének halmaza. Ez még nyilván nem illiberális alapállás – ettől akár még komunitárius is lehetne –, ráadásul ehhez még hozzáteszi, hogy a kereszténység, a szabadság, az emberi jogok értékeit tiszteletben tartó államszerveződést akar. Paradox módon, ha nem is akart a Zakaria³-féle államértelmezés mentén érvelni, a beszéd egésze mégiscsak szépen körbetáncolja ezt az értelmezést, és a rendszerépítés elvi tételeivel és praxisával szépen rácsúszik a közismert értelemben vett illiberális államépítés ösvényére.

A nemzetromboló baloldal (2015)

Erőteljes támadást indít a baloldal ellen a 2015-ös beszéd, az európai baloldal bevándorlókkal kapcsolatos álláspontjának egyetlen mozgatórugóját abban látja, hogy a beáramlás segítségével meggyengíthetik és felszámolhatják a nemzeti kereteket. A magyar baloldalt pedig egyenesen azzal vádolja meg, hogy nem szereti a magyarokat – „azért nem szeretik őket, mert magyarok”.

² Fareed Zakaria: The Rise of Illiberal Democracy, in Foreign Affairs, 1997

³ Fareed Zakaria: The Rise of Illiberal Democracy, in Foreign Affairs, 1997

Múltértelmezés és korszakváltás

Történeti merítés									
2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
10 év	10 év	100 év	70 év	95 év	95 év	-	-	-	-

A piac mitológiájának varázstalanítása (2009)

Bár már a 2008-as beszédében megpendíti a korszakváltás húrjait, 2009-ben ez a téma képezi a beszéd nyitányát, egyfajta ugródeszkát szolgáltatva a hangsúlyosan ideológiai alapozású, kétosztatú (jobb/bal) fejtegetésnek. A letűnt korszak a piac misztikumának bővületében telt, de az új korszakról nem sokat tudunk meg azon kívül, hogy ez egy jobboldali korszak lesz, és a változások epicentruma Európában lesz.

Az állam nevében (2010)

A 2010-es narratívát relatív jelcentrikusság jellemzi, a megszokott visszatekintés „csak” tíz évre nyúlik vissza, érvrendszerében a világválság által vert hullámokat lovagolja meg, azt állítva, hogy a válságba került kapitalizmust az államok mentették meg. A piac nem volt képes az önszabályozásra, és ha a politikusok nem avatkoznak be, akkor sorra dőltek volna be a gazdasági szereplők. A világválságot egy szívinfarktuszerű sokkhoz hasonlítja, mely reményt ad a rendszer újragondolására.

Korszakváltunk, tehát vagyunk (2011)

A korszakváltás tézise a beszéd legdominánsabb eleme, az érvelés komoly történeti merítéssel operál, száz évig is visszamegy, hogy kellő alapozást nyújtson a változás értelmének és irányának megvilágításához. Azt vizionálja, hogy az előző korszak – mely a szabadpiacon és a fogyasztási versenyen alapult – össze fog omlani (az összeomlás oka az adósságválság spirálja), és az új korszak az állam megerősödését és a nemzetek reneszánszát fogja elhozni. Az európai szintén azt jóslja, hogy az új korszakban a kontinens növekedési súlypontja nem Nyugaton lesz, hanem Közép-Európában. Magyarország már kifelé tart a veszélyzónából, és a kétharmados forradalom nem más, mint a magyar nép válaszreakciója a korszakváltásra.

Korszakváltás készenléti módban (2012)

A korszakváltás narratívája standby üzemmódba kerül ebben a beszédben, viszont a történeti merítés itt is jelentős, leginkább az uniós diagnózisban, és a válság természetét taglaló részre jellemző a vázlatos, de határozott történeti keretezés.

A negyedik világrendszerváltás (2013)

2013-ban ismét visszatér a korszakváltás motívuma, de már nem gazdasági aspektusból, hanem a világrend felől közelít, és nagytotálban mutatja be a XX. század nagy korszakváltásait (1918, 1945, 1990), és beemeli melléjük 2008-at mint azokhoz mérhető globális változást. A negyedik nagy átrendeződés megkérdőjelezi Európa szerepét a világban, elsősorban azért, mert az Unió intézményrendszere alkalmatlan arra, hogy megfelelő válaszokat adjon a válság kihívásaira. A megoldóképlet ismét a nemzetek Európája.

Rendszerváltás 2.0 (2014)

A történeti merítésünk ismét 95 év, ugyanis a miniszterelnök megismételte a XX. század korszakváltásainak előző évben ismertetett szemléjét, rangban melléjük emelve a 2008-as világválságot, de ezúttal nemcsak beemeli 2008-at a világrendszerváltások körébe, de arra is kísérletet tesz, hogy újraértelmezze a rendszerváltás szerepét (lefokozva azt), és új referenciapontként a 2008-as korszakváltást léptesse elő. Ez nem kevesebbet jelent, minthogy a miniszterelnök a 2008 utáni váltást inkább tartja rendszerváltásnak, mint az 1990-es fordulatot – gazdasági értelemben mindenképp.

Mintakövetés vagy mintaformálás

Fontos választóvonal a hazai belpolitikában⁴, hogy a pártok hogyan gondolkodnak a Nyugatról, a nyugati mintákról. Ez a vita már csaknem 150 éve zajlik, különböző mintázatot öltve: keressünk külső igazodási pontokat, vagy járjunk a magunk útján, keressük meg a magyar utat. Teljesen világos, hogy ebben a vonatkozásban a magyar ellenzéki és kormánypártok melyik oldalon állnak, de lássuk, mit olvashatunk ki a tusnádfürdői beszédekből Orbán motivációit illetően.

Az értékek rehabilitációja (2010)

A 2010-es beszédben nincsenek olyan kitételek, melyek a mintakövetés vagy mintaformálás dilemmáját explicit módon vetnék fel, de tisztán kimutatható, hogy a miniszterelnök távolodik a nyugati orientációtól, és nem hagy kétséget afelől, hogy mintaértékűnek tekint olyan országokat is, mint Kína vagy India, melyek rohamos gyorsasággal emelkednek föl, és sikerüket abban látja, hogy ragaszkodtak bizonyos értékekhez, szemben a Nyugattal, ahol az ideológiák az értékek ellen dolgoztak. Később ez az orientációeltolódás újabb és újabb elemmel bővül, és bizonyos pontokon szintet lép.

Mintakövetőből mintaadó (2011)

2011-ben megjelenik a beszédben a mintakövetés és mintaformálás konkrét dilemmája, Orbán egészen Széchenyi-ig vezeti vissza azt a reflexet, miszerint a nyugati megoldásokat kell megérteni és átültetni, és akkor Magyarország megfelelő pályára áll. Csakhogy Orbán értelmezése szerint a Nyugat is mozgásban van, változik – eleve nem könnyű lekövetni –, ráadásul jelenleg válságban van, nem mutathat példát, sőt leginkább rossz példát mutathat, mi több, a jelenlegi felállásban leginkább mi mutathatunk példát. És meg is nevez néhány olyan intézkedést a miniszterelnök, melyet a Nyugat vett át tőlünk (médiatörvény, bankadó nyugdíjrendszer visszavétele).

⁴ Lásd bővebben: Csizmadia Ervin: A tusnádfürdői ív (<http://www.meltanyossag.hu/node/2422>)

A magyar út (2012)

Felidézi a rendszerváltás alaptételét, miszerint ha sikerül mindent úgy csinálnunk, mint a Nyugat, akkor irányt fogunk, és minden jó lesz. Ebben a felállásban a pártverseny egy „ki tud többet a Nyugatról” vetélkedővé degradálódik, és aki nyugatiasabb politikát tud folytatni, az teszi sikeresebbé az országot. Csakhogy – Orbán szerint – ezt az ösvényt eltorlaszolta az a tény, hogy a nyugat súlyos válságban van, ezért nincs kit követni, nincs kit utánozni.

Abban tér el a 2011-es és a 2012-es mintakövetés-interpretáció, hogy miközben 2011-ben a mintaadás lehetőségét lebentí fel, tehát annak esélyét, hogy mintakövetőből mintaadó országgá avanzsál Magyarország, 2012-ben már az intellektuális szabadságra helyezi a hangsúlyt, ami abból fakad, hogy a Nyugat válsága miatt megszűnik a mintakövetés lehetősége. Felsejlik tehát a magyar út keresésének esélye és szükségszerűsége, amivel leváltható a mintakövetés több mint másfél évszázados reflexe – egy másik másfél évszázados reflexre.

A rendszerépítés (2013)

Már túllép a magyar útkeresés elvi szükségszerűségének hangoztatásán, és a rendszerépítés elvi és gyakorlati keretrendszerét vázolja, sorolva a tárgykörbe tartozó konkrét intézkedéseket (alkotmányozás, államadósság-csökkentés, demográfiai program, nemzeti tőke megerősítése, közmunkaprogram, szektorális adók stb.). A rendszerépítést a válságkezelés alternatívájaként pozicionálja. Olyan rendszert akar (1990 után kellett volna, de nem sikerült), amely az erőforrásai fölött maga rendelkezik.

Modellkeresés (2014)

Szintet lép a rendszerépítés narratívája, a beszéd vázolja a modellkeresés dilemmáit, egyszersmind egyértelművé válik a szakítás a nyugati mintával (liberális demokrácia), és megnevezi a formálódó állammodellt is: a munkalapú állam. A munkalapú állam fogalma nem először kerül elő a beszédekben de eddig modellértéke nem volt nyilvánvaló. Ezúttal sem bontja ki a modell részleteit, ugyanakkor azt megtudjuk, hogy nem „liberális természetű”, és kapunk fogódzókat a tekintetben, hogy miért nem az. Szerinte a liberális társadalomszervezés arra az alaptételre épül, hogy mindent szabad

megcselekednünk, ami a másik szabadságát nem sérti; és ezzel az a baj, hogy nincs pontosan lefektetve, hogy hol van a másik szabadságának határvonala. Ezért azt, hogy hol húzódik ez a határ vonal mindig az erősebb fél dönti el. Ezzel szemben a munkaalapú társadalom alaptétele, hogy amit nem akarsz, hogy veled cselekedjenek, te se tedd azt másokkal.

Geopolitika

Kényszer és ütközőzóna (2010)

Európa és Oroszország gazdasági közeledését kényszerpályaként írja le (ld. Unió és Európa/2010), és arra figyelmeztet, hogy csak akkor kerülhetjük el azt, hogy politikai játéktérre váljon a régiónk, ha a korábbinál jóval szorosabbra fűzi kapcsolatrendszerét a közép-európai térség, markánsan képviselve az egyeztetett érderendszerét. A közép-európai együttműködés víziójában még odáig is elmegy, hogy közép-európai fejlesztési bank létrehozását vetíti előre.

Az úttörő Közép-Európa (2011)

A következő évben Orbán továbbra is a közép-európai keretben gondolkodik, de egy picit emeli a tétet, úttörő szerepet szán a térségnek, mivel a Nyugat válságban van, és nincs kész válasza a válság kihívásaira, Közép-Európa lehet az a tényező, amelyik utat talál és mutat (ld. Mintakövetés vagy mintaformálás táblázat/11). Orbán abban hisz, hogy a most kialakuló új európai gazdasági korszakban soha nem látott, szoros gazdasági együttműködés alakul ki Közép-Európában.

Sikerzóna (2012)

Ismét felbukkan a – 2011-ben jegelt – orosz-nyitás tematika, de most nem a kontinentális versenyben realizálható komparatív előnyeit hangsúlyozza, hanem Európa és az USA megromlott kapcsolatrendszeréből indul ki, és azt állítja, hogy az erőforrás-bevonás kényszere viszi Európát közelebb Oroszországhoz. Közép-Európa ismét piedesztálon találja magát, sikerzónaként van beállítva. Orbán

narratívájában a sikeres válságkezelőket (Közép-Európa) az eladósodottság mértéke választja el a sikertelenektől (Nyugat-Európa), akik az eladósodottság növelésének ódiomát vállalva kezelik a válságot. A magyar erőfeszítések célja tehát, bekerülni a közép-európai sikerzónába.

Centrum-periféria (2013)

A geopolitikai megközelítés ezúttal a szuverenitás centrum-periféria aspektusából való interpretációjában érhető tetten. Orbán felfogása szerint minden olyan államnak, amely nem nagyhatalom, egyetlen célja lehet csak, hatékonyan ellenállni a nagyhatalmi törekvéseknek, tehát vissza kell nyerni, illetve meg kell őrizni saját erőforrásai feletti befolyást.

Közép-Európa-építés (2018)

Orbán Közép-Európa-koncepciója újult erővel tér vissza a kényszernyugdíjazásból, ráadásul a lelkes térségi elképzelések egy közbülső lépcsőfokkal bővültek: a Kárpát-medence felépítésével, ami alatt Orbán a szomszédokkal való szorosabb kapcsolat mélyreható kiépítését érti (az úthálózat, a haderőfejlesztés, az energiahálózat és a befektetések szintjén képzelel el), tehát egy soha nem láttott mélységű szomszédságpolitikára tesz javaslatot.

Unió és Európa

A korszakváltás epicentruma (2009)

A 2009-es beszédben Európa kifejezetten pozitív színben tűnik fel, szembeállítva a kompetitív térségek jelenségeivel (hagyománybontó elnököt választó Amerika; expanziós Oroszország; felemelkedő Ázsia), azt állítja, hogy Európa a korszakváltás motorja lehet. A beszéd során azonban Európa nem ágens, csak terep, egy válságtérség, mely nem folytathatja az útját azon a vágányon, amelyen eddig haladt, de éppen ezért a globális változások kiindulópontja lehet, és ennek csak az európai jobboldal lehet a mozgatórugója.

Nyitás vagy hanyatlás (2010)

Európa a világ nagy erőközpontjai mögé sorolódott – állítja a 2010-es beszéd –, és a süllyedése csak úgy állítható meg, hogy kiterjeszti gazdasági erőterét, és kiegyezik Oroszországgal. A globális versenyképesség dimenziójában érvel amellet, hogy a mostaninál jóval magasabbra kell emelni a gazdasági együttműködés szintjét, erre a közös keresztény gyökerek teremtenek megfelelő alapokat. Ez volt a keleti nyitás nyitó tétele, miszerint Európának nincs valódi mozgástere, vagy integrálja valamilyen szinten az orosz piacot, vagy menthetetlenül lemarad. Későbbiekben a Nyugattal való konfrontáció tovább lökte, az orosz geopolitikai érdekek pedig tovább húzták az orosz–magyar közeledés szekerét a keleti nyitás nyomvonalán.

Válság és súlypont (2011)

A 2011-es beszédben a kettéosztott Európa képe jelenik meg, az egyik oldalon Nyugat- és Dél-Európa, mely nem találja a választ a válság kihívásaira, sőt az adósságteher-spirál még tovább löki a lejtőn. A másik oldalon Közép-Európa, mely egy soha nem látott gazdasági együttműködés előtt áll, és az új korszak Európájának gazdasági súlypontja lehet. Már a 2008-as válság előtt is Közép-Európa produkálta messze a legjobb növekedést az Európai Unióban, ehhez akkor Magyarország nem tudott sokat hozzátenni, de most már erősebb az ország, és hozzá tudja tenni a maga részét az európai súlyponteltolódáshoz.

Nemzetek Európája (2012)

A 2012-es beszédben Orbán Viktor hitet tesz a nemzetek Európája mellett, és kárhoztatja az Unió dogmává merevedő integrációs kényszerét. Felidézi az EU evolúcióját, melyet történelmi hibák sorozataként világít meg, három evolúciós hibát említ, ebből az utolsó, az eurózóna – nem megfelelően előkészített – bevezetése vezetett a válságig.

A nemzeti válaszok (2013)

A nemzetek Európája tematika újabb lökést kap: a nemzetek szerepét állítja szembe az uniós intézmények súlyával, és azt állítja, hogy a válságból csak a nemzetek vezethetik ki Európát. A XX. század negyedik nagy átrendeződésének eredményeképpen Európa status quója megkérdőjeleződik; az hogy a mostani krízis megmarad-e egy rövid válságperiódusnak, vagy tartós hanyatló szakaszba lép be a kontinens, attól függ, hogy a nemzetek képesek lesznek-e válaszokat

megfogalmazni az éppen aktuális világhatalmi korszakváltás által támasztott kihívásokra. A 2012-ben megfogalmazott Európa-kép (kettészakadt Európa: Nyugat- és Közép-) még jelen van a beszédben, de a közép-európai identifikáció és elbeszélői pozíció már határozottan halványodik, és ezzel párhuzamosan már a nemzetek lépnek elő Európa lehetséges megmentőjévé (átvéve ezzel Közép-Európa helyét), mondván, hogy „a sikeres európai válasz a sikeres nemzeti válaszok összességét jelentheti majd”.

Siker, béke és jólét (2015)

Erősödik az európai identitás (a népvándorlás ellenpontjaként), a beszédben több helyütt is hitet tesz az európai értékek és az Unió mellett, kijelenti, hogy az EU úgy, ahogy van, önmagában egy nagyszerű siker, mert békét, jólétet és fejlődést hozott (ez elég éles váltás a korábbi beszédek Európa-képéhez képest). Többször hangsúlyozza, hogy Magyarország erős Unióban érdekelt, csak hogy mást gondol erős EU alatt, mint a regnáló európai elit. Az Európai Egyesült Államok vízióját egyenesen őrületségnek nevezi.

Az európai álom (2016)

Az Unióról szóló helyzetképet az európai álom toposzával indítja, melynek ígérete így hangzik: ha betartod a törvényeket, tiszteled a szüleidet, rendesen elvégzed az iskoláidat, és szorgalmasan dolgozol, biztosan előrébb fogsz jutni, messzebbre jutsz, jobban fogsz élni, mint a szüleid. Orbán szerint ez az ígéret, az európai élet ígérete megrendült, elveszett. Ezt a tételt egy logikai sor kifejtése helyezi keretbe: az európai álom megrendülése a gazdasági válság eredménye, a megrendülés az elitválságot váltott ki, az elitválság pedig a demokrácia válságává formálódott. Az elitválság jeleit a radikális mozgalmak, populisták térnyerésében látja, a demokrácia válsága pedig abból ered, hogy az emberek jelentősen mást szeretnének, mint amit az éltek javasolnak.

Tüzelőállás (2018)

Az Uniós tematikához érve a beszéd meglehetősen sok célpontra tüzel, célkeresztbe kerül az Európai Bizottság, a migránsok/muszlimok, Soros, a liberális demokrácia (mely szerinte nem-demokráciává fejlődött). Ezzel a beszéddel Orbán ráfordult az EP-választási kampányra, tüzelőállásba helyezkedett, és

nyilvánvalóvá tette, hogy feltett szándéka, hogy a bevándorlást tegye a kampány fő témájává, amihez társat is talál majd a másik oldalról.

Migráció

Az újkori népvándorlás (2015)

A korábbi beszédekben a korszakváltás motívuma sokszor kiemelkedett a többi tematikai gócpont közül, és rendezőelvévé vált a beszédek szerkezetének. 2015-től a migrációs tematika veszi át a helyét, de jóval dominánsabb formában. Ebben a beszédben minden témát a migráció lencséjén keresztül mutat be, minden érv, minden gondolat ennek van alárendelve. A "újkori népvándorlás" kiszorított minden olyan témát és megközelítést, ami nem ezt a narratívát erősíti. A bevándorlást habozás nélkül köti össze a terrorizmus, a bűnözés és a munkanélküliség kérdéskörével. A migrációt civilizációs kihívásnak tekinti, korszakos sorskérdésnek állítja be, olyan jelenségként, melyben megmutatkozik a nagyvilág jelenének lényegi karaktere. Kerüli a migráció etnikai vagy vallási megközelítésének ingoványos talaját, és kulturális alapon közelít, ezen az alapon húzza meg a határt az európai és az eltérő kultúrájú népek között.

Gyilkos migráció (2016)

A migráció témáját egy – kormány által megrendelt – teljes Európára kiterjedő közvélemény- kutatás eredményeinek ismertetésével indítja, mely voltaképpen azt igazolja, hogy az európai emberek osztják azokat az állításokat, melyeket az előző évi beszédében a miniszterelnök megfogalmazott: a bűnözés, a terrorizmus növekedése és a migráció között egyenes összefüggés van; a bevándorlás megváltoztatja az adott ország kultúráját.

Megpróbál a bevándorlás humanista aspektusára is reagálni, különbséget téve migráns és migráció között. A migránsról mint egyénről elismeri, hogy inkább áldozat, aki menekül valahonnan, a migráció viszont „megöl bennünket”, ezért hiába érez velük együtt, meg kell állítani őket. A migrációra ebben a beszédben rendkívül problémaorientáltan tekint, geopolitikai szempontból exponálja a problémát. Az igazi áradatra középtávon a Fekete-Afrikából számít, ezért, az észak-afrikai országokkal kapcsolatos külpolitikai gyakorlatból számítani kell az

ideológiai hangolást (el kell felejteni a demokráciaexportot), és a stabilitásra kell törekedni, hogy újra betölthesse Európa védelmi zónájának szerepét.

Muszlimizáció (2017)

2017-ben ismét kitér az évenkénti – egész Európára kiterjedő – felmérés eredményeire, amivel ezúttal is közös platformra hozza saját álláspontját az európai emberek véleményével. Ismét sorskérdésként exponálja a migráció témakörét (Az európaiaké marad-e Európa? Magyarország a magyarok országa lesz-e?), de a megszokott kulturális distinkcióhoz, ezúttal már vallási megközelítés is társul, nem is puha formában: muszlimizációról beszél, a muszlim lakosság gyarapodási potenciáljára utal indirekten. Van persze annak jelentősége, hogy a migránsok kapnak egy vallási köntösöt, de itt már nem ők vannak a célkeresztben, ők már csak eszközök, egy terv részei, mégpedig a Soros-terv eszközei.

Bevándorlás-választás (2018)

A migrációs narratíva messze nem uralja annyira a 2018-as beszédet, mint az előző hármat, de végig üzemi hőmérsékleten van tartva, szinte minden témánál feltűnik, még ha csak egy félmondat erejéig is. Aztán az EP-választásról szóló szakaszban ismét főszerepet kap, ugyanis Orbán egyértelművé teszi, a választásnak a bevándorlásról kell szólnia. Nyilvánvalóan Orbánnak az áll érdekében, hogy az EP-választás egy összeurópai népszavazássá avanzsáljon. A sikeres népszavazástól pedig elítváltást, valamint a Soros-terv elakadását várja. Arra nem tér ki, hogy ezt milyen összetételű választási eredmény biztosítaná.

Összegzés

A fordító

Orbán Viktor újra meg újra lefordítja a világot saját közönségének; lefordítja saját nyelvére, saját életviszonyaiba illeszti a világ történéseit. Érzékletes, hétköznapi metaforákon, nem ritkán elnyújtott allegóriákon keresztül teszi befogadhatóvá a jelenségeket. Sokszor jelentős egyszerűsítésekkel él, olykor viszont meglehetősen elméleti igényű és bonyolult okfejtésekbe is belemegy, de mindig megmarad a

közérthetőség nyelvi szintjén, és az elvontabb folyamat ismertetésekor a jelenségeket mindig becsatornázza a hétköznapi ember mindennapi életvilágába, hogy a hallgató azt érezze, hogy a távoli, bonyolult események is közvetlenül kihatnak az ő életére.

Bár a tusnádfürdői beszédek egy valódi szabadegyetemi expozé hatását keltik, tulajdonképpen értelmiségi előadásnak álcázott identifikációs programbeszédek ezek, melyek azzal az igénnyel készültek, hogy történeti és világpolitikai érvekkel megtámasztva elmagyarázzák, hogy ami az elkövetkezőkben történni fog, az miért történik, és miért úgy történik majd, ahogy történni fog. És ez az egyik ok, amiért érdemes kiemelt figyelmet fordítani a mindenkori tusnádfürdői beszédeknek, mert az itt megfogalmazott elvi hitvallás szinte mindig politikai cselekvéssé formálódik, döntések, intézkedések következnek belőle. Visszatekintve pontosan detektálható (bár a beszédek referenciális szintjét nem vizsgáltuk), hogy melyik kijelentés vagy gondolatmenet később milyen kormányzati döntést vont maga után, milyen irányváltást eredményezett. A másik ok, hogy Orbán beszédei közül – a hely szelleme, a szabadegyetemi keretek vagy épp a beszéd targetálása miatt – ezek a legkötetlenebb beszédek, ezekben beszél leginkább azokról a témákról, amelyek érdeklik, ezáltal ezek a szövegek képezik a leghitelesebb lenyomatát a miniszterelnök gondolkodásmódjának.

Orbán Viktor sikerének egyik legfontosabb komponense, hogy megtanult a nép nyelvén beszélni, olyan regiszteren és olyan nyelvi eszközökkel, hogy azt a saját tábor politikai és szellemi elitje se érezze kínosnak vagy vállalhatatlannak, ezáltal biztosítva azt, hogy ők is megtanulják és alkalmazzák ezt a nyelvet (vagy legalábbis megpróbálják), közös nyelvpolitikai tábort alkotva ezáltal.

Storytelling

Persze az sem mindegy, hogy ezen a közös nyelven mit konstruál, mit közvetít a választók felé. A válasz egyszerű: történeteket⁵. Az üzleti világban sokáig Steve Jobsot tartották a prezentáció királyának, elemzések, könyvek, kurzusok

⁵ Lásd bővebben: Novák Zoltán: Orbán legend. In. A Történelem fortélyai, L' Harmattan, 2017, Budapest

foglalkoztak technikájával, előadásainak hatásmechanizmusával. Tehát ha Steve Jobs volt a prezentáció királya, ennek analógiájára kijelenthetjük, hogy akkor Orbán Viktor a storytelling⁶ koronázatlan királya. Orbán és a mögötte álló stáb nagy hangsúlyt fektet arra, hogy történetekkel kommunikáljon. Márpedig a választópolgár a politikát a történeteken keresztül érzékeli, hősöket vagy antihősöket keres, akikkel azonosulni tud, akiket szerethet vagy gyűlölhet, akiktől irtózhat, vagy akikért rajonghat. A sikeres politika teljes eszköztársa a politikai marketingkommunikáció, a brandépítés, a pozicionálás, a targetálás, a tematizáció, a keretezés mind-mind azt szolgálja, hogy a választópolgár előtt egy kerek történetté álljon össze a politikai cselekvés.

A tusnádfürdői beszédek széles hallgatósága észre sem veszi, hogy hagyományos történetmesélés zajlik, úgy tűnik, mintha egy vezető, a szokásosnál kötetlenebb formában, megosztaná a híveivel, hogy mit gondol a világban zajló eseményekről s folyamatokról, és hogy szerintek ezekre hogyan kell reagálni. Eközben viszont kerek (vagy kerekedő) történeteket kap a közönség, melyben van jó és rossz, van egy leküzdendő akadály, és mindig felsejlik a pozitív végkifejlet vagy annak lehetősége. Hatalmas fegyvertény, hogy Orbán és stábjában képes történetekben gondolkodni, és minden politikai aktust történetbe csomagolva továbbítani a választók felé.

Vátesz vagy múltidéző

Ezeket a történeteket ugyanakkor szinte sosem lengi körül a jelenidejűség diszkrét bája. Jelentős terjedelmet és érvelési apparátust vonultatnak fel a beszédek, hogy a megfogalmazott állítások és elképzelések megfelelő történeti keretezést kapjanak. Nem egyszer száz évet visszaugorva kezdi mondandóját Orbán, ami azért érdekes mert deklaráltan a jövőről kíván beszélni évről évre a szabadegyetem pódiumán. Ha megvizsgáljuk a jövőről és a múltból szóló szövegrészek arányát, akkor az találjuk, hogy ez megközelítőleg tíz az egyhez, a múlt javára.

Ezt az ellentmondást épp a miniszterelnök oldja fel egy szemléletes metaforával: „Hajlamosak vagyunk úgy elképzelni a jövőt, pontosabban a jövő megismerését,

⁶ Az üzleti marketing és a brandépítés egyik felkapott irányzata

mint ahogy azt az ismeretlen felé hajózó hajóskapitányok teszik: állunk a hajó orrában, távcső a kezünkben, és fürkésszük az ismeretlen partokat, azé lesz az elsőség, az jut a jövő ismeretének birtokába először, akinek élesebb a szeme, vagy jobb a távcsöve. (...) Érdemesebb úgy elképzelni a jövőt, ahogy az evezősök haladnak a versenyeken, a regattán: háttal ülve a menetiránynak. Csak azt látjuk, ami már mögöttünk van, és azt, ami éppen a látókörünkbe kerül. A hajó orrát aszerint kell irányítanunk a jövő felé, ahogy a part kibontakozik a szemünk előtt, abból kell megfejteni a jövőt, amit már ismerünk, vagyis a jövőről való gondolkodás nem távolba néző verseny, inkább a múlt megértésének a versenye." De nyilvánvalóan nem csak ez az oka a történeti keretezésének, ez kölcsönöz hitelességet a jelenre, illetve a jövőre vonatkozó megállapításoknak, megalapozottabbnak és átgondoltabbnak tűnik egy állítás, ha az meg van támogatva egy történeti levezetéssel, nem melleleg így formálható legkönnyebben történetté a politikai állítás vagy cselekvés is.

Mindazonáltal az obligát múltidézés messze túlmutat a praktikus szempontokon. Orbán tényleg háttal ülve kormányoz, és a múltértelmezés/-újraértelmezés mindenre kihat (szimbolikus térkezelés, utcanévek, felújítások, intézménynevek, alkotmányozás, törvénykezés, kultúrafinanszírozás stb.), és a jobboldal igyekszik minden területen a saját múltértelmezését dominánssá tenni, és ezt erős ellentételezés (felkínált alternatív múltértelmezés) hiányában sikeresen teszi. Komoly fegyvertény a kormányoldal kezében, hogy nemcsak a nyelvet, de a múltat is uralja.

A korszakváltó rendszerváltó

Korszakváltás – mintaformálás – vezetői karakter

Orbán gondolkodásmódjának súlypontjait hihetetlenül jól példázza, ahogy a történelmi korszakváltásokról gondolkodik. Az elmúlt száz évben három korszakváltást azonosít: 1918-at, 1945-öt és az 1989-es fordulatot (e három korszakhatár értelmezésére több beszédében is kitér). Ezek mellé emeli be 2008-at, a világválság kitörésének évét. Egészen a kétezres évek végéig Orbán a rendszerváltást tartotta referenciapontnak, már csak azért is, mert részese volt, ezáltal része volt az orbáni imáznak a rendszerváltó politikus ázsiója. A következő évtized közepére már jelentősebb korszakváltásnak ítéli 2008-at, mint a rendszerváltást, megemelve annak jelentőségét, és halványítva a rendszerváltás

szerepét. Ebben az újraértelmezésben eljut odáig, hogy már 2008-at tekinti igazodási pontnak, és azért tartja nagyobb horderejű korszakhatárnak a világválságot, mert úgy látja, hogy a rendszerváltás ugyan elhozta a politikai szabadságot, de nem teremtett gazdasági mozgásteret, ugyanolyan kiszolgáltatott ország maradtunk, mint előtte, Magyarország tőke és gazdasági stabilitás hiányában nem tudott élni a szabadsággal, csak sodródott.

Orbán a 2008-as korszakváltásban látja annak lehetőségét, hogy a kétharmados többség birtokában, az oligarcha-viszonyok átszabásával, a külföldi tőke visszább szorításával, a soft power megregulázásával tud akkora mozgásteret szorítani magának, hogy valóban autonóm döntéshozónak érezhesse magát. Ez a referenciapont-váltás új időszámítást indított el a jobboldal gondolkodásmódjában, és nemcsak a múlt-értelmezés/újraértelmezés mechanizmusának belső logikáját villantja meg, de felsejlik mögötte, hogy Orbán számára mik az idealizált vezető attribútumai: a cselekvőképesség és a mozgástér. A kormányzás során minden felmerülő dilemma, minden döntési alternatíva megméri ezt a két aspektus mérlegén. Minden, ami növeli a cselekvőképességet és tágítja a mozgásteret, az szóba jöhet (ha mégoly formabontó is), és ami csökkenti és szűkíti, azt elveti vagy eltakarítja a kormányzás útjából. Orbán szemléletében, ha ez a két komponens megfelelő szintre emelkedik, akkor beszélhetünk szuverén vezetőről, aki ha kell, úttörő szerepet játszik, ha kell, formabontó eszközökkel él, és csak a népnek tartozik felelősséggel.

A politikai felelősséget állítja a szuverén vezetés tengelyének középpontjába. A tengely egyik végpontján az intézmények állnak, a másikon az emberek, és azt állítja, hogy ha leértékeljük a személyes döntések szerepét, és helyét az intézmények és elvek veszik át, akkor a hibás döntéseket nincs kin számonkérni, miután intézményeket és elveket nehéz felelősségre vonni; ez a mentalitás felelőtlen cselekedetek hosszú sorához vezetett Európában (magát a válságot is ezzel okadatozza), és miután a felelősség kérdése elmosódik, az emberek elégedetlensége arctalan, alaktalan indulattá formálódik.

A szuverén politikai vezető hatalmát közvetlenül a népből vezeti le, a népakarat megtestesítőjeként írja le, ezzel a toposszal azt állítja szembe, hogy a nyugati társadalmak nem a nép, hanem az elveknek és intézményeknek a hatalmát valósítják meg. Magyarázattal is szolgál, hogy miért tesznek így: mert a Nyugat félelemvezérelt. A vezetőkhöz és a néphez fűződő viszonyát mindmáig a II.

világháborús tapasztalat határozza meg, ezért idegenkedik a küldetésstudattal rendelkező vezetőktől, és ezért zárja határozott korlátok közé a népakaratot.

Csak részben írhatjuk a mozgástérnövelés számlájára, hogy Orbán fokozatosan leszámol a keleti blokk számára kiosztott mintakövetési direktívával, megmarad a nyugati orientáció, de kimutatható egy pregnáns modellkeresési szándék. A Nyugatot mozgásban lévő igazodási pontnak látja és láttatja, melynek az elmúlt évtizedben a jellemző mozgásiránya: a hanyatlás.

Az erősen pártpolitikai attitűdöt felváltja – kormányra kerülést követően – a geopolitikai szemlélet. Orbánnak meggyőződése, hogy úttörő és formabontó vezetői szerepfelfogása csak akkor kaphat teret, ha az Unión belül is és kívül is új szövetségi szisztémákat mozgat be. Szerinte eljött az ideje, hogy az Unión belül Közép-Európa önálló blokkba fejlődjön és saját útjára lépjen. Eközben keresi azokat a Unión kívüli együttműködési, szövetségi képleteket (Törökország, Oroszország, Kína), melyek az eddigi kényszerpályák között önálló ösvényt nyithatnak számára.

Konklúzió

Egy igazán hosszú és kimerítő tanulmány végére ért az olvasó. A négy politikus beszédeiből leszűrhető következtetéseket fentebb már bemutattuk, ezért ezek megismétlése itt már szükségtelen. Ám egyáltalán nem fölösleges, hogy visszatérjünk a Bevezetőben már jelzett problémakörre, s tanulmányok végső tanulságait e mentén vonjuk le.

Azzal kezdtük, hogy politikusi beszédeket elemezni nagyon is kétséges műfaj, hiszen a nagyközönség (de sokszor a politikával professzionálisan foglalkozók is) a politikusok tetteire vagy a történésekre, eseményekre fókuszálnak, ami bizonyos szempontból érthető. Elég csak utalnunk Macron Franciaországára: amikor elkezdtük a kutatást szó sem volt még párizsi barikádokról, gyújtogatásokról, sőt – nyugodtan mondhatjuk – lázadásról. Vajon mi értelme van egy ilyen hektikusan változó valóság helyett beszédeket elemezni?

Nos, nagyon is van. Éppen arra hívtuk fel ugyanis a figyelmet kutatásunk elején, hogy a beszédekből szeretnénk rekonstruálni a legfontosabb konfliktuspontokat Európa különböző térségeiben élő politikai vezetők között. Azt feltételeztük, hogy a beszédek nem véletlenszerűek, hanem nyilván tudatosak, és magukban foglalják azokat az értékeket, amelyeket ők fontosnak gondolnak. Ily módon a fent elemzett 10-10 beszédből ki kell rajzolódnia valamiféle konfliktustérképnek, amely mélyen megmutatja korunk arculatát. Elvégre a politikus (jó esetben az államférfi vagy nő) beszédeiben értékeket, a világról alkotott képét fogalmazza meg, s mi másról szól a mai politika, mint világképek közötti felerősödő küzdelemről. Azt gondoljuk, kutatásunk erősen rávilágít nemcsak az egyes politikai vezetők önmagában vett gondolkodásmódjára, de a közöttük lévő mélyreható különbségek eredetére is. Ezeket a különbségeket pedig számba venni ki másnak lenne kötelessége, ha nem a politológiának, illetve egy agytrösztnek, amely feladatának tekinti vizsgált tárgya mind alaposabb megismerését.

Aki elolvasta tanulmányunkat, rögtön észreveszi: nem használjuk például Orbán Viktorra a „populista” kategóriáját. Teljesen mindegy, mi egyetértünk-e ezzel a címkével, nem volt célunk, hogy az „Orbán mint populista” tudásunkat mélyítsük

el. Ebből ugyanis van épp elég. De sokkal kevesebb a tudásunk Orbán gondolkodásáról. Nem is beszélve a többiekről: Macron, Merkel vagy Putyin külpolitikai tárgyú újságcikkekben kerül olykor elő, de hogy mit s miként gondolkodnak, még a szakértők számára sem könnyen megfejthető.

Ezt a hiányt kívántuk enyhíteni, és egy sok szempontú vizsgálati módszertan segítségével a beszédeket a politikai elemzés eszközeivé tenni. Nagyon bizakodunk benne, hogy ez sikerült. De hogy zárszavunk ne csupán általánosságban mozogjon, álljon végül itt még néhány megállapítás, amely a már említett „gondolati konfliktusokra” mutat példát. Kiemelünk néhány faktort, amelyek a négy politikus közötti ellentéteket/hasonlóságokat élesen elének állítják.

Eltérések:

- Különböző vezetési stílusok: Macron transzformatív, Merkel tranzaktív, Putyin karizmatikus, nemzetközi kérdésekben tranzaktív jegyekkel, Orbán karizmatikus.
- Putyin és Orbán elutasítják a jelenlegi liberális világrendet, Merkel adotttnak tekinti, Macron újragondolná. Reakció globális változásokra.
- Macron nem a föderalizmus - nemzetállam konfliktus mentén értelmezi Európa kihívásait, hanem a szuverenitás megteremtése felől. Ugyanígy a nemzetközi világrendet sem a liberális - demokratikus törésvonal mentén interpretálja, hanem az unilateralizmus vs. multilateralizmus síkján.
- Orbán nem utasítja el teljes mértékben a nyugatot, modellkeresés érzékelhető nála, mintakövetőből mintaformálóvá kíván válni

Hasonlóságok:

- Vezetési stílusuk leképezhető a vizsgált fókuszmotívumokra. Macron migrációs javaslata, vagy Merkel reformelképzelése Európa számára egyenesen következik vezetői felfogásukból.
- Érdekvezérelt a geopolitikai stratégiájuk. Mindannyian saját nemzeti pozíciójuk javítása érdekében tesznek nemzetközi súlyú javaslatokat legyen az az unióval kapcsolatos vagy a nemzetközi világrend viszonyaival (unilateralizmus vs. multilateralizmus). Macron, Putyin és Orbán

egyértelműen arra használják a jelenlegi zavaros helyzetet, hogy újrapozicionálják nemzetüket, szintet lépjenek a nemzetek közötti rangjuk tekintetében. Merkel Európát szeretné erősebb pozícióba emelni a nagyhatalmak között, hogy Németország ennek gazdasági előnyeit élvezhesse.

- Migrációt Merkel, Macron és Orbán más-más módon, de lényegében helyben, a kiindulópontnál vagy Európa határain kívül kívánja kezelni. Putyin szerint a Nyugat tudatosan, illetve részben rossz döntései kapcsán generálja migrációt.

Mindezek alapján csak arra a végkövetkeztetésre juthatunk, hogy a 21. század második évtizedének végén a politikai beszédek rendkívül fontosak, de nemcsak a demokráciák sérülékenyek, hanem a politikai beszédek is. Ez utóbbi alatt azt értjük, hogy a már említett hipergyors valóság nagyon könnyen leértékeli, meg nem történtté teszi vagy nem is ismeri őket. A politikus ily módon sokszor úgy jelenik meg a közönség előtt, mintha nem is gondolna semmit, mert hiszen a cselekedetei mindent felülírnak. Mi ebben a tanulmányban erről a problémáról külön nem írtunk, de most a végén jelezzük, hogy a jövő kutatásainak erre is fogékonyabbnak kell lennie: kell-e egyáltalán beszélnie a politikusoknak, s vajon beszédeik kikhez, mikor és hogyan jutnak el?

Vezető	Vezetési stílus	Liberális világrend	Migráció
Emmanuel Macron	Transzformatív	Multilateralizmus vs. unilateralizmus. Unilateralizmus lebontja a liberális vesztfáliai rendet	Politikai és morális kötelesség segíteni, de a határokat meg kell védeni. Lehetőleg helyben kell segíteni stabilizációval. Nem munkaerőpiaci megközelítés

Angela Merkel	Tranzaktív	Liberális demokrácia a szabadságjogokkal, a globális struktúrákkal, és a kereskedelmi kapcsolatokkal egyenlő	“Támogatni és követelni”, magas képzettségű menekültek befogadását támogatja, de integráció feltételével. Európa határain kívüli hotspotok
Vlagyimir Putyin	Karizmatikus	Unilateralizmus elítélése, államok és regionális szervezetek közös fellépését szorgalmazza a globális problémák megoldása érdekében	Nyugat problémája, szándékos
Orbán Viktor	Karizmatikus	Szakítás a nyugati mintával (liberális demokrácia). Mintakövetőből mintaadóvá kíván válni	Civilizációs kihívás, kulturális megközelítés, megkülönbözteti az egyént a folyamattól, migráns áldozat, migráció káros. Geopolitikai viszonyulás, stabilitást kell teremteni kiinduló országokban